

Tussen trots en ontnuchtering

Oral history:

Mijn Duitse grootvader

&

het Derde Rijk

Scriptie aangeboden tot het verkrijgen
van de Master in het vertalen
Door: Kathy Leysen
Academiejaar: 2005-2006

Promotor: Prof. dr. H.-W. am Zehnhoff

Tussen trots en ontnuchtering

Oral history:

*Mijn Duitse grootvader
&
het Derde Rijk*

Scriptie aangeboden tot het verkrijgen
van de Master in het vertalen
Door: Kathy Leysen
Academiejaar: 2005-2006

Promotor: Prof. dr. H.-W. am Zehnhoff

Dankwoord

Hierbij wil ik eerst en vooral mijn grootvader, Walter Kaspereit, bedanken dat ik zijn levensverhaal mocht neerschrijven. Ik ben blij dat hij er vertrouwen in had dat ik dit tot een goed einde zou brengen.

Dan wil ik absoluut ook Prof. Dr. H.-W. Am Zehnhoff bedanken voor alle moeite en tijd die hij aan mij besteed heeft. Al vanaf het begin steunde hij mij vol enthousiasme. Hij gaf me tevens de nodige ruimte en vrijheid bij het schrijven. Zonder zijn raadgevingen zou ik niet tot dit resultaat gekomen zijn.

Ik mag ook niet vergeten mijn ouders te bedanken. Zij gaven mij de mogelijkheid om te studeren. Ik wil ook mijn broer Stefan bedanken voor zijn nuttige tips.

En tenslotte wil ik mijn vriend, Wim Segers, bedanken. Hij is gezegend met een engelengeduld dat goed van pas kwam wanneer bij mij het stressgehalte toenam, zeker wanneer de deadline naderde.

Voorwoord

Ik ben altijd al gefascineerd geweest door het verleden van mijn Duitse grootvader. Als klein kind – en nu steeds- luisterde ik graag naar zijn verhalen over zijn jeugd en over zijn leven in Oost-Pruisen. Maar het waren vooral de verhalen over de oorlog en over zijn diensttijd bij de *Leibstandarte-SS Adolf Hitler* die me het meest boeiden. Jens Franssen vroeg zich in zijn boek *De laatste getuigen* al af vanwaar die fascinatie voor de oorlog vandaan komt. Het is inderdaad zo dat jong én oud gefascineerd is door oorlogen, wat volgens mij positief is. Iedereen moet weten wat een oorlog teweegbrengt. Oorlogen zijn immers zulke verschrikkingen dat niemand ooit mag vergeten wat de gevolgen kunnen zijn. En zoals openbaar aanklager Jackson in zijn openingsrede op de *Nürnberger Prozesse* zei:

“The wrongs [...] have been so calculated, so malignant, and so devastating, that civilization cannot tolerate their being ignored, because it cannot survive their being repeated.”¹

Franssen heeft in zijn boek met de getuigenissen een goudmijn aan informatie gebundeld. Met mijn grootvader heb ik er zelf ook één. Hij is één van de laatste getuigen. De oorlog is nu ruim 60 jaar geleden. Elk jaar blijven er steeds minder getuigen over. Het is belangrijk dat we hun getuigenis vereeuwigen nu het nog kan. Daarom heb ik mijn kans gegrepen om met deze scriptie dieper in te gaan op de gebeurtenissen van mijn grootvader tijdens de Tweede Wereldoorlog. Ik wilde weten wat hij meegemaakt had tijdens de oorlog en hoe hij bij de elitetroepen van Hitler terecht kwam. In tegenstelling tot de getuigen bij Franssen is het verhaal van mijn grootvader er één ‘van de andere kant’. Ik wilde er dan ook absoluut achter komen hoe mijn grootvader de Tweede Wereldoorlog ervaren heeft als lid van de meest gevreesde en gehate troepen van het Derde Rijk. Welke gevoelens gingen er

---

¹ <http://www.roberthjackson.org/Man/theman2-7-8-1/>

toen door hem heen? Aan de hand van interviews heb ik antwoorden gezocht op deze vragen.

Dit alles als mijn bescheiden bijdrage. Dit alles om te informeren. Dit alles in een poging tot creëren, niet reproduceren. Dit alles om een volgende verschrikking te vermijden.

Dit alles is een verhaal van aan de overkant.

Nie wieder.

Kathy Leysen

Inhoudsopgave

Samenvatting.....	9
Hoofdstuk 1: Inleiding.....	11
1.1 Doel van deze scriptie.....	11
1.2 Stigma op interviewer.....	12
1.3 Relatie interviewer – geïnterviewde.....	13
1.4 Walter Kaspereit.....	13
1.5 Hergeboorte van de pretorianen.....	14
1.5.1 Ontstaan.....	14
1.5.2 What’s in a name?.....	16
1.6 Titel.....	17
1.7 Oral history.....	19
1.7.1 Bronnen.....	19
1.7.2 Definitie.....	20
1.7.3 Ontstaan.....	20
1.7.4 Verschil oral history– life story	21
1.7.5 De geïnterviewde.....	22
1.7.6 De interviewer.....	22
1.7.7 Problemen.....	23
1.7.8 Waarde van mondelinge bronnen.....	24
1.7.9 Conclusie.....	24
Hoofdstuk 2: Over de interviews.....	25
2.1 Interviews zelf.....	25
2.1.1 Verloop van de interviews.....	25
2.1.2 Vragen.....	25
2.1.3 Luisteren en observeren.....	26
2.1.4 Onderbrekingen.....	27

2.2	Neerschrijven van de interviews.....	27
2.2.1	Neerschrijven.....	27
2.2.2	Laten nalezen.....	30
2.2.3	Bedenkingen.....	30
Hoofdstuk 3: Interviews.....		31
3.1	Interview 1: Kindertijd en jeugd.....	31
3.2	Interview 2: Aanmelding bij het leger.....	45
3.3	Interview 3: Het echte begin van de oorlog.....	55
3.4	Interview 4: Aankomst in Turnhout.....	68
3.5	Interview 5: Einde van de oorlog en gevangenschap.....	79
Hoofdstuk 4: Over de vertaling.....		91
4.1	Doelpubliek.....	91
4.2	Vertaalstrategie.....	91
4.3	Vertaalproblemen.....	91
4.3.1	Fouten.....	92
4.3.2	Grammatica.....	92
4.3.3	Realia.....	93
Hoofdstuk 5: Vertaling.....		94
5.1	Interview 1: Kinderzeit und Jugend.....	94
5.2	Interview 2: Anmeldung bei der Armee.....	109
5.3	Interview 3: Der echte Anfang des Krieges.....	119
5.4	Interview 4: Ankunft in Turnhout.....	133
5.5	Interview 5: Das Ende des Krieges und die Gefangenschaft.....	144
Bibliografie.....		157
I.	Boeken.....	157
II.	Artikels.....	159
III.	Internet.....	159
IV.	Naslagwerken.....	160
V.	Video's.....	161

VI.	Syllabi.....	161
Bijlagen.....		162
I.	Tabel met biografische gegevens.....	162
II.	De <i>Reichskanzlei</i> in de Voßstraße.....	163
III.	Foto's dolk.....	164
IV.	Foto <i>Sportabzeichen</i>	166
V.	Medailles.....	167
VI.	Documenten.....	169
	i. <i>Führerschein</i>	169
	ii. <i>Fahrlehrerschein</i>	170
	iii. <i>Entscheidung im politischen</i>	171
	<i>Säuberungsverfahren</i>	
	iv. <i>Entlassungsschein</i>	172
	v. <i>Verlobungs- und Heiratsgesuch</i>	174
	<i>eines SS-Angehörigen</i>	

Samenvatting

De behoefte om bepaalde gebeurtenissen met anderen te delen is eigen aan de mens. Deze gebeurtenissen worden vaak neergeschreven, meestal in de vorm van een dagboek of in de vorm van een interview. Dit is een zodanig belangrijk aspect in het leven van mensen dat deze levensverhalen dan ook vaak bestudeerd worden door onder andere historici, familieleden en onderzoekers.

Deze scriptie bevat de neergeschreven versie van een aantal interviews met een vertaling ervan. De interviews zijn in het Nederlands afgenomen en de vertaling is in het Duits. Het is een voorbeeld van oral history. Het gaat hier over de ervaringen en belevenissen van een lid van de *Leibstandarte-SS Adolf Hitler* tijdens de Tweede Wereldoorlog en kort daarna. Het gaat over Walter Kaspereit, een 86-jarige Duitser die al meer dan 50 jaar in België leeft. Hij vertelt in de interviews onder andere over zijn kindertijd en jeugd, over zijn diensttijd bij de lijfwacht van Hitler en over 'zijn' Tweede Wereldoorlog.

Een geheel van vijf interviews en de vertaling ervan worden door een korte inleiding voorafgegaan. In deze inleiding - het eerste hoofdstuk - wordt het doel van deze scriptie geschetst. De relatie 'interviewer – geïnterviewde' wordt geanalyseerd en de geïnterviewde wordt voorgesteld. Er wordt ook dieper ingegaan op de eenheid waarvan de geïnterviewde lid was. Een uitgebreide verklaring voor de titelkeuze en een uiteenzetting over oral history zelf sluiten de inleiding af. De interviews en de problemen die zich voordoen tijdens het neerschrijven van een interview worden in een volgend hoofdstuk besproken. De interviews zelf vormen het derde hoofdstuk. Het vierde hoofdstuk bevat de gekozen vertaalstrategie en de vertaalproblemen komen er ook aan bod. De vertaling van de interviews is te vinden in het vijfde en laatste hoofdstuk. De bijlagen bevatten fotomateriaal van de geïnterviewde en van zijn medailles en eretekens samen met biografische gegevens en bepaalde documenten zoals het rijbewijs van de geïnterviewde.

Deze interviews bevatten geen historische feiten maar zijn zeker bruikbaar voor Nederlandstalige en Duitstalige historici. Deze oral history is een nieuwe kennisbron over het verleden. Dit verhaal kan samen met andere mondelinge én schriftelijke bronnen in een bepaalde context geplaatst worden om zo tot nieuwe inzichten te komen. Maar er kunnen ook lessen uit getrokken worden. We kunnen uit dit levensverhaal onder andere leren dat iemand die lid was van de *Leibstandarte-SS Adolf Hitler* niet noodzakelijk een anti-semiet is.

Hoofdstuk 1: Inleiding

1.1 Doel van deze scriptie

Ik voel me genoodzaakt om bij een gevoelig onderwerp als dit toch even het één en ander te verduidelijken. De Tweede Wereldoorlog is omwille van de jodenvervolging een enorm gevoelig onderwerp. Het is daarom niet evident om een vroeger lid van de *Leibstandarte-SS Adolf Hitler* te interviewen. De *Leibstandarte* behoorde immers tot de meest gevreesde en gehate troepen van het Derde Rijk. Toch wilde ik met deze uitdaging doorzetten omdat het verhaal van mijn grootvader een andere kant belicht. Er bestaan al zo vele interviews, biografieën, boeken en nog veel meer over de slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog. Maar hoe beleefden de Duitsers de Tweede Wereldoorlog? Daarover is nog veel te weinig materiaal voorhanden. Dit was dan ook meteen het doel van mijn scriptie: een licht werpen op de overkant. Maar hierbij moet ik ook vermelden dat het niet de bedoeling was enkel feiten te verkrijgen en niets anders dan de feiten. Ik wilde eerder een interpretatie van bepaalde feiten. Als we Nietzsche moeten geloven, zouden er zelfs geen feiten bestaan. Volgens hem bestaan enkel interpretaties. Ik heb onder andere het boek *Leren interviewen* van Marian Hulshof geraadpleegd. In het stukje over basisprincipes legt ze uit dat in elk interview feiten en meningen te vinden zijn.

“Een feit is waar of onwaar, het is bewijsbaar. Over een mening zijn mensen het eens of oneens. Een ervaring kunnen mensen delen of niet delen. Er is dus geen sprake van waar of onwaar, van mee eens of oneens. In de beleving van de spreker is een ervaring hetzelfde als een feit, ze is echter niet bewijsbaar, want er kunnen tegenovergestelde ervaringen van anderen naast gezet worden.” (Hulshof 2001)

Het is mij hier dus niet te doen om feiten die waar of onwaar zijn. Ook niet om meningen waarmee je het eens of oneens bent. Maar het gaat wel - en vooral - om

ervaringen die mijn grootvader met ons deelt. In zijn ogen zijn die ervaringen dus feiten. Het zijn gevoelens die niet te bewijzen zijn omdat er altijd anderen kunnen zijn met een tegenovergestelde ervaring. In een oorlog heb je altijd twee zijden die elk dan ook zullen beweren dat de anderen *'the axis of evil'* zijn.

Het levensverhaal van mijn grootvader is zijn eigen waarheid. Weerspiegelt die waarheid dan de realiteit? "*Narratives are versions of reality*" (Ochs & Capps 1996: 21). De waarheid van mijn grootvader geeft één bepaalde versie van die realiteit weer. Het is dan ook mijn bedoeling om die waarheid weer te geven zonder daarover in discussie te treden en zonder ze te betwisten. Wanneer de interviewer toch probeert iets in twijfel te trekken of in discussie te gaan, dan treden verdedigingsmechanismen in werking en krijg je als interviewer geen ervaringen en motieven meer te horen (Hulshof 2001).

1.2 Stigma op interviewer

Het verhaal van een Duitser brengen, zeker dat van een lid van de *Leibstandarte*, kan stigmatiserend werken voor de interviewer. Vandekerckhove² (2005) stelt dan ook dat de onderzoeker (in dit geval de interviewer) bij de wetenschappelijke reflectie over maatschappelijk gestigmatiseerde onderwerpen een zekere remming moet overwinnen. Het valt niet te ontkennen dat het onderwerp van deze scriptie een gestigmatiseerd onderwerp is. "Het odium dat op deze onderzoeksonderwerpen weegt, is daarenboven besmettelijk: het gaat over op wie zich met zo'n onderwerp bezighoudt." (Vandekerckhove 2005). Vandekerckhove verklaart dat gevoelens die door een bepaald verschijnsel worden opgeroepen, spontaan overgedragen worden op al wat én al wie met dit verschijnsel geassocieerd wordt. Volgens hem is de mens zich van dat besmettingsmechanisme bewust, hetzij positief ('men wordt vereerd met wie men verkeert')³, hetzij negatief ('wie bij de hond slaapt, vangt diens vlooiën')⁴. Deze stelling was voor mij een stimulans om me enerzijds te verzetten tegen die 'besmetting' en om anderzijds het odium op dit onderzoeksonderwerp te trotseren.

1.3 Relatie interviewer – geïnterviewde

² Hoogleraar sociologie aan de K.U. Leuven.

³ Vandekerckhove 2005.

⁴ Vandekerckhove 2005.

Zoals ik eerder al zei, is de geïnterviewde mijn grootvader. Ik ben niet alleen zijn eerste kleinkind maar ook zijn petekind. Door de persoonlijke relatie met de geïnterviewde was het zo objectief mogelijk blijven voor mij, als interviewer, een belangrijk aandachtspunt. Mensen zijn namelijk nogal snel geneigd hun waarnemingen te kleuren met eigen ideeën en verwachtingen (Steehouder 1999). Ik besepte wel dat het in mijn positie eigenlijk onmogelijk is om volledig onbevooroordeeld te zijn. Ik heb niettemin geprobeerd mijn vragen zo neutraal mogelijk op te stellen en mij in de loop van de interviews niet te laten beïnvloeden door deze persoonlijke relatie.

Ik weet ook dat net deze relatie voor twijfel kan zorgen. Vertelt de geïnterviewde zijn verhaal in een verbloemde versie net omdat ik zijn kleindochter en petekind ben, om zichzelf er tegenover mij zo goed mogelijk te laten uitkomen? Of vertelt hij het effectief hoe hij het beleefd heeft? Ikzelf heb absoluut niet de indruk dat hij met opzet bepaalde dingen verzwijgt. Ik ken hem te goed om hierover te twijfelen. Net door die persoonlijke relatie wordt de objectiviteit ondersteund. Ik persoonlijk ben er dus zeker van dat het betrouwbare interviews zijn. Maar zoals het citaat van Hulshof op pagina 11 al stelde: wat is zeker?

1.4 Walter Kaspereit

De Tweede Wereldoorlog begon voor hem in '41 toen hij naar het Oostfront gestuurd werd. Hij maakte deel uit van de elitetroepen van Hitler: de *Leibstandarte-SS Adolf Hitler*. Maar aan het Oostfront kwam hij door omstandigheden bij de 2. *Sanitätskompanie*⁵ van de *Leibstandarte* terecht. De volgende jaren ging hij als *Sanitäter* heen en weer tussen Rusland, Oekraïne, Frankrijk, Italië, Hongarije en België.

Op het einde van de oorlog moest hij in België een nieuwe *Sanitätskompanie* oprichten en leerde zo meteen zijn toekomstige vrouw, een Belgische, kennen. Na zijn gevangenschap bij de Amerikanen trouwden ze. Maar door een samenloop van omstandigheden belandde hij opnieuw in gevangenschap, deze keer bij de Britten. Een jaar na de oorlog kwam hij uiteindelijk vrij.

---

⁵ De 2. *Sanitätskompanie* was een medische compagnie, een soort Rood Kruis.

Na enkele jaren in Duitsland gewoond te hebben, trok hij met zijn vrouw naar België om zich daar definitief te vestigen. Eenmaal in België kregen ze drie kinderen.

Nu, 86 jaar oud, is hij nog steeds gelukkig getrouwd en is de familie inmiddels uitgebreid tot 9 kleinkinderen. Hij is helemaal geïntegreerd en spreekt zelfs een aardig mondje plaatselijk dialect. Zijn Duits accent is hij echter nooit kwijtgeraakt. Terugkeren naar Oost-Pruisen is echter niet haalbaar. Hij zou zijn *Heimat* natuurlijk graag nog eens willen bezoeken maar dat zou gezien zijn leeftijd niet meer doenbaar zijn.

In de bijlagen is een tabel met meer biografische gegevens te vinden.

1.5 Hergeboorte van de pretorianen^{6,7}

De geïnterviewde zal steeds de naam *Leibstandarte-SS Adolf Hitler* (afgekort: LSSAH) gebruiken als benaming voor zijn compagnie. Daarom een korte toelichting:

1.5.1 Ontstaan

Duitsland was na het verlies van de Eerste Wereldoorlog rijp voor revolutie. Het Duitse volk was in de jaren '20 veranderd in een volk zonder hoop. Het was een chaotische tijd waarin zich vrijkorpsen⁸ vormden. Deze vrijkorpsen konden de militaire nederlaag van Duitsland in de Eerste Wereldoorlog niet verkroppen. Daarom wilden ze zich wreken. Volgens hen was er namelijk verraad gepleegd door het eigen volk, vooral door de communisten, de socialisten en de Joden. Zij zouden Duitsland een dolkstoot in de rug gegeven hebben (dolkstootlegende). Bovenop die nederlaag was het Verdrag van Versailles een zware last op de schouders van de Duitse bevolking. Vooral de herstelbetalingen wogen op de Duitse economie. De gevolgen van dit verdrag waren dramatisch. Er heerste honger en armoede, crisissen in de regeringen volgden elkaar op en de sociale onrust nam

⁶ Titel uit: *De geschiedenis van de Waffen-SS 1923-1945*. Zie bibliografie.

⁷ Lijfwacht van de keizers in de Romeinse tijd.

⁸ Groeperingen van vrijwillige soldaten die niet bij het gewone leger hoorden.

toe. Het resultaat van deze ongunstige situatie was de opkomst van extreem-rechtse partijen zoals de NSDAP⁹. De situatie werd dan ook uitermate uitgebuit door deze partij. De NSDAP – met als boegbeeld Adolf Hitler – werd al snel groot en hun ledenaantal bleef maar groeien. Op 9 november 1923 had Hitler een staatsgreep gepland. Het plan mislukte, hij belandde in de gevangenis te Landsberg en was zich bewust van zijn vijanden . In 1924 schreef hij:

“Toen ik uit Landsberg kwam, was alles kapot en uiteengevallen in soms rivaliserende bendes. Ik zei tegen mezelf dat ik in plaats van een dubieuze massa een lijfwacht nodig had,...” (uit: De geschiedenis van de Waffen-SS)¹⁰

Hitler wou een persoonlijke lijfwacht als bescherming tegen zijn vijanden. Het mochten geen gewone soldaten zijn. Hitler wou zijn eigen pretoriaanse garde. Het moesten soldaten zijn die onvoorwaardelijk trouw waren aan de latere *Führer*. Ze zwoeren dan ook persoonlijk trouw aan Hitler. Vandaar ook hun motto: *“Meine Ehre heißt Treue”*¹¹.

De *Leibstandarte*, zo werd Hitlers lijfwacht genoemd, verscheen vaak in het openbaar. Daarom moesten ze voldoen aan bepaalde strikte criteria: raszuiverheid, fysieke fitheid, een bepaalde lengte en geen strafblad. Met andere woorden, deze vertegenwoordigers van het Arische ras moesten fysisch perfect zijn. Iedereen moest opkijken naar deze ‘Arische supermannen’. Ze werden enerzijds getraind om parades te lopen en anderzijds kregen ze erg zware driloefeningen en disciplinetraining. Het nadeel van hun paradegerichte training was dat de *Leibstandarte* de spotnaam ‘asfaltsoldaten’ kreeg.

Als persoonlijke lijfwacht van Hitler werd de *Leibstandarte* meestal ingezet als wacht voor regeringsgebouwen. Ze was aanwezig bij staats- en partijbijeenkomsten en stond wacht voor de *Reichskanzlei* waar Hitler meestal zat. Ze verbleef in de

---

⁹ Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei. In het Nederlands: Nationaalsocialistische Duitse Arbeiderspartij

¹⁰ Zie bibliografie.

¹¹ Uit: *SS-Leibstandarte. The history of the first SS Division 1933-1945*. Zie bibliografie. In de bijlagen is een foto te vinden met een dolk waarin dit motto gegraveerd is.

kazerne “*Königlich-preußische Hauptkadettenanstalt Berlin-Lichterfelde*”. Daar kregen de soldaten van de *Leibstandarte* ook hun opleiding.

De *Leibstandarte* was grotendeels een creatie van Hitler. De drijvende kracht erachter was echter Josef ‘Sepp’ Dietrich. Deze laatste zorgde ervoor dat de *Leibstandarte* onder zijn leiding uitgroeide tot de meest gevreesde troepen van de Duitse krijgsmacht.

1.5.2 What’s in a name?¹²

Tussen 1933 en 1945 veranderde de *Leibstandarte*, net als vele andere SS-eenheden, meerdere malen van naam. Gewoonlijk was dat wanneer ze uitgebreid of beter bewapend werd.

De *Leibstandarte* werd op 17 maart 1933 opgericht, kort nadat Hitler de macht gegrepen had. Tot het einde van die maand werd ze *SS-Stabswache Berlin* genoemd. Vanaf einde april 1933 werd de eenheid omgevormd tot *SS-Sonderkommando Berlin*. Op 10 mei 1933 heette ze *SS-Sonderkommando Zossen* en op 8 augustus 1933 *SS-Sonderkommando Jüterborg*. Haar naam werd vervolgens op 3 september 1933 veranderd in *Adolf Hitler-Standarte*. In november 1933 veranderde ze in *Leibstandarte Adolf Hitler* (LAH). Half april 1934 veranderde ze nog een keer: *Leibstandarte-SS Adolf Hitler* (LSSAH). In 1941 werd de LSSAH omgedoopt in *SS-Division Leibstandarte SS Adolf Hitler*. Vanaf einde 1942 heette ze *SS-Panzer-Grenadier-Division LSSAH*. De laatste naamsverandering gebeurde in oktober 1943: *1.SS-Panzer-Division Leibstandarte-SS Adolf Hitler*.

1.6 De titel

Als titel heb ik voor “**Tussen trots en ontzuivering**” gekozen omdat het de inhoud van de interviews perfect weerspiegelt. In de loop van de interviews werd al

---

¹² Titel en data uit: *Leibstandarte. Hitler’s Elite Bodyguard*. Zie bibliografie.

snel duidelijk dat mijn grootvader balanceert tussen trots en ontzuivering. Enerzijds is hij trots dat hij bij de Leibstandarte was, dat hij een elitesoldaat was. Die troepen waren de beste troepen van het Derde Rijk. Hij wou altijd al bij de besten zijn en hierbij slaagde hij in zijn opzet. Anderzijds beseft hij maar al te goed dat Hitler hem de beste jaren van zijn leven afgenomen heeft. Hij weet nu wat de gevolgen waren van die Tweede Wereldoorlog, wat zich vertaalde in ontzuivering.

Het levensverhaal van mijn grootvader bestaat dus uit het pendelen van de ene emotie 'trots' naar de andere emotie 'ontzuivering'. De manier waarop een levensverhaal wordt geconstrueerd is een onderwerp dat al vaak in de discoursanalyse bestudeerd is. Ik heb over dat onderwerp samen met twee medestudenten, Kris Bruyninckx en Wendy Vanwesenbeeck, ook een paper geschreven voor het vak *Informatieve teksten*, gecoördineerd door Dorien Van De Mierop. De paper had als titel "Vrijwaring van *face* in het levensverhaal van een SS'er." In die paper bestudeerden we de *face*, hoe iemand een bepaald beeld van zichzelf probeert te creëren en de manier waarop hij dat doet.

Ik heb hier een stuk van mijn eigen bijdrage tot die paper gebruikt om mijn titel te verklaren:

Deborah Schiffrin¹³ analyseert in haar artikel "*Mother and friends in a holocaust life story*" bijvoorbeeld hoe een holocaustslachtoffer in zijn levensverhaal de relatie met zijn familie en vrienden op een discursieve manier opbouwt. Het levensverhaal van een holocaustslachtoffer is natuurlijk essentieel het tegenovergestelde standpunt van mijn onderwerp. Maar in haar uitgebreide inleiding van het artikel geeft Schiffrin echter een zeer goede samenvatting van het onderzoek dat er is gedaan naar de manier waarop levensverhalen in het algemeen worden geconstrueerd en niet alleen die van holocaustslachtoffers. Die samenvatting verklaart perfect het ambigue karakter van zijn emoties:

"These considerations suggest that Holocaust life stories told during oral history interviews are mediated by the contexts in which they are produced. Yet, at an even more basic level, all life stories (and oral histories) are situated in a complex interaction between past and present: although ostensibly about the past, they are firmly located in the public world of the

---

¹³ Zie bibliografie.

present. Knowledge accrued from numerous 'pasts' and continuing 'presents' creates complex, nonlinear relationships between what we think of as 'past' and what we view as 'present', and these relationships intrude on the linear chronology of 'events' that we might assume to actually underlie a life story. Examples of such knowledge range from language itself (although Holocaust oral histories are often provided in English, most survivors did not learn English until after the experiences they recount) to information culled from membership in a community of practice, [...]. Other factors that mediate between what is 'said' and what 'happened' include the organization of long-term memory (Laub 1992, but see Pillemer 1998), experiential and discursive changes during a lifespan (Coupland & Nussbaum 1993), social, cultural, and political changes (e.g., Baumel 1996, Ofer 1996), and perhaps the impact of continuing trauma (LaCapra 2001).” (Schiffrin 2002: 315)

Volgens Schiffrin wordt de constructie van een levensverhaal dus beïnvloed door verschillende factoren in een complexe interactie tussen heden en verleden. Sociale, politieke of culturele veranderingen kunnen bijvoorbeeld levensverhalen beïnvloeden en zo telkens extra niveaus of lagen toevoegen boven op de grondlaag van de pure feiten. Op het moment van de interviews heeft mijn grootvader bijvoorbeeld kennis van dingen die hij op het moment van de feiten niet had. De huidige sociale, politieke en culturele opvattingen verschillen sterk van de opvattingen die hij voor, tijdens en vlak na de oorlog heeft meegemaakt. Op een gegeven moment in de interviews vertelt hij dat hij de pet van Hitler opgezet heeft en dat hij daarover naar huis zou schrijven. Hij vertelt het alsof hij het opnieuw beleeft. Op dat moment zien we enkel de grondlaag van de pure feiten. Toen was hij werkelijk trots dat hij die pet op heeft gehad. Maar wanneer hij bijvoorbeeld zegt dat hij absoluut geen vriend van oorlogen is, spelen er andere lagen dan alleen de grondlaag van de feiten mee. Nu weet hij namelijk wat de gevolgen van oorlogen zijn en met die kennis deed hij die uitspraak.

Die verschillende factoren beïnvloeden niet alleen de constructie van een levensverhaal. Er ontstaan ook meerdere identiteiten die samengaan met die gevoelens van trots en ontzuivering. *“Narrative brings multiple, partial selves to*

life” (Ochs & Capps 1996: 37). De ene identiteit houdt een trotse, sportieve elitesoldaat in en de andere identiteit een man van 86 die terugblijkt op het leed dat de Tweede Wereldoorlog veroorzaakte.

1.7 Oral history

1.7.1 Bronnen

Voor ik met punt 7 begin, wil ik de gebruikte bronnen vermelden. Het terrein van de oral history was voor mij volledig onbekend. Bijna alle informatie die ik verder zal geven, heb ik in volgende bronnen gevonden. Het is praktisch gezien niet haalbaar om na elke zin weer te geven waar ik die informatie gevonden heb. Enkel bij een citaat of vertaling geef ik in een voetnoot de exacte bron weer.

- ATKINSON, Robert. *The life story interview*. Sage University Papers Series on Qualitative Research Methods, Vol 44. 1998. Londen: Sage.
- PERKS, Robert, THOMSON, Alistair. *The oral history reader*. 2005. New York: Routledge.
- <http://www.kfunigraz.ac.at/wsgwww/OHA/oralallg.pdf>
- http://www.ruhr-uni-bochum.de/histdidaktik/sose04/meyer_sps/RingsveranstSoSe2004.ppt#10
- <http://www.hist.uni-hannover.de/lwg/tutorials/quellen/oralhistory.html>

1.7.2 Definitie

“Wörtlich übersetzt bedeutet Oral History ‘Mündliche Geschichte’. Gemeint ist im Englischen damit aber mehr, nämlich soviel wie während

eines Gespräches/Interviews durch eine Person erinnerte und von dieser mündlich wieder gegebene Vergangenheit. ¹⁴

“geschiedschrijving op basis van door betrokkenen en getuigen verstrekte informatie” (Van Dale)

In het Nederlands refereert men naar oral history met de term ‘mondelijke geschiedenis’. Ik zal de term ‘oral history’ blijven gebruiken omdat die het meeste voorkomt, ook het bekendste is en bovendien geaccepteerd wordt door Van Dale.

Oral history gaat vooral over hoe het ‘toen’ was. Met de oral history wordt een rechtstreekse lijn van het heden naar het verleden gelegd. Het historische aspect van de oral history is eerder een zwak punt. Oral history is subjectief en persoonlijk. Zoals ik al eerder vermeldde, kan de waarheid van de ene oral history haaks op die van een andere staan. Het zijn meestal informele gesprekken tussen familieleden of vrienden over een onderwerp in het verleden. Wanneer deze onderwerpen een historisch belang blijken te hebben, worden ze opgenomen. Dit gaat dan meestal als een dialoog waarbij een interviewer vragen stelt aan de geïnterviewde. De geïnterviewde vertelt dan wat hij belangrijk acht.

1.7.3 Ontstaan

Oral history is oeroud. Al eeuwen lang worden verhalen en anekdotes van generatie op generatie doorgegeven. De mens heeft nooit zonder verhalen gekund. Verhalen zijn *“universal and emerge early in the communicative development of children”* (Ochs & Capps 1996: 19). Vanaf het moment dat kinderen kunnen spreken, beginnen ze met verhalen te vertellen, in eender welke cultuur, in eender welk land.

“Telling our story enables us to be heard, recognized, and acknowledged by others. Story makes the implicit explicit, the hidden seen, the unformed formed, and the confusing clear.” (Atkinson 1998)

---

¹⁴ <http://www.kfunigraz.ac.at/wsgwww/OHA/oralallg.pdf>

Bij belangrijke gebeurtenissen, fantastische ervaringen of pijnlijke herinneringen heeft de mens de behoefte om erover te praten. Zelfs na een dag op school of werk heeft de mens vaak de behoefte om erover te vertellen. Het is eigenlijk een soort van therapie, een manier om de realiteit te plaatsen en te verwerken. We vertellen elkaar voortdurend over ons leven. Daardoor blijven die herinneringen ook leven. Maar aan de andere kant vertellen we ook om gebeurtenissen te begrijpen of om ze te verwerken. Met andere woorden om te vergeten. Verhalen vertellen kan dus tegenstrijdige gevolgen hebben.

1.7.4 Verschil oral history – life story

Beide termen worden vaak door elkaar gebruikt voor eenzelfde begrip. Toch is er een kleine nuance. Oral history focust op een specifiek aspect in het leven van de geïnterviewde, op een bepaalde tijdspanne of op een bepaalde gebeurtenis. Life story - het woord zegt het zelf – bevat een levensverhaal in zijn geheel.

“Life story is a fairly complete narrating of one’s entire experience of life as a whole, highlighting the most important aspects.” (Atkinson 1998)

Bij een life story gidst de interviewer de geïnterviewde doorheen diens levensverhaal en dat mondt vaak uit in een soort biografie.

De interviews die in deze thesis opgenomen zijn, behoren tot de oral history. Het bevat het levensverhaal van mijn grootvader tot na de gevangenschap. De rest van zijn leven is kort samengevat opgenomen in de bijlagen in een tabel met biografische gegevens.

1.7.5 De geïnterviewde

Het belangrijkste element van de oral history is de geïnterviewde persoon, ook wel *Zeitzeuge* genoemd. Aan de hand van vragen die een interviewer stelt, blik de

geïnterviewde terug in zijn verleden. Maar wie is daarvoor geschikt? Het zijn meestal 'gewone' mensen die niet in de geschreven geschiedenis vermeld worden.

“das sind in der Regel ältere Menschen, die auf ein durchschnittliches Leben zurückblicken, ...”¹⁵

Zo krijgt de interviewer een verhaal met belevenissen, ervaringen en herinneringen. Een verhaal waarin de geïnterviewde persoonlijk en subjectief verteld over zijn leven. Maar waarin ook reacties en meningen over belangrijke economische, maatschappelijke of politieke ontwikkelingen gegeven worden¹⁶.

Het is wel moeilijk om bepaalde voorwaarden waaraan de geïnterviewde moet voldoen, vast te leggen. Iedereen heeft daar een andere mening over.

1.7.6 De interviewer

De interviewer heeft als taak de geïnterviewde door zijn herinneringen heen te gidsen. Dit is niet zo evident en vereist een tactvolle aanpak. De interviewer moet ervoor zorgen dat hij zijn interview niet opstelt alsof het een verhoor is. Het is absoluut niet de bedoeling dat de geïnterviewde het gevoel krijgt dat hij uitgevraagd wordt. De interviewer mag de geïnterviewde ook niet corrigeren. Hij moet de geïnterviewde zijn verhaal laten vertellen. Door vragen te stellen kan hij het verhaal wel enigzins sturen. De interviewer moet proberen de gulden middenweg te vinden tussen vragen stellen en laten vertellen.

1.7.7 Problemen

Het belangrijkste en grootste probleem is de tijdsafstand. Het zijn vaak oudere mensen die over gebeurtenissen in hun kindertijd en jeugd geïnterviewd worden.

---

¹⁵ http://www.ruhr-uni-bochum.de/histdidaktik/sose04/meyer_sps/RingsveranstSoSe2004.ppt#10

¹⁶ http://www.ruhr-uni-bochum.de/histdidaktik/sose04/meyer_sps/RingsveranstSoSe2004.ppt#10

De afstand tussen heden en verleden is dan aanzienlijk. Traumatische gebeurtenissen zijn in de loop der jaren zoveel mogelijk verdrongen en de chronologie is vaak ver zoek. Het zijn dan meestal fragmenten die overblijven.

Het geheugen wil bovendien al eens haperen. Het geheugen is immers niet feilloos en heeft zijn eigen 7 zonden: vluchtigheid (op de oppervlakte blijven), verstrooidheid, blokkades, foutieve attributie (bijvoorbeeld: denken dat iets uit een college komt terwijl je het op televisie gehoord hebt), suggestibiliteit (bijvoorbeeld: ‘accident’ want de mensen denken glasscherven te hebben gezien; ‘aanrijding’ want geen glasscherven), bias (vertekening) en persistentie (herhalen van onwaarheden leidt tot geloof erin).¹⁷ Deze zonden tonen aan dat het geheugen over adaptieve waarden beschikt. Het geheugen past zich aan naargelang de omstandigheden. De vluchtigheid beschermt het geheugen bijvoorbeeld tegen een overvloed van informatie. Verstrooidheid laat zien dat het geheugen flexibel is. Het geheugen kan bijvoorbeeld de aandacht naar het meest relevante verleggen. Blokkades dienen als filter voor de meeste relevante informatie. Foutieve attributies en suggestibiliteit zorgen ervoor dat het geheugen oog heeft voor de betekenis in plaats van voor de details. En persistentie laat het geheugen emotionele ervaringen die veel overlevingswaarde zouden kunnen hebben, niet vergeten.

Een volgend probleem kan de interviewer zijn. Zoals eerder al vermeld mag de geïnterviewde niet het gevoel krijgen een verhoor te moeten ondergaan. De interviewer mag absoluut niet aandringen. Hij moet ook suggestieve vragen achterwege laten. De vragen moeten zo neutraal mogelijk zijn. Het eigen standpunt van de interviewer mag het interview niet beïnvloeden.

1.7.8 Waarde van mondelinge bronnen

Oral history heeft vele voordelen. In plaats van de gewoonlijke spilfiguren van de geschiedenis, kan iedereen zijn verhaal kwijt, ook de ‘kleine’ man.

---

¹⁷ Uit syllabus: *Inleiding tot de psychologie*. 1^e Bachelor T.E.W. en H.I., academiejaar 2005-2006. Titularis: Carolyn H. Declerck.

Het afgenomen interview kan in een al bestaand groter geheel geplaatst worden. Oral histories vullen aan wat we via andere genres al geleerd hebben (Schiffrin 2002: 311). Andere genres kunnen we volgens haar verstaan als geschreven bronnen (geschiedenis, poëzie), visuele bronnen (filmen, foto's) of publieke bronnen (musea, herdenkingen).

Mondelinge bronnen kunnen nieuwe inzichten en nieuwe perspectieven geven die niet in andere bronnen terug te vinden zijn. Vaak wordt er op specifieke onderwerpen gefocust, in dit geval op de deelname aan een oorlog. Het afgenomen interview biedt nieuwe kennis aan historici. Het laat zien hoe een individu zich verhoudt tot een groter gebeuren.

Onduidelijke of onbekende historische gebeurtenissen kunnen met de hulp van mondelinge bronnen (opnieuw) samengesteld worden. Gaten in de geschiedenis kunnen zo opgevuld worden. In neergeschreven geschiedenis kunnen ook fouten staan. Mondelinge bronnen kunnen dan als controle dienen en vice versa.

1.7.9 Conclusie

“... die Oral History [kann] als eine historische Methode gesehen werden, die eine notwendige Ergänzung zur traditionellen Geschichtsschreibung darstellt.”¹⁸

Oral history is inderdaad een goede aanvulling van andere bronnen. Oral history kan volgens mij niet op zichzelf bestaan maar moet samen met andere mondelinge en schriftelijke bronnen in zijn geheel gezien worden. Alles moet samen in een bepaalde context geplaatst worden. Het resultaat hiervan zal dan nieuwe inzichten teweegbrengen.

Hoofdstuk 2: Over de interviews

2.1 Interviews zelf

¹⁸ http://www.ruhr-uni-bochum.de/histdidaktik/sose04/meyer_sps/RingsveranstSoSe2004.ppt#10

2.1.1 Verloop van de interviews

De interviews bestaan uit 5 delen die telkens iets meer dan een uur in beslag namen. Elk deel is op een andere dag opgenomen. De interviews moesten goed gespreid worden omdat ze voor mijn grootvader zowel fysiek als emotioneel uitermate zwaar waren, gezien zijn respectabele leeftijd. Maar het was vooral de vermoeidheid die hem parten speelde. Een uur lang geconcentreerd en gestructureerd vertellen, is niet gemakkelijk. Al die opgekropte gevoelens die hij allemaal tegelijk wou overbrengen. Het was voor hem ook erg moeilijk om zo ver terug te gaan in de tijd. Het was allemaal ook zo lang geleden. Er kwamen veel goede herinneringen naar boven maar ook de pijnlijke herinneringen die hij probeerde te vergeten, werden weer bovengehaald. Die herinneringen dan opnieuw ophalen, is een veeleisende opdracht.

2.1.2 Vragen

De vragen had ik allemaal vooraf opgesteld zodat ik niet onvoorbereid aan een interview begon. In plaats van me te beperken tot vragen zoals wie, waar en wanneer, heb ik mijn vragenlijst uitgebreid met vragen zoals hoe en waarom. Die vragen kan de geïnterviewde zeker niet met een simpele ja of nee beantwoorden. De geïnterviewde moest nadenken voor hij erop kon antwoorden. Maar de informatie die je dan krijgt, is waardevoller en kan in geen enkel ander register of document gevonden worden. Wat ik wilde losweken zijn bepaalde ervaringen, gevoelens, gedachten en beweegredenen. Deze informatie is veel interessanter dan droge namen met hun data.

Natuurlijk ben ik in de loop van het gesprek af en toe afgeweken van de vragenlijst. Je weet op voorhand immers nooit hoe het gesprek zal lopen. Met die extra vragen kon ik ingaan op bepaalde uitspraken. Uitspraken waar ik in eerste instantie niet aan gedacht of niet achter gevraagd had maar die toch interessant waren.

Op sommige plaatsen in de interviews heb ik achteraf vragen die mijn grootvader zelf impliciet stelde, expliciet verwoord. Dat resulteerde in een aantal extra vragen

die hielpen de lange stukken tekst voor de lezer te breken. Die extra vragen zorgden zo voor meer structuur en duidelijkheid in het verhaal.

Deze manier van werken – niet enkel naar feiten vragen maar ook naar verhalen en anekdotes over zijn leven – zorgde ervoor dat mijn grootvader op zijn gemak was en niet de indruk had dat hij een ondervraging moest ondergaan.

2.1.3 Luisteren en observeren

Ik heb geprobeerd zo goed en zo kritisch mogelijk te luisteren. Kritisch luisteren als interviewer vond ik moeilijk. Ik ben toch ergens bevooroordeeld, gewoon omdat mijn grootvader de geïnterviewde is. Ik verwachtte soms ook een bepaald antwoord en dan begin je selectiever te luisteren. Gelukkig stond alles op band en hoorde ik achteraf soms iets dat ik in de interviews zelf niet gehoord had.

Goed luisteren was niet het enige. Observeren hoorde er ook bij. Je kunt nu eenmaal niet ontkennen dat het grootste deel van communicatie non-verbaal is.

“Onderzoek toont aan dat woorden maar voor 7% bijdragen aan de communicatie tussen mensen. De stem levert 38% van de informatie, de overige 55% van de communicatie gaat via ons lichaam.”

(Nieuwenhuizen 2003)

Lichaamstaal is dus enorm belangrijk. Maar het was voor mij moeilijk om op de lichaamssignalen van mijn grootvader te letten omdat ik meestal opging in zijn verhaal. Nieuwenhuizen zegt dat we de meeste waarde hechten aan woorden en dat we de non-verbale wel opmerken maar dan onbewust. Ik was inderdaad eerder gefocust op het verbale aspect en lette niet zo op de lichaamstaal van mijn grootvader. Maar de intentie van lichaamstaal is net onbewust zijn. Toch heb ik sommige signalen wel bewust waargenomen. Wanneer mijn grootvader dan duidelijk een bepaalde emotie liet zien, maakte ik een aantekening. In de interviews zal je daarom tussen haakjes dat gevoel zien staan. Dat maakt het voor de lezer gemakkelijker om de afwisseling van emoties te volgen. Deze aantekeningen heb ik enkel bij de overduidelijke emoties gedaan en alleen wanneer ik er 100% zeker

van was. Emoties zijn meestal moeilijk te interpreteren (Hulshof 1987). Daarom is het aan te raden om voorzichtig met dergelijke aantekeningen om te springen.

2.1.4 Onderbrekingen

Het is niet de gewoonte je gesprekspartner te onderbreken. Maar wanneer je gesprekspartner te ver afdwaalt, moet je ingrijpen:

“U interviewt om inlichtingen in te winnen en dat vereist dat u leiding en richting geeft aan het vraaggesprek. Zie er daarom niet tegen op om een informant die afdwaalt of breedspakerig is, te onderbreken. Probeer hem dan met een volgende vraag weer in het goede spoor te leiden of toom hem in met een afkapvraag: Mag ik dit even samenvatten? Om terug te komen op...U zei zoëven...Kunt u daar wat meer over vertellen?” (Nederhoed 1981)

Ik heb de interviews zo weinig mogelijk onderbroken. Als ik dat wel deed, was dat om een extra vraag te stellen of om verduidelijking te vragen. Ik probeerde zo'n onderbreking wel te vermijden. Ten eerste wou ik voorkomen dat mijn grootvader de draad kwijt zou raken. Ik wou hem zijn verhaal gewoon laten vertellen zoals hij het zich herinnerde. Ten tweede maakten het leeftijdsverschil en het feit dat ik tegenover mijn eigen grootvader zat het wel moeilijk om te onderbreken. Een onderbreking voelde voor mij dan aan als respectloos.

2.2 Neerschrijven van de interviews

2.2.1 Neerschrijven

De afgenomen interviews moesten natuurlijk ook nog neergeschreven worden. Ik heb de interviews eerst getranscribeerd. Een heel omvangrijke en tijdrovende opdracht: je hebt namelijk ongeveer 10min nodig om 1min tekst te transcriberen (op woordniveau zonder toegevoegde informatie) (Edwards 2001: 336). Ik heb dus eerst woordelijk neergeschreven wat de geïnterviewde zei.

Na de transcriptie was de tekst veel te lang. Moest ik al het neergeschreven materiaal gebruikt hebben, was de brontekst alleen al bijna 100 pagina's lang geweest. Aangezien mijn grootvader af en toe durfde af te dwalen, was er toch een groot deel dat niet relevant was en dat ik dus kon weglaten. Ik heb de tekst dan gereduceerd tot zo'n 65 pagina's.

Maar de tekst was absoluut nog niet leesbaar. Wanneer een interview wordt neergeschreven, wordt er namelijk een soort spreektaal neergeschreven. Spreektaal wordt onder andere gekenmerkt door zinnen die niet worden afgemaakt, door gestotter, door 'euh's', door herhalingen en door korte zinnen. Ook in mijn interviews vond ik die kenmerken terug. Deze kenmerken maken vlotte lectuur onmogelijk.

Andere moeilijkheden werden veroorzaakt door het feit dat mijn grootvader al meer dan de helft van zijn leven in België woont en dus fouten begint te maken in zijn moedertaal. Wanneer hij in de interviews iemand citeert, maakt hij fouten tegen de Duitse grammatica. Hij maakt onder andere fouten tegen de voorzetsels en stelt woorden samen die zowel in het Nederlands als in het Duits niet bestaan.

Opvallend is ook dat hij in de interviews veel meer Duitse woorden gebruikt dan normaal. In een gewoon gesprek met hem hoor je enkel zijn Duits accent en hij gebruikt dan ook veel minder frequent een Duits woord. De oorzaak hiervan ligt vermoedelijk bij het onderwerp van de interviews. De gebeurtenissen in de interviews vonden in een Duitse context plaats en daarom zal hij die ook aan de Duitse taal linken.

Wat ook opvalt, is dat in het eerste interview de hoeveelheid Duitse woorden aanzienlijk verschilt met de latere interviews. Naarmate de interviews vorderden, gebruikte mijn grootvader meer Duitse woorden. Vermoedelijk is dit ook te wijten aan het feit dat hij zich steeds meer begon in te leven in de Duitse context.

De belangrijkste vraag is dan in hoeverre de brontekst moet herschreven worden. Alles letterlijk overnemen was alvast geen optie. Maar enerzijds was dit voor mij een moeilijke opdracht. Ik vreesde dat de authenticiteit verloren zou gaan wanneer ik te veel ging herschrijven en schrappen. Anderzijds kon ik de tekst zo niet laten staan. Er stonden te veel grammaticale fouten en foutieve zinsconstructies in. Een aantal aanpassingen waren gewoonweg noodzakelijk om de tekst leesbaar te maken.

De interviews moesten niet voor linguïstische doeleinden dienen. In deze scriptie hebben ze enkel een informatieve waarde. De grammaticale fouten en foutieve zinsconstructies heb ik er daarom uitgehaald, net als de euh's, de pauzes, de herhalingen en de niet afgemaakte zinnen. Ik heb wel geprobeerd het spreektaalige aspect te behouden. Ik wou dat de lezer nog kon zien dat dit neergeschreven interviews waren. Ook typische elementen, zoals het stopwoordje 'ja', liet ik staan. Dit is eigen aan de manier van spreken van mijn grootvader. Het is ook een mooi voorbeeld van de wisselwerking tussen taal en cultuur. Die 'ja' is niet alleen een stopwoord maar ook een Duits *Modalpartikel*¹⁹ en houdt dus een betekenis in die eigen aan de Duitse taal is.

Op gebied van de uitspraak en het dialect ben ik Atkinson gevolgd: een standaard spelling in plaats van neer te schrijven hoe het klinkt. Dit moet volgens hem wel op een zodanige manier gebeuren dat de betekenis niet verandert.

Ten slotte kreeg elk interview een titel om het voor de lezer iets gemakkelijker te maken. Zo weet hij wat hem te wachten staat.

De woorden van Peter Douma en Rudolf Geel beschrijven mijn werkwijze wat het neerschrijven van de interviews betreft. Vooral de laatste zin vat mijn werkwijze mooi samen:

“[...] de woorden van het slachtoffer mogen niet verdraaid worden en het de geïnterviewde in de mond leggen van uitspraken die hij niet gedaan heeft, is al evenmin uit den boze. Deze schone moraal botst onherroepelijk met de werkelijkheid. Spreektaal verschilt bijvoorbeeld van schrijftaal. Wat gesproken een weloverwogen betoog is, lijkt letterlijk opgeschreven vaak op een warrig verhaal. [...] Als het vraaggerek op bovenstaande [letterlijke] wijze in een blad zou staan, zouden de lezers denken met een warhoofd te doen te hebben. Het zou veel eerlijker zijn als de schrijver de tekst zou verwerken tot lopende zinnen.” (Douma & Geel 1990: 28-29)

2.2.2 Laten nalezen

Toen de brontekst af was, heb ik hem laten nalezen door mijn grootvader. Niet om schrijffouten eruit te halen maar om inhoudelijke fouten te vinden. De data en de

---

¹⁹ Woord om modaliteit aan te geven.

schrijfwijze van eigennamen zoals de namen van zijn ouders liet ik ook nakijken. Zo gaf ik mijn grootvader toch nog de mogelijkheid om bepaalde stukken aan te passen, helemaal te veranderen of zelfs weg te laten. Maar er zijn praktisch geen aanpassingen gebeurd, afgezien van enkele eigennamen die fout geschreven waren. Het was voor mijn grootvader wel moeilijk om de interviews neergeschreven te zien. Vooral de confrontatie met zijn stopwoordje 'ja'. Hij kon bijna niet geloven dat hij dat zoveel gebruikte.

2.2.3 Bedenkingen over de brontekst

Wanneer de brontekst gelezen wordt, kan er verwarring ontstaan. Op het eerste zicht is het misschien onduidelijk in welke taal de interviews afgenomen zijn. De vele Duitse woorden misleiden de lezer op het eerste zicht. Maar de interviews zijn wel degelijk in het Nederlands afgenomen en naar het Duits vertaald. Later meer over die vertaling.

3.1 Interview 1: Kindertijd en jeugd

1) *Waar en wanneer ben je geboren?*

Dat was 30 april 1920 in Sahlehen, Oost-Pruisen.

2) *Heb je je hele jeugd daar doorgebracht?*

Nee. Toen ik ongeveer 4 jaar was, zijn we van Salehnen naar Lasdehnen verhuisd. Ik heb in Lasdehnen gewoond tot ongeveer 14 jaar, dus totdat mijn schooltijd afliep. Ik kon niet naar de middelbare school omdat er te veel kinderen waren en omdat mijn ouders het geld niet hadden om ons verder te laten studeren. Mijn ouders waren niet arm of rijk maar eerder middenstand. Lasdehnen veranderde nadien in Haselberg.

3) *Vanwaar die naamsverandering?*

Toen Hitler aan de macht kwam, veranderde die de namen van vele dorpen en steden.

4) *Was daar een rede voor?*

Nee. Haselberg is nu wel een mooiere naam. Maar wij, als inwoners, hadden liever de vroegere naam, wat toch begrijpelijk is.

5) *Wat is er typisch aan Lasdehnen (Haselberg) en de omgeving?*

Ik ben een Oost-Pruis en hecht veel belang aan mijn afkomst. Oost-Pruisen zijn werkmensen, trouwe mensen en correcte mensen. Ik ben er fier op daar geboren te zijn. Wat de schoonheid van het dorp betreft. Het was helemaal ingesloten door bossen. We hadden maar twee doorgangswegen. Pillkallen was onze provinciestad zo te zeggen. Pillkallen was vooral bekend voor zijn borrels: *Pillkallner Schnaps*. Bij ons in het dorp was er een melkerij. Vele Oost-Pruisen hebben dat zelfs niet

geweten. Daar werd ook kaas gemaakt. Bij ons werd de beroemde *Tilsiter Käse* gemaakt. Dat is toch ook van belang. Buiten die bossen hadden we de Scheschuppe, een rivier. Later, in de tijd van Hitler, werd deze omgedoopt in Ostfluss. Die slingerde van Schirwindt, een stad aan de Litouwse grens, tot in de Memel. De Scheschuppe was niet bevaarbaar voor grote schepen, wel voor kleine boten.

We hadden ook een buitengewoon mooie brug, die het ene gedeelte van Lasdehnen met het andere verbond. Het water liep dan onder deze brug door. Er was ook een stuwdam die ongeveer 10 meter naar beneden liep. Daar was dan een bloemmolen. Bij ons leefden de mensen van de landbouw. Wij waren de korenkamer van Duitsland. We exporteerden zelfs naar Europa.

We hadden ook warmbloedpaarden: *Trakehner*. In Oost-Pruisen, dus niet bij ons in het dorp. Ik vermeld dit omdat ik toch fier ben dat we die paarden bij ons in de regio hadden. Wij werkten eerder met koudbloedpaarden. Die kwamen ongeveer tegelijkertijd op met de Belgische Brabanders.

We hadden ook een trein. Het was wel een kleine trein, we noemden het *Kleinbahn*. Wij waren het eindstation. Deze trein reed van Lasdehnen naar Pillkallen. Van daaruit ging dan een grotere trein naar Königsberg, onze hoofdstad.

6) *Waar zaten jullie precies?*

Wij zaten aan de Litouwse grens, die was zo'n 16 kilometer van Lasdehnen.

7) *Wie waren je ouders? Welk beroep beoefenden ze?*

Mijn moeder heette Bertha Helfensteller en mijn vader Heinrich Kaspereit. Mijn vader was een vondeling. Hij heeft zijn vader en moeder nooit gekend. Ze hebben hem voor de deur van een familie gelegd op 4 januari 1880. Door zijn geschreeuw hoorden die mensen hem en zij hebben hem daar dan grootgebracht. Mijn vader heeft hard moeten werken. Hij is maar 2 jaar naar school geweest. Hij kon wel lezen en schrijven. Wij konden het toch lezen dus het was leesbaar. Hij was zeker niet dom. Wat wij niet juist weten is of vader een boerderij gehad heeft of niet. Of die boerderij door omstandigheden er niet meer was. Het was toen een slechte tijd.

8) *Hoezo?*

Het was te vergelijken met vandaag de dag: de boeren werden onderbetaald. Dat wil zeggen dat de boeren niet kregen wat ze zouden moeten krijgen. Het levensonderhoud was veel te duur en de boeren gingen de één na de ander failliet. Dus ik denk wel dat hij ooit een eigen boerderij gehad heeft. Ik herinner me ook nog een grote boerderij toen ik ongeveer 4 jaar was. Mijn vader zat toen buiten te huilen omdat mijn moeder bij de bevalling van mijn jongere broer een bloeding had gekregen. Dit beeld is ook het enige van die tijd dat ik me herinner. Dan zijn we verhuisd naar Lasdehnen omwille van die slechte toestand voor de boeren. Die slechte tijd heeft lang geduurd en is eigenlijk de schuld van de Eerste Wereldoorlog.

9) *Hoe bedoel je?*

Duitsland was leeggeroofd. Ze hadden ons bestolen: ze namen Malmédy, Lotharingen en Saarland van ons af. Van Oost-Pruisen had men het Memelland weggenomen, ze hadden van Danzig een vrijstad gemaakt. Dus de gevolgen van de Eerste Wereldoorlog hadden voor die slechte toestanden gezorgd. In 1931, toen was ik elf jaar, kwam er een boerenopstand. De boeren zijn toen met zeisen en kapmessen naar de *Regierungstadt* Gumbinnen getrokken. Dat is van groot belang. Het leger heeft dan op de boeren geschoten. Vele boeren werden zo doodgeschoten en anderen raakten zo in de gevangenis. Een boer met wel 250 hectare grond was in de cel beland. Mijn vader zorgde in zijn plaats voor het vee. Mijn vader was een vaste werkkraacht die bij de boer inwoonde. Mijn moeder heeft niet echt een beroep gehad. Zij deed het huishouden en hielp mijn vader.

10) *Had je een goede relatie met je ouders?*

Ik had een buitengewoon goede relatie met mijn ouders. Vooral met mijn vader, hij heeft me maar één keer een klets moeten geven toen ik 14 jaar was. Ik had toen

maar één ding gezegd: vader, ge bent zat. Dat kon hij niet verdragen. Dat was onvergetelijk zowel voor mij als voor mijn vader. Elke keer dat hij aan dat moment terugdacht, kreeg hij pijn aan zijn hart. Maar ik heb het hem niet kwalijk genomen want uiteindelijk kreeg ik een goede opvoeding. Met mijn moeder daarentegen lag ik dagelijks in de clinch en van haar kreeg ik ook dagelijks slaag. Ik was een echte kapoen. Maar het bleef niet bij deugnieterij, ik kon mijn moeder enorm treiteren. Ik heb ze geweldig veel geplaagd. Ik zag ze enorm graag maar kon het pesten niet laten zodat ze met momenten kilometers achter mij aan moest lopen om mij een klets te geven.

11) *Hoeveel broers en zussen had je?*

We waren met elf kinderen. Vijf daarvan zijn tijdens de Eerste Wereldoorlog gestorven. Vader had ze bij wijze van spreken wel gemaakt maar helaas nooit gezien omdat hij mee moest vechten. Mijn jongste broer en ik vroegen ons na de Tweede Wereldoorlog wel af hoe het kwam dat wij ze nooit gezien hadden want onze ouders wilden daarover ook niet praten. Wij veronderstellen dat ze door de inval van de Russen gestorven zijn, vermoedelijk door de ontbering. We bleven dus nog met 6 kinderen over, 2 meisjes en 4 jongens.

12) *Leven ze nog?*

Niemand leeft nog behalve ik. Ik ben de enige die na de dood van mijn jongste broer al 18 jaar alleen leeft.

13) *Gingen jullie naar school?*

We gingen allemaal naar school. Maar niemand van ons heeft middelbaar onderwijs gevolgd. We hadden wel een *Gymnasium* in het dorp zelf maar we konden het niet betalen.

14) *Was je een goede leerling? Of eerder een kwajongen?*

Ik ben tot mijn 7à8 jaar in Salehnen naar school geweest en daarna in Lasdehnen. Ik was dus iemand van buitenaf, niet geboren in Lasdehnen. Ze beschouwden me dan ook als een vreemde. Ik wilde een haantje de voorste zijn. In rekenen en geschiedenis was ik heel goed. Alleen bij het schrijven heb ik nog altijd hanenpoten. Ik ging eigenlijk niet graag naar school omdat ik gepest werd. Totdat het lot zich ermee bemoeide.

15) *Hoeho? Wat is er dan gebeurd?*

Ik moest bij mijn broer babysitten. Mijn broer had nog gezegd: geen hout hakken! Maar ik aap die ik was. Ik ging hout hakken. En zo hakte ik in de wijsvinger van mijn linkerhand. Ze moesten met mij 15km van het dorp van mijn broer naar Lasdehnen fietsen. Ze moesten ook nog mijn vader van het veld halen en die ging met mij naar de dokter. De dokter zei dat hij een spuit ging geven. Ik ben toen zo beginnen brullen en schreeuwen dat de dokter er niets beter op vond dan mij een harde klap tegen mijn oren te geven. Daar verschoot ik van en op dat moment gaf hij mij die spuit. Deze anekdote lijkt misschien niet zo belangrijk maar voor mij was dat het ogenblik dat mijn leven veranderde.

16) *Wat is er dan veranderd?*

Het manneke dat altijd alleen tegen de muur stond en dat geen aandacht van de anderen kreeg, zowel van de kinderen als van de leerkrachten, kwam opeens naar school met een groot verband rond zijn arm. Plots kwamen alle jongens en meisjes naar mij gelopen. Vanaf toen werd ik door iedereen graag gezien. Ik genoot daarvan. Ook van de leerkrachten kreeg ik toen minder slagen. Voorheen kreeg ik

bijna dagelijks slagen van de leerkrachten, rechtvaardig of onrechtvaardig. Ik was altijd degene die iets gedaan had. Maar ik heb wraak genomen.

17) *Hoe heb je dan wraak genomen?*

Ik moest vroeger koeien hoeden. Ik heb zo bijvoorbeeld giftige slangen en onschuldige slangen leren onderscheiden, ik heb veldmuizen leren vangen, ik heb zo kikkers ontdekt, al het wild leren kennen. Ik ben een echte natuurmens. Dus om mij te wreken op de leraren, kreeg ik het idee om een paar muizen, kikkers en een slang van ongeveer 40 cm lang te vangen. Die deed ik samen in een doos en de doos stak ik in het bureau van de leraar. Die leraar zou de volgende dag wel schrikken wanneer hij die schuif zou openen. Maar het was niet de leraar maar een jonge nieuwe lerares. Dat arme meisje trok die schuif open en zag die muizen en kikkers springen. Ze viel van haar stoel en liep weg. Toen kwam de strengste leraar eraan en die sloeg overal waar hij me kon raken. Zelfs tot ik bijna bewusteloos was. Die was onmenselijk. Dan moest ik bij de directeur komen. Ik heb toen alles verteld. Dat ik het expres had gedaan. Dat het voor die strenge leraar bedoeld was en niet voor de juffrouw. Dat ik er spijt van had en het niet meer ging doen. Vanaf dat moment ben ik zelf veranderd. Ik had geleerd me te beheersen. Tot mijn ongeluk gebeurde.

18) *Wat voor een ongeluk bedoel je?*

Wij hadden stallen waar onze varkens, paarden en koeien zaten. En dus ook veel plassen met modder. In één daarvan lag glas van kapotte flessen. Tijdens het spelen met andere kinderen ben ik daar doorgelopen. Zo heb ik een bloedvergiftiging opgelopen in mijn linkerbeen. De dokter is toen gekomen. Mijn moeder had mijn been gemasseerd, wat die bloedvergiftiging bevorderde. De dokter zei dat er niets meer aan te doen was en dat hij het been zou moeten amputeren. Mijn moeder zei daarop dat het been er niet af mocht. Ze wou me dan nog liever laten sterven. Toen ik dat hoorde, stierf ik inderdaad bijna! Dat mijn moeder zo hard kon zijn. Ik was amper 12 jaar oud. Hoewel de dokter zei dat hij niets meer kon doen, gaf hij me toch een spuit in mijn lies. Zo heeft hij toch het gif kunnen tegenhouden. Zes

maanden heb ik daarmee thuis gelegen. De hele school, alle kinderen en leraren, kwamen bij ons thuis voorbij om naar mij te wuiven. En ik stond aan het venster terug te wuiven. Ik was echt opgenomen nu in de groep en ze zagen me graag.

19) *Hielpen jullie thuis ook mee? Hoe verliep de taakverdeling dan?*

We moesten thuis goed meehelpen. 's Morgens als het nog donker was, laat ons zeggen 5 uur, zaten we al in de koeienstal om de koeien te melken en te verzorgen. 's Avonds rond 4-5 uur zaten we ook in de stal om het vee te verzorgen: koeien, paarden, schapen, geiten, eenden en ganzen. Jaarlijks slachtte mijn moeder 5 à 6 varkens. We hebben nooit honger geleden. Mijn moeder deelde zelfs eten, worsten en vlees, uit aan haar kinderen die al het huis uit waren.

20) *Leden je schoolresultaten niet onder het zware werk thuis?*

Ik was al een jaar blijven zitten omdat ik een half jaar thuis gezeten had door mijn been. Dus ik heb op mijn 14 jaar mijn school afgerond. Maar dat jaar overdoen kwam niet door het zware werk thuis. Iedereen moest dat doen. Bijvoorbeeld eind september, begin oktober begon het bij ons te sneeuwen. We moesten toen op blote voeten aardappelen gaan rapen tot het donker werd. De volgende morgen moesten we die aardappelen dan sorteren en de stenen die we ook opgeraapt hadden, eruit halen. Dat zijn zware momenten geweest. Maar we moesten allemaal helpen, alle broers en zussen.

21) *Waren jullie een doorsnee gezin? Of eerder welgesteld?*

Middenklasse. Mijn vader had aanzien.

22) *Hoe kwamen jullie de koude winters door?*

We hadden een gemiddelde temperatuur van -24 C° tot -28 C°. Maar ik kan mij zeker ook temperaturen over de -30 C° herinneren. Op mijn zes jaar moest ik al naar school gaan in Salehnen. Dat was 7.5 kilometer heen en 7.5 kilometer terug.

We moesten in totaal 4 uren stappen. Om zes uur vertrokken we. Soms moesten we zelfs door een meter of anderhalve meter sneeuw stappen. Zelfs de boeren hadden last om erdoor te geraken met hun kar. Van oktober tot april en zelfs mei lag er sneeuw. Maar ik had geen schoenen. De kinderen kregen wel een paar schoenen maar die mochten we enkel de eerste schooldag aandoen. We mochten onze schoenen niet elke dag aandoen want dan zouden ze sneller verslijten en dat kostte teveel geld. Maar onze moeders waren slim.

23) *Wat deden ze dan?*

Zij breiden kousen van schaaпswol. Zo zat 's avonds moeder aan haar spinnenwiel en wij zongen Heimatliederen. Dat was voor ons heel feestelijk. Vader lag dan aan de kachel te snurken. Onze moeders breiden de kousen tot over de knieën. En onderaan hebben ze er oude versleten kleren over genaaid. Dat waren dan onze schoenen. Die kousen noemden wij trouwens "*Pasorren*".

24) *De WO I heb je dus niet bewust meegemaakt omdat je nog niet geboren was?*

Nee, ik was toen nog niet geboren. Ik zweefde nog ergens in de lucht!

25) *Heeft je vader meegevochten?*

Mijn vader heeft wel meegevochten. Hij zat in Vlaanderen aan de IJzer Hij heeft vier jaar in de grachten gelegen. Mijn vader haatte de oorlog. Hij heeft dat nooit kunnen verdragen. En hij heeft nooit kunnen verdragen dat wij, zijn zonen later ook soldaat geworden zijn. Hij is op zijn zestig jaar nog opgeroepen om naar Letland te vertrekken. Ik heb mijn vader van mijn vijftiende tot mijn zesentwintigste jaar niet gezien. Dus ik heb hem de hele oorlog niet gezien. Hij heeft mij ook nooit als soldaat gezien.

26) *Werd het leven zoals het voor de oorlog was weer normaal?*

De mensen in Oost-Pruisen zijn heel inschikkelijk geweest. We hebben leed gekend en maar weinig vreugde. De hoofdzaak was gezond zijn en kunnen werken. Het was al een luxe als ze iets konden kopen. Ze hadden niets. Bijvoorbeeld onze schoenen mochten we enkel op de eerste schooldag en op feestdagen dragen.

27) *Merkten jullie dat er een economische crisis was tijdens de jaren '20?*

Ja en vooral dat Duitsland veel heeft moeten afgeven aan de winnende machten. Er is wel een grote fout gemaakt met het Verdrag van Versailles. Ze hebben te hoge eisen gesteld. Ze hebben alles wat van waarde was uit Duitsland gehaald. Dat was een slechte zaak. En zo is hij, met zijn snorretje, uit Oostenrijk gekomen. Die heeft de kans gegrepen om terug te vragen wat er met het Verdrag van Versailles misgegaan is.

28) *Wanneer verliet je het ouderlijke huis? Waarom? Waar trok je dan heen?*

Na mijn school heb ik eerst een beroep moeten leren van mijn ouders. Er was een schilderfirma in Lasdehnen. Ik voelde daar niets voor. Ik dichte liever. Ik moest meestal wat bier halen, in de verf roeren of oude verf afkrabben. Ik kreeg ook slagen. Ik heb ongeveer drie of vier maanden bij dat schilderbedrijf gewerkt. Mijn vader heeft me dan gevraagd wat ik feitelijk wilde worden. Iedereen moet werken.

29) *Wat heb je dan gezegd?*

Mijn schoonbroer was samen met een compagnon, een automechanicien, een garage begonnen met leerjongens. Zij konden een leerjongen gebruiken. Ik kon bij hen gaan wonen. Ik kreeg dus kost en inwoon maar geen geld. Ik zei dus tegen mijn vader dat ik weg wilde van thuis. Ik zei mijn vader dat ik de wereld wilde leren kennen.

30) *Wat antwoordde hij?*

Mijn vader antwoordde: “Goed mijn jongen, je mag gerust weg om de wereld te verkennen. Je zal snel terug zijn.” Hij kocht me een kostuum. Ik was heel fier. En zo ging ik dan met de *Kleinbahn* naar Insterburg. Daar ben ik bij mijn zus terecht gekomen. Daar kreeg ik dus kost en inwon.

Na een half jaar moest ik daar een stoof verplaatsen. Ik ben met die stoof over een balk gevallen en alledrie de poten waren eraf. Ik kreeg toen een stamp in het vreugdigste gedeelte van de man. Dat heeft enorm veel pijn gedaan. Ik stond langzaam recht en kreeg ook nog een slag in mijn gezicht van mijn schoonbroer. Toen heb ik gezegd: het is gedaan, ik ga naar huis.

31) *Ben je echt terug naar huis gegaan?*

Ik heb een paar weken in het park geslapen. Het was gelukkig lente. Ik ging bij de mensen dan wat werken. Ik had toen ook enkele kameraden. Aan de kerk was er een kroeg. Daar kwamen wij altijd bijeen. Ik had geld en trakteerde. Alles was toen prima. Maar ik dacht: potverdikke, ik moet altijd zo zwaar werken en ik moet buiten slapen. Ik moet zien dat ik wat geld spaar zodat ik een huisje kan huren. De volgende keer ging ik met mijn kameraden naar de kroeg. Ik zei dat ik geen geld bij me had. Maar ik had toch 5 Mark in mijn zak. Ze geloofden niet dat ik geen geld bij had. Eén van hen ging met zijn hand in mijn zak en hij pakte die 5 Mark. “Je hebt wel geld. Je beliegt ons.” En ik kreeg slagen. Zodat mijn gezicht helemaal ontsteld was: ik had kapotte lippen, kapotte oren, neus, ogen. Ik bloedde als een varken. Ik heb mijn 5 Mark niet meer gezien en ben naar buiten gelopen. Daar kwam juist een jonge man aan, zo’n 2 jaar ouder dan ik, zo’n 17 jaar. Die zei: “Wat heb jij daar? Heb je slagen gekregen?”

32) *Heb je die jongen alles verteld?*

Ja. “Oh”, zei hij, “Kom maar mee”. Ik dacht: wil die mij nu ook al afslagen en was voorbereid. Dan kwamen we in een grote hal. En daar gaven ze bokslessen. Hij zei: “Nu gaat je bokslessen volgen en als je het kunt, dan ga je die kameraden allemaal terug trakteren.” En inderdaad een jaar later heb ik ze allemaal knock-out geslagen.

Ik had ook nog geluk dat die jongeman me zei dat hij een bakker-patissier kende die een leerjongen zocht. Daar kreeg ik eten en een slaappleats. Ik kreeg van de klanten af en toe 5, 10 of 50 Pfennig. Dat heb ik altijd mooi gespaard. Toen heb ik enkele mooie jaren gehad. Ik mocht elke zondag gaan boksen. Ik ben toen ook bij de HJ gegaan. Dat was helemaal niet verplicht. Ik ging er enkel bij omdat ze zo'n mooie uniformen hadden. Ik zat bij de marine-HJ en had een marine-uniform met links een HJ streep.

33) *Zat je graag bij de HJ?*

Ik heb alles graag gedaan maar geen dienst. Die dienst was van 8 tot 10u. Maar ik moest bij de bakker er al om 4u 's morgens uit. Dat was voor mij dan teveel. De eerste vakantie dat ik naar huis ging, was in mijn HJ uniform. Alleen maar om te laten zien hoe mooi ik daarin was. Mijn vader was er toen niet. Hij zat toen in Letland. Mijn moeder zei wel dat als vader dat zou zien, dat hij kwaad zou zijn. Ik wou ook een bruin hemd. Zo zagen ze ook dat we HJ waren.

34) *Wat vond je niet leuk bij de HJ?*

Mij beviel dat stilstaan, dat marcheren, dat bevelen niet. Ik luister niet graag. Ik liet mij niet graag commanderen. Dus ik ging naar de HJ Führer, de Stammführer zeiden ze vroeger, om te zeggen dat eruit ging. Ik wil het niet meer. Die antwoordde: "Waarom? Je bent tegen de Partei." Ik zei hem dat ik niet tegen de Partei was. Ik ben bokser. Dat was voor hem anders, dan mocht ik eruit. Ik heb zo dus verder gebokst en verder geleerd.

35) *Wat heb je daarna gedaan?*

Ik meldde mij toen bij de vrijwillige *Arbeitsdienst*. Ik was 17 jaar. Dat was eigenlijk een initiatief om de werklozen van de straat te halen. Om de jeugd in de maatschappij mee te laten draaien. Om ze een doel te geven. Dat heb ik altijd een heel goed initiatief gevonden. Dat moesten ze nu ook doen. Maar dat is mijn persoonlijke mening. Ik ben zo eerst bij een boer terechtgekomen om te gaan

werken en daarna vrijwillig bij een bakkerij gaan werken. Wij van de *Arbeitsdienst* marcheerden 's morgens met blinkende spaden en 's avonds met vuile. Maar die blonken de volgende morgen alweer. We werden met 50 Pfennig per dag betaald. We hadden wel onze vrijheid. We mochten 's avonds ook uitgaan. Maar daarvoor hadden we het geld niet.

36) *Wie was die jongeman die je na je ruzie in de kroeg meenam naar een bokszaal?*

Dat was een bakker-patissier die zelf toevallig naar zijn training ging. Dat had niks met de SS ofzo te maken. Het was gewoon toeval. Ik was vroeger gewoon bij een boksvereniging maar die ging niet van de SA of SS uit. Voor mij was boksen privé, puur voor het plezier. Het was toevallig gekomen door die vechtpartij in de kroeg. Bij de *Leibstandarte* hebben we ook een *Boksstaffel* gehad. Maar ik was daar niet bij. Ik heb verenigingen gemeden waar je moet, waar dwang was. Ik heb altijd een vrij mens willen zijn. Ik wou gewoon trainen.

37) *Wanneer hebben jullie in Oost-Pruisen van de NSDAP gehoord?*

Rond 1928, ik was 8 jaar toen ik voor het eerst de SA gezien heb en de *Reichsbanner*. Dat waren socialisten en communisten. In de jaren '30 is het erger geworden. Er werd veel gevochten. Wat vroeger vriend was, had door de *Parteien* gevochten: de *Sozis* met de *Nazis*, de *Nazis* met de *Kommunisten*. Er zijn zelfs doden gevallen. Mijn eigen broer was een verdachte. Na een paar borrels hadden boerenjongens tegen communisten gevochten. In die tijd hadden boerenjongens niet veel nodig om in actie te komen. Ze voelden zich allen sterk. Er is zelfs een communist doodgeslagen. Als schuldige hebben ze de domste eruit gehaald: mijn broeder. Maar hij had het niet gedaan. Hij is toen veroordeeld tot 5 jaar *Festung* maar hij heeft maar 1 jaar gezeten. Hij is vrijgekomen toen Hilter aan de macht kwam.

38) *Werd er dan tot in Oost-Pruisen campagne gevoerd door de NSDAP?*

Ja natuurlijk, maar niet zoals in het Rijk.

39) *Kon de NSDAP Oost-Pruisen overtuigen?*

In Oost-Pruisen was iedereen heel verdraagzaam qua politiek. Op het platteland gebruikten de boerensnotters de opdeling in nazi, socialist of communist als excuus om te vechten. De overtuiging om in de *Partei* te gaan, is pas gekomen toen Hitler aan de macht kwam. Waarom? Daarvoor was er de grootste armoede die men zich kan voorstellen.

40) *Dus in Oost-Pruisen werd de NSDAP als een goede partij beschouwd?*

Natuurlijk! Het was voor ons een redding uit de armoede.

41) *Vind je dat je een goede kindertijd gehad hebt?*

Ik heb een kindertijd in alle vrijheid gehad maar voor het regime van Hitler zijn wij arme kinderen geweest. We hebben geen sport kunnen beoefenen, zelfs niet in de scholen.

Thuis heb ik een buitengewone kindertijd gehad. We moesten wel werken. Ik heb meer dan honderd koeien moeten hoeden. Wanneer ik dan thuiskwam, moest ik de varkens eten geven. We moesten het huis ook mee poetsen. Maar we hebben wel een gelukkige kindertijd gehad. We konden gewoonweg niet thuis met onze vingers zitten draaien.

42) *Zijn er dingen geweest die je anders had willen doen?*

Ik heb het niet anders kunnen doen. Het leven was in heel Oost-Pruisen zo. Wij kenden niets anders dan ons werk. We hadden wel nooit een dokter nodig. We waren nooit ziek. Een snotvalling was geen excuus. Zakdoeken kenden we ook niet. Dan moest je je vingers maar gebruiken.

43) Denk je dat bepaalde belevenissen uit je kindertijd je latere leven bepaald hebben? Ik bedoel daarmee dat je als kind eerder een economische waarde had voor je ouders.

Mijn ouders waren verplicht om ons mee te laten werken om hun kost te verdienen. We hebben rijkelijk te eten gehad maar financieel was het veel minder. Maar dat was voor iedereen zo. Maar er was zeker een emotionele band tussen ouders en kinderen. De orde die ik geleerd heb van thuis, de eerlijkheid. Ik heb zo ooit een les gekregen. Zoals ieder kind at ik vroeger graag pikjes. Maar dat kregen we zelden, enkel met Kerstmis of Pasen. Andere feestdagen telden niet. Mijn moeder heeft mij toen getest. Ze had 1 Pfennig in de keukenkast gelegd. Ik dacht toen: ik ga toch eens zoeken of vader of moeder niet ergens per ongeluk een centje hebben liggen. Dan kan ik pikjes gaan kopen. Ik had nooit gedacht dat mijn moeder zoiets expres zou doen. In de bovenste schuif vond ik dan een Pfennig. Ik ging daarmee naar de kozijn van mijn moeder. Ik vroeg of ik voor die Pfennig pikjes kon krijgen. Ik kreeg drie pikjes en ging weer naar huis. Mijn moeder was ook in het dorp. Die kozijn zag mijn moeder lopen en liep naar haar toe en zei: “Zeg Bertha, je hebt een rijke zoon. Hij is pikjes komen kopen.” Ik had gestolen en dat moest gestraft worden. Ik heb goed kletsen gekregen van haar. Ik heb toen gezworen dat ik nooit in mijn leven iets ga nemen wat mij niet toebehoort.

44) Heeft het harde werken op het land op zo'n jonge leeftijd sporen nagelaten?

Nooit. Het heeft me eerder sterker gemaakt. Ik was zonder dat harde werken nooit 85 geworden. Ik raad het alle ouders aan om de kinderen in het dagelijkse leven te betrekken. Ik ben mijn ouders daar alleszins nog dankbaar voor!

3.2 Interview 2: Aanmelding bij leger

1) *Op je 17 jaar ben je vrijwillig bij de Arbeitsdienst gegaan. Waarom?*

In het algemeen had iedereen in heel Oost-Pruisen en ook in het Rijk de buik vol van de werkloosheid. Je kon ook bijna geen sport doen. Sinds Hitler aan de *Regierung* kwam, hadden we geen werklozen meer. Elke gemeente was verplicht op te schrijven wat er in orde gemaakt moest worden. We hadden grote bossen. Die moesten we bijvoorbeeld proper maken. Ik heb kanalen gebouwd. 's Morgens blonken onze spades. We hadden goed eten, we hadden sport.

2) *Zaten jullie in een soort kazerne?*

Dat waren barakken, soms ook oude omgebouwde stallen of sporthallen. Maar vooral toch barakken.

3) *Hoelang heb je daarbij gezeten? Beviel het je daar?*

Bijna een jaar. Daarvoor was ik bij de *Marine-HJ*. Mijn 18^e verjaardag heb ik nog meegemaakt bij de *Arbeitsdienst*. Op 1 april 1939 ben ik naar Berlijn gegaan. We hadden bij de *Arbeitsdienst* groot plezier. En wat bij ons het mooiste was: de meisjes hadden ook *Arbeitsdienst*. Die lagen gewoonlijk in tenten of barakken. En dan's avonds, je bent een jonge mens, wat deden wij: 4-5 km ver naar de meisjes gaan. Die waren al slim geweest en hadden de tent al opgedaan zodat wij binnen konden gaan.

4) *Wanneer heb je dan uiteindelijk gehoord van de SS en van de Leibstandarte?*

Bij *Arbeitsdienst* heb ik gehoord dat de SS bestond. Ik heb toen ook voor het eerst gehoord van de *Leibstandarte*. Ja, dat ging rap rond. In 1939 denk ik, werd de vrijwillige SS ook *eingegliedert* bij de *Wehrmacht*. Natuurlijk waren die er even tegen. Hitler had 5 jaar vastgezeten. En ze waren ook niet allemaal Hitler gezind,

niet onder, ook niet na en niet voor de oorlog. En hij had ook een boek geschreven: *Mein Kampf*. Ik heb het nooit gelezen. Ik wil het ook niet lezen ja. Dat interesseert mij niet. Ik was nooit niet *trotz*²⁰ dat ik bij de *Leibstandarte* geweest ben, nooit niet zo'n overtuigd aanhanger van *Parteien*, ook nu zegt het mij niks. Voor mij zijn dat alles geldmakers en de mensen dom verkopen²¹, niks als strijd en onrust. Nee, ik kan daar niet mee om.

5) *Ben je dan in dienst getreden?*

Ja. Ik heb mezelf vrijwillig gemeld bij het *Wachbataillon*, bij de *Leibstandarte-SS Adolf Hitler*. We waren in 1938 met ongeveer 425 vrijwilligen en we zijn maar met 4 aangenomen. Toen ik dat nieuws hoorde, was ik enorm trots. Dat is een teken geweest dat ik een gezonde jongeman was. Ik heb het vooral te danken aan mijn harde jeugd en aan het boksen.

6) *Waarom ben je vrijwillig bij de Leibstandarte gegaan?*

Omdat ik sportief was. Ik zag mezelf in de *Leibstandarte* vooruitkomen in de sport. Ik wou enkel vooruitkomen in de sport. Ik dacht ook dat er meer sport *soll* gedreven worden als *Drill* maar het was juist omgedraaid. Sport was er wel maar *Drill* was het belangrijkste.

En ook om mijn soldatentijd zoals alle anderen te doen. Ik heb ineens ook voor 4.5 jaar getekend. Ik wou bij de beste zijn daarom heb ik voor de elite gekozen. Bij de marine heb ik niet kunnen gaan *weil* ik zeeziek geweest ben. Bij de *Marine-HJ* heb ik op de boot moeten braken. (lacht)

7) *Moest je dan bepaalde proeven afleggen?*

Ik ben gekeurd worden zoals elke soldaat. Maar wij werden op voorhand gekeurd, gewone soldaten pas in de kazerne. Dat keuren was meer een *Parteizaak*. Het

---

²⁰ 'Trotz' kan verward worden met het Nederlandse 'trots'. Het Duitse 'trotz' staat hier als voegwoord met de betekenis 'hoewel' of 'ondanks'.

²¹ Afgeleid van 'jemanden für dumm verkaufen': denken dat iemand een idioot is. (Van Dale D-N)

moesten gezonde mannen zijn, die geen letsels mochten hebben, groot, blond en blauwogig als het ging. Ze zijn wel niet allemaal blauwogig geweest.

8) Hoe werd dat nieuws bij jou in het dorp onthaald?

Deels zijn ze fier en blij geweest, maar er waren ook anderen die gezegd hebben: wat kan mij dat schelen. Ik was ook de enige in het dorp. In Haselberg ben ik dan samen met nog 12 anderen (van Haselberg en omstreken) met een muziekkapel onthaald toen ze ons van de trein afhaalden. Mijn bokscclub was toen: bokscclub Germania Insterburg.

9) Hoe oud was je toen je in dienst trad?

Ik was toen 18. Ik ben 4 weken voor mijn 19^e verjaardag bij de *Leibstandarte* gegaan.

10) Wanneer was dat nu weer?

Ik ben 1 april 1939 aangekomen met de trein in Berlijn. Van Insterburg in Oost-Pruisen naar Berlijn. Daar stonden grote mannen in uniform breedbenig tegen de muur, zo echte, hoe *soll* ik zeggen, echte soldaten heb ik daar niet in kunnen zien. Ik dacht: die weten niet dat ik bokser ben. Seffens krijgt er hier iemand een mep op zijn neus. *Weil* ze zeiden: “Aus²² euch machen wir jetzt Menschen!”. Dat vergeet ik nooit van mijn leven. Daar hebben ze mij geraakt. Ik dacht: *Mensch*, ik ben al lang mens, ja. Dat moeten ze niet zeggen, dat ze ons nog mens willen maken. Maar dan hebben we het gevoeld. We gingen met de *S-Bahn* naar Lichterfelde West, onze nieuwe thuis, onze kazerne. We kregen daar onze kledij zomaar naar de kop gesmeten, ja. Mijn broek was te lang, de armen van mijn jas waren te lang. De volgende dag wanneer we dan onze eerste keer uit de kazerne moesten om te marcheren en exerceren, zag onze *Gruppenleiter* dat we te grote kledij aanhadden.

---

²² Na meer dan de helft van zijn leven in België gewoond te hebben, begint mijn grootvader fouten te maken in zijn moedertaal. Hier zou ‘von’ moeten staan.

Maar dat was de gewoonte, die pesterij. Dan moesten we allen terug andere kledij halen, die wel paste. Dat was een beetje ons voor de zot houden, ja.

11) *Wat heb je vanaf die eerste dag moeten doen? Wat werd er van jullie verwacht?*

Leren marcheren. Ze hebben gezegd dat we niet eens goed konden lopen. En dan die Hitlergroet. Ik, en ik niet alleen, was bijzonder scherp en kwaad en ik heb dat ook laten voelen. Wij hebben altijd de rechtse hand moeten uitstrekken, ja. En de duim moest dan aan de wijsvinger zijn. Maar ik heb die altijd naar beneden gehouden, expres, ja. En ze zagen dat begot, ja. Dan moest ik 50 keren met het geweer pompen. Maar dat gaf niks, dat was voor mij training. Wat was ik gelukkig dat een paar jaar later, ja, ook voor ons de militaire groet mocht. Maar die heb ik altijd *lässig* gedaan, gelijk een oude generaal. (lacht). En ik ben dikwijls *angebrüllt* worden, op straat zelfs, ja. Maar ik heb me er niks van aangetrokken. Dat eeuwige soldaat zijn en stilstaan zoals een aap. Ik ben zelf *Gruppenleiter* geweest en ik heb altijd gezegd: Jongens, ik ben verplicht om jullie iets bij te brengen, maar het spijt me, in werkelijkheid ben ik niet zo, maar om vijf uur ben ik weer jullie kameraad.

12) *Werden jullie ook gedrild?*

Ja, geweldig, ja. De ganse dag. Als we 's avonds naar Berlijn terugmarcheerden, hebben we moeten zingen en er kwam niks uit, ja. Dan hebben ze ons in de grachten gestuurd, een paar keer heen en weer kruipen, terug op straat. En inderdaad, de 3^e, 4^e keer hebben we gebruld, niet gezongen maar gebruld. En dan waren ze tevreden. En wij ook!

13) *Welke functie hadden jullie eigenlijk?*

Wij werden 's morgens met de bus naar de *Reichskanzlei* gebracht. Daar moesten we wacht staan. Ik heb zo een keer in de Vosstraat²³ gestaan met nog iemand, ik stond met hem links en rechts voor de *Reichskanzlei*. En een zeker ogenblik komt

---

²³ Eigenlijk *Vofstraße*. In de bijlagen is een foto te vinden van de *Reichkanzlei* in de *Vofstraße*.

een dame met haar dochter en een hond. Wij mochten niet bougeren. Zelfs niet met de oren wapperen. Wij moesten werkelijk als een paal blijven staan. Aan de overkant was het Ministerie van Binnenlandse Zaken, ja. Die zagen ons. Die hadden mannen die ons in het oog gehouden hebben. Als je iets verkeerd deed, kreeg je dubbele straf. In plaats van 7 dagen, 14 dagen. Nu kwam die vrouw met die dochter en die dachten zeker dat we uit marmer waren. Denk ik toch. En die ging zo met haar hand op mijn schouder en borst drukken. En ik, ja, bougeerde niet maar ik dacht: ik doe in mijn broek. Als een vrouw je als jonge kerel *berührt*, krijg je vanalles, ja. (lacht). Maar dat was nog niet het ergste. Op een zeker ogenblik doet die hond zijn been omhoog, ja en doet pipi in mijn linkerbot. En nu kunt ge voorstellen, die van het Ministerie hadden dat gezien en doorgetelefoneerd. We werden afgelost en in de wachtkamer wisten ze dus al dat er iemand ging komen bij wie ze in de bot gepist hebben. En inderdaad, ik kwam binnen en iedereen riep: hé, onze pisser. Ik trok die bot uit ja en het stonk en de pipi liep eruit. En ik ging me dan douchen. Maar ja, het is gebeurd, ja.

14) *Heb je nog iets gelijkaardigs meegemaakt?*

Ik heb wacht gestaan bij Hitler voor de *Arbeitszimmer*. Hij was er niet. En ik denk, ja gotverdekke, zijn klak ligt daar. Als ik die nu opzet, ja, dan schrijf ik zeker naar huis: ik heb Hitler zijn klak opgehad. Dat was meer jongensstreek dan mannelijk. Ik heb die klak opgezet. Ik heb ook de gordel van hem rondgedaan. Er hing toch geen pistool aan. Hij droeg ook geen pistool. En dan heb ik dat ook werkelijk naar huis geschreven: ik heb Hitler zijn klak gedragen. Maar het ergst was dat ik een andere keer in de tuin post moest staan. En dat was op een verhoog zoals de jagers hebben, een *Hochstand*²⁴ zeggen wij in het Duits. En ik was toch zo moe. Ik was de vorige dag uitgeweest. Ik ben ingeslapen en op een keer brulde iemand mijn naam. Of ik *verrückt* geworden was. “Je moet weten, je hebt een grote verantwoordelijkheid, *denn* je waakt dat de *Führer* niets gebeurt, ja.” Ik zeg, ja, dat weet ik. Ik neem het ook aan. Ik heb een fout gemaakt. Ik zeg hem: mag ik u erop attent maken dat je niet mag brullen, *denn* je maakt de *Führer* wakker. Dat ging in

---

²⁴ Contaminatie van *Hochsitz* en *Anstand*. Beide termen worden gebruikt wanneer het om een kansel (jacht) gaat.

de ganse *Division* rond, ja. Ik kreeg 14 dagen *verschärfter Arrest*. Dat wil zeggen water en brood. Ik heb het nooit niet gekregen. Waarschijnlijk hebben die hoge pieten gedacht, ja: dat was een soldaat, hij kan tenminste antwoorden. En hij had gelijk. De *Führer* was aan het slapen, dan moet je de bek houden, ja. (lacht).

15) *Had je nog andere taken buiten wacht staan?*

Ik heb dan later de opdracht gekregen de wachtsoldaten van Lichterfelde West naar de *Reichskanzlei* heen en terug te brengen. Ik ben benoemd worden voor chauffeur voor de autobus. Ik heb dat alle dagen gedaan. Ik heb dat meer dan een jaar gedaan. Van 1940 lente tot 1941 zomer. Ik heb er een schoon leven gehad. Ik moest er alleen de wacht heen en terug moeten brengen, ja. Ik heb mijn autobus wel proper moeten maken maar ik heb altijd 2 mannen gekregen die dat gedaan hebben. Ik heb er moeten rusten. Ik heb grote dingen gedaan ja. Wat denkt ge, de wacht van Hitler wegbrengen en terugbrengen. (lacht). Dat was een *bevorzugte* post die ik gehad heb ja. En dan kwam de commandant naar mij: “Jij gaat vanaf morgen lessen volgen voor *Fahrlehrer*.” Ik ben dus *Fahrlehrer* geworden. Van 14 medekandidaten was ik als enige eruitgekomen. Dat was voor mij ook weer een grote eer. De *Fahrlehrerschein*²⁵ heb ik nog altijd. Die heb ik bewaard. Dat was voor mij een grote belevenis als jonge kerel. Ik heb daar wel een beetje teruggetrokken geleefd. Ik was verantwoordelijk voor die mensen die ik wegbracht. Ik heb er plichtsgevoel geleerd. Ik wist dat ik verantwoordelijk was voor die mannen. Dat waren mijn taken dus.

16) *Hebben jullie in het leger ooit iets gemerkt van een anti-joodse politiek die in de jaren'30 begon?*

De boekenverbranding *soll* ook in Berlijn gebeurd zijn. Ik heb er niks van gezien. Een paar dagen later heb ik er wel van gehoord. Je moet je *mal* voorstellen: wij waren de elite van Hitler geweest en wij wisten van niks. Het is werkelijk gebeurd, ja maar ik heb het op het moment zelf niet geweten.

---

²⁵ Zie bijlagen.

17) *Werden jullie aangespoord door jullie oversten om de joden te haten?*

Nee, en dat hadden ze bij mij nooit niet klaargespeeld. Als ik schooljongen was, zaten in mijn klas 2 joodse jongens. En dat zijn heel fatsoenlijke speelkameraden geweest. We hebben gespeeld zoals met andere jongens. Mijn eigen schoonbroer was ook jood.

18) *Hebben jullie ooit lessen gekregen over het Arische ras ofzo?*

Dat heb ik nooit niet gehad. Bij ons, wij waren het *Wachbatallion*. Patatten schellen hebben we moeten doen, ja! (lacht). Als straf. Of in de wc gaan staan en moeten presenteren als er iemand naar de wc ging, of met de tandenborstel de vloerschuren. Dat heb ik meegemaakt, maar politieke lessen heb ik nooit gehad. Ik weet er niks van, eerlijk, ja. (serieus). Als het *soll* zijn, *soll* ik het zeggen. Wat kan mij nu nog gebeuren met bijna 86 jaar! (lacht).

19) *Maar jullie werden wel voorbereid op de oorlog?*

Wij wisten niet dat er oorlog op komst was. Dat wisten we niet. We wisten het zelfs niet wanneer op een keer de eerste *Kompanie* van ons naar Griekenland moest gaan. Daar hebben ze de zwaarste *Verlusten* gehad van manschappen. En het schoonste was (ernstig), zo hebben ze ons gezegd en ik heb ook mannen gesproken van de eerste compagnie, die nog overgebleven zijn. Van vijf soldaten hadden vier een geweer, de vijfde had er geen. Ze zijn feitelijk onvoorbereid geweest. Maar ze moesten gaan vechten.

20) *Maar door de drilloefeningen konden ze jullie wel elk moment inzetten?*

Ja, zoals alle soldaten in alle landen. Dat is normaal. Je gaat daar niet voor het goede eten of om bij de meisjes te kunnen zijn. Je gaat om soldaat te worden. Je leert exerceren, je leert schieten enzo. Ik was nog een slechte schutter ook. (ironisch) Waarschijnlijk ben ik daardoor later bij de *Sanitätskompanie* gekomen, ja.

21) *Hoe heb je die tijd bij de Leibstandarte van 1939 tot 1941 ervaren?*

De eerste zes maanden waren rot. Het was drill, drill, je telde niet als mens, ja. Ik heb nog het geluk gehad dat ik er een keer een stamp tussen mijn vreugdigste gedeelte gekregen heb. Maar die kerel hebben ze gepakt. En toen dan de oorlog begon en hij ook meemoest. Dan had er iemand efkes naar achter geschoten en hij was de eerste dode. (serieus) Ja, hard zijn ze wel geweest, de mannen. Ja, we zijn ook hard opgevoed worden, ja. En dat speelde geen rol, ja. Dat was een beest van een mens. Dat was een gans gewone mens die op een keer iets geworden is, die zo te zeggen *Gruppenführer* geworden is ja. Also leider van 16 man ofzo. En die al die mensen altijd maar gedrildd en gestampt en gedaan had. En dat was streng verboden. Een soldaat slagen: dan verloor je al je strepen en je vloog in de bak of naar de strafcompagnie.

22) *Hoe ging het na die eerste maanden?*

Na die zes maanden is het genormaliseerd. En ik heb er het geluk gehad door mijn vriendin die ik toen gehad heb, veel in *Opers* te zijn geweest. Ik heb Berlijn ook van de goede kant leren kennen. Dan waren er nog niet die bombardementen. Wij leefden feitelijk meer in vrede. Mij persoonlijk had alleen die jodenster die ze op de kledij gedaan hebben, gestoord. Niet om mij nu proper te wassen. Maar ik ben geen mens van haat. Voor mij ging de liefde voor de haat. Liefde en haat liggen dicht bijeen. Als mens moet je zelf maar kiezen ja. Pak je liefde of haat. Ik kan geen mens haten ook niet. Zelfs nu niet. Je weet, ik heb alles verloren in mijn leven. Maar ik haat niemand. Dat bestaat niet.

23) *Heb je bepaalde prominente personen van het Derde Rijk van dichtbij gezien?*

Als gewone *Wachsoldat* zie je veel, maar ge kunt er niet aan iedereen aan. Nu ik heb de wacht altijd heen- en teruggebracht, maar ik was daarvoor ook *Wachsoldat* in het *Wachbataillon* om zo te zeggen de *Reichskanzlei* en Hitler en al die *Angehörigen* te beschermen. Ik was toch een *wichtige Person!* (lacht) Nee, maar het mooiste wat ons beviel in de *Reichskanzlei* was dat Hermann Göring die door vele mensen niet begrepen werd. Tijdens de Eerste Wereldoorlog was hij een heel dappere man, ja. Hij was vliegenier bij de *Richthofenstaffel*. Also Richthofen was de grootste en beste piloot in de Eerste Wereldoorlog. De *Rote Baron* zei men, ja. En Göring zat zo te zeggen in zijn *Staffel* also ze vochten samen. En Göring was werkelijk heel graag gezien. Maar zo was hij bij ons ook heel graag gezien in zoverre als er dan bijvoorbeeld bijeenkomsten waren van hoge pieten. Dan ging hij van de tafel vlakaf weg om bij ons te komen vragen: “*Jungens, alles Gut? Habt ihr vielleicht noch Hunger? Denn da ist viel zu viel für uns, ja. Wir können noch abgeben, ja.*“ En dan hebben wij geroepen: *Jawohl Herr General Feldmarschall, wir haben Hunger!* En dan is de kok. Ik geloof dat hij Tannenberg heette. Die was over de 2m groot, een grote struise mens. En dan *kam* die af zo te zeggen met goed eten, niet de resten die ze in de vuilbak gesmeten hebben, nee, werkelijk goed eten. Dat is wat mij bijgebleven is. Maar ook als noodzaak zie te zeggen: het zijn *nicht alle* varkens geweest, ja. Het zijn ook goede mannen geweest, ja. Dat was één van de mooiste belevenissen als *Wachsoldat*.

24) *Wie heb je buiten Hermann Göring nog gezien?*

Himmler, de leider van de SS. Die hebben we allemaal niet kunnen uitstaan. Niemand van de SS *hat* Himmler kunnen uitstaan. Het was een mens die onvriendelijk was, ja. Maar *hätte* die *an* de front gekomen, wat hij nooit gedaan had. Hitler had tenminste *an* de front gekomen, een paar keer. Himmler *nicht*, maar *hätte* die gekomen dan hadden wij hem zeker en vast afgeschoten, ja. Ik toch zeker, ja, ik heb er niemand niet doodgemaakt maar die *hätte* ik een kogel in de poep gegeven.

25) *Officieel is de oorlog in 1939 begonnen. Maar jij hebt daar dan niets van gemerkt in Berlijn?*

Nee, er zijn zelfs bijna geen mensen naar het front gestuurd. De eerste *Kompanie* wel, die zijn weggeweest. Wij leefden goed. Het leven ging gewoon door. We gingen uit, we gingen naar de cinema, naar de opera. Wij hebben ook in een film moeten meespelen als stagairs²⁶ en dan kregen we 25 Mark per dag. Dat was heel veel geld en dat hebben we maar opgejubeld, *weil* we *doch* geweten hebben: binnenkort zijn we toch aan het front. En misschien komen we niet meer terug, ja. Geweten hebben we dat natuurlijk als de oorlog *angefangen* had. En je hebt alleen geknepen: wanneer *soll* jij aan het front komen? Er zijn ook idioten geweest die zeiden: *verdammt noch mal*, we moeten toch voor het vaderland gaan vechten. Dat was idioot. Vaderland is bij mij mijn huis, waar ik 's avonds naar huis kan gaan, bij mijn vrouw en kinderen. Of bij mijn ouders, waar het normale leven is, ja. Je bent niet geboren om mensen dood te maken. Dat zijn de grote mannen, die de macht willen hebben en die de kleine uitbuiten. Ik ben geen vriend van oorlogen.

3.3 Interview 3: Het echte begin van de oorlog

1) Wanneer begon de oorlog voor jou echt?

---

²⁶ Hier wordt statisten bedoeld. Hij moest als figurant meespelen in een film.

Ik heb dus wacht gestaan voor de *Reichskanzlei*. Ik heb dan de wacht heen en weer gebracht. Ik ben *Fahrlehrer* geweest en heb dan lessen gegeven in Berlijn. Zo heb ik Berlijn leren kennen, van binnen en van buiten, ja. En dan kregen wij 's nachts midden in de zomer 1941 *plötzlich Befehl*: wij moesten naar het oosten. Voor ons begon de oorlog. En nu dachten wij: amai, het is gedaan met de schone tijd, met de meiskes. Nu moeten wij werkelijk gaan vechten, ja.

2) *Waren jullie dan niet bang?*

Schrik, dat kenden wij niet. Dat moet ik eerlijk zeggen. Dat kenden wij *nicht*, ja.

3) *Beseften jullie de ernst van de situatie dan niet?*

Wij hadden wel schrik voor één ding. Als je *irgendwie ein Vergehen*, zegt men in het Duits, een *Vergehen*, als wij iets uitgevreten hebben. Bijvoorbeeld over Hitler *blöde* moppen gemaakt of zo. Dan hebben ze die mannen gepakt. En dat was een strafcompagnie bij Königsberg, tussen Königsberg en Danzig. En een kameraad van mij, die is daar naartoe gemoeten. Die had werkelijk een mop, een heel normale mop over Hitler verteld gehad, ja. En die is daar zes weken geweest en is teruggekomen als een skelet. Hij heeft nooit niet verteld wat er gebeurd was. Maar mij als Oost-Pruis, hij was Oost-Pruis, hij was van Tilsit en ik dan van Haselberg, *also* mij had hij het wel verteld, ja. Dat ze een put moesten maken van 2m diep en dan prikkeldraad erover. Als hij klaar was, moest hij die put weer dicht maken. Zo ging dat de ganse dag.

4) *Dus jullie hadden helemaal geen schrik om naar de oorlog te gaan?*

Nee, wij zijn zelfs nog *irgendwie glücklich* geweest dat wij ook mochten gaan. Ik persoonlijk *nicht*, ja. Ik was er niet voor mensen te doden. *Nicht* om mij schoon te maken, nee, daarom niet. Maar ik was *Fahrlehrer*, ik gaf lessen. Ik heb andere ideeën gehad, ja. Voor mij was soldaat zijn werkelijk soldaat zijn. En ook fier ervoor uitkomen, ja, een mooi uniform gehad, ja. Ge hebt chance gehad bij de meiskes, ja. Dat was het voor mij, ik leefde graag, ja.

5) ***Dus je deed mee omdat er leuke voordelen waren?***

Ik ben bij de elite, bij de beste troepen gegaan. Ik ben *gegangen* met overtuiging en met vreugde voor het land iets te doen, ja, iets goeds te doen, ja. Maar niet zo'n beestigheden mee te maken. Ik heb het altijd verafschuwde. Nu, wij kwamen dan, niet ver van Dresden, Großgraben heette dat, daar zijn we eerst *mal* gestationeerd worden. Om daarna van Berlijn naar Rusland te gaan. En daar hebben we dan een paar dagen gelegen om zo te zeggen ons voor te bereiden, moreel ook. En vooral diegene die getrouwd waren, mochten toch een keer hun vrouwen laten komen, daar in dat dorp. Wat ze gedaan hebben, weet ik natuurlijk *nicht*, ja maar ik kan het mij inbeelden. (lacht) Ik heb geen vrouw of geliefde gehad, *also* ik was voorbereid voor de oorlog. Nu, dan begon het, ja. "*Morgen fahren wir zum Osten.*" Met de *Eisenbahn*, met de trein. Nu was het ongeluk, ja dat de *Nachschub*, *also* de bevoorrading al *nicht mehr so klappte*, ja. Wij hebben al *Partisanen* gehad in het Oosten waarvan wij *nicht* wisten.

6) ***Wat bedoel je met Partisanen?***

Partisanen die ons afschoten in de rug, die achter ons zaten. Of die treinen in de lucht gejaagd hebben en zeker treinen die voorraad brachten voor de soldaten. Later had *man* dan bakkerijen enzovoort direct achter het front ingericht.

7) ***Die Partisanen, van welk land waren die dan?***

Oekraïne of Rusland. Wij zijn richting Oekraïne, richting Kiew gegaan, in Schitomir zijn we uitgestapt, ja. En we hebben die grote *Umanschlacht* moeten meemaken. Ik heb toen gehoord, ik was er niet bij, ik ben niet gaan tellen, dat 1011 pantsers in die dag afgeschoten zouden zijn. Het is begrijpelijk. Waarom: de Russen zijn bij de eerste *Angriff* met duizenden op ons afgekomen, ja. Het was verschrikkelijk, ja. Met pantsers, met artillerie, met infanterie. En die infanterie hebben we zo tot op 50 m ongeveer laten komen. En die hebben "hoéré, hoéré" geroepen. Maar die waren allemaal stomdronken, ja. Die zware machinegeweren

bij ons hebben ze afgeschoten, ja. Dat waren bergen dode Russen. En ook pantsers, die zijn op tijd afgeschoten werden. Het was de grootste slag die ooit in Rusland gebeurd is: de Umanschlacht.

8) *Waar was jij tijdens die slag?*

Daar heb ik zo te zeggen een keer moeten inspringen bij de pantsers, *weil* ik *Fahrlehrer* was. Ik kon ook met pantsers rijden.

9) *Welke taak gaven ze jou aan het front?*

Ik ben dan onderofficier geweest. Ik heb een *Gruppe* gehad van 16 man, die onder mijn *Befehl* geweest zijn, ja. Je kunt ook *Zugführer* zeggen, ja.

10) *Hoe kwam je dan bij dat tankbataljon terecht?*

Een zeker ogenblik werd ik even weggehaald en moest ik in een pantser *steigen* en moest zo te zeggen ook met het pantser gaan vechten. Maar dat duurde *nicht* lang.

11) *Dus ze hebben je van de infanterie weggehaald en bij het tankbataljon gezet?*

Ja. Ik ben dan *abkommandiert* worden en ben *ins Panzer* gestegen, alles goed bekeken. En op een keer gaat die kap vanboven open, ja. En *steigt* er een *Untersturmführer* binnen, ja. Dat was zo te zeggen een luitenant. En ik zei tegen hem: ja, we moeten nu *angreifen*, ja, maar wilt gij dan zo goed zijn dat deksel dicht te maken, ja. Als ze daar tegen schieten, dan krijg ik misschien de gansen ambras van u, dat wil zeggen uw kop, uw borst of uw arm op mijn nek. En die wordt kwaad en zegt, ja: "Ik ben hier de commandant en ik beveel en zeg wat gedaan moet worden. En dat ogenblik valt een schot, juist tegen dat deksel en ik heb zijn hoofd in mijn handen gehad. En ik zat vol bloed en wij zijn dan allemaal uitgestapt en 2 andere waren nog gekwetst van die splinters, ja. Ikzelf heb *Glück* gehad want ik heb niks gehad, alleen het bloed van dat hoofd. Ik heb het pantser willen

omdraaien om uit de *Kampflinie* uit te komen. Was het een toevalsschot ofwat, ik weet het ook *nicht*, ja. En dat ogenblik schiet de Rus de kettingen kapot, die ons ook om de oren gevlogen zijn. Maar goddank hebben we er geen letsels van gehad. Dan zaten we op de achterkant van het pantser. Die stond met de neus naar voor, ja. Dat was het zekerste. Waarom. Om die plaat door te schieten, moeten ze al goed treffen, ja.

12) *Wat heb je toen gedaan?*

Op dat ogenblik komt er een *Sanitätskompanie* voorbij, ja. En die zien ons daar liggen, ja. “*Kameraden, was ist los? Seid ihr abgeschossen oder was?*” Ja, wat *soll* er *sonst* gebeurd zijn, heb ik gezegd. “Wat heb jij? Je ziet er zo vol bloed uit?” Ik zei: ik geloof, ik zit helemaal vol splinters ofwat. Ik zeg, ik bloed zoals een varken maar ik heb geen pijn. Alleen een beetje schrik. Ze hebben mij meegenomen en dan hebben ze, als ze mij dan afgewassen hebben van dat bloed, gezegd: ge hebt geluk gehad, ge hebt niks. Ze vroegen me: bent ge *Panzerfahrer*? Ik zeg: nee, *Fahrlehrer*. “Wat! *Fahrlehrer*, die zoeken wij. Ge moet hier in onze *Kompanie* komen.” En zo ben ik in de *Sanitätskompanie* gekomen.

13) *Als chauffeur dan?*

Nee, niet als chauffeur. Als *Gruppenführer* zo te zeggen als *Leiter* van *Sanitäter*.

14) *Dat is toch vreemd?*

Ja, dat was automatisch. Daar kon je geen *Fahrlessen* geven aan het front, ja. Dan heb ik niet meer aan het front moeten vechten. Wij hebben dan zo'n 3-4 kilometer achter het front een *Hauptverbandsplatz* moeten opbouwen, *also* voor de eerste gekwetsten. Ook dat hebben wij allemaal gedaan, *ob* manschappen *ob* *Unteroffizieren* *ob* nog hoger. Wij hebben rap een *Lazarett* opgebouwd. Zodat wij onze gekwetsten direct konden verzorgen, ja. Daar hebben ze direct *erkennt* dat ik daarvoor geschikt was. Ik heb er dan ook aalmoezenier moeten spelen van tijd, ja, *weil* ik goed met de mensen omkon. Ik ben die gaan troosten, *weil* er vele de benen

afhadden of armen afhadden. Ik heb er een gezien die twee benen en twee armen afhad. En als je zo'n mensen troost moet gaan verlenen en je hebt er alles nog aan u, dan moet je ook woorden zoeken, ja.

15) Ben je dan bij die Sanitätskompanie gebleven?

Ja. Na elke *Schlacht* die geslagen is geweest door de *Division* en met groot succes, hebben wij opgetreden. Dat was niet alleen verliezen, we hebben meestal gewonnen. We waren goed uitgerust en vooral onze stemming was goed, ja. Wij wilden voor het land iets doen, iets goeds doen. Wij waren ons bewust als elite dat wij werkelijk elite moeten zijn en werkelijk zo te zeggen voor het land; voor het vaderland iets te doen.

16) Welke Sanitätskompanie was dat dan?

Dat was de *Sanitätskompanie* van de *Leibstandarte*. Die 2. *Sanitätskompanie* van de *Leibstandarte-SS Adolf Hitler*. Zo ging het. En onze *Kommandeur* was *Divisionsarzt* dokter Liebrich, die was *Sturmbannführer*. Dan was er nog een neuroloog, ook een *Sturmbannführer*, dokter Nietner. Een heel bekwame neuroloog. Zoals die kopschoten geopereerd had, hebben ze na twee dagen al de gazet kunnen lezen. Zo'n bekwame was dat.

17) Dus je bent eigenlijk helemaal geen infanterist geweest?

Nee. Ik ben helemaal geen infanterie geweest. Ik ben gekomen van Berlijn wel als infanterie maar ik ben eigenlijk geen infanterist geweest.

18) Heb je dan eigenlijk wel eens een schot gelost in heel de oorlog?

Ik heb enkel een kieken afgeschoten. We zaten in Schitomir en zagen kiekens lopen. En ik zeg potverdekke, wij hebben niks als worsten gekregen en boter maar

geen brood, onderweg. Nu, we hebben allen diarree gehad, ja. En ik dacht: als ik nu eens een kiekken afschiet. Dan kan ik er dat presenteren en is dat iets anders. Dat was ook vet natuurlijk, maar als jonge kerel begrijpt ge dat alles *nicht*. En ik laad mijn geweer en ik schiet een kiekken af, ja. En dat ogenblik komt de commandant, de *Kompanieführer* en die zegt tegen mij: “*Wer hat hier geschossen?*” Ik zeg: *ich, ich habe geschossen.* “*Sind Sie wahnsinnig geworden? Jede Kugel wird gebraucht, aber nicht zum Hühner abschiessen, ja. Ich muss Sie bestrafen mit 14 Tagen Arrest.*” Ik zeg ja: *Darf ich die direkt absitzen?* „*Sind Sie verrückt? Wir müssen erst mal bisschen Krieg spielen und nach dem Krieg sitzen Sie das ab.*“ Ik heb het nooit niet gezeten. Maar zo was het, ja. De kogel was meer waard als de man, als de mens, ja.

19) Hoe ging het dan verder?

Dan zijn we van daaruit richting Rostow gegaan en dan zijn we *gelandet* in Mariupol. En dan zijn we al in de winter ingekomen, ja. In de winter was, wij hebben gemeten -47°. Maar ik heb al gezegd, ja, dat de *Nachschub*, eten enzo, dat was al moeilijk geworden, ja. Zo hebben wij geen winterkledij gehad, we hadden enkel zomerkledij. Wij hadden niet eens een mantel *also* een frak, ja. En zo hebben we met -47° dan in Mariupol, waar onze *Lazarett* was ingericht, gezeten. En heeft iedereen, welke rang ook, post moeten staan voor een eventuele inval van de Russen, ja. Wij hadden daar tamelijk goede huizen. En onze mannen die konden daar *am* dag binnenzitten in de warmte. Maar 's nachts moesten ze eruit, ook *am* dag moesten ze eruit. Maar dat ging niet langer dan 20 minuten. Dan moest je binnen of je had bevroren tenen, neus of oren. We hadden vele gekwetsten die *keine* neus meer hadden, *keine* oren meer hadden, die *keine* tenen meer hadden. En die stonken geweldig, ja. Die hebben we afzonderlijk moeten leggen. Allemaal omdat we *nicht* genoeg kledij hadden. Wij hadden zelfs kousen waar de ganse voorkant van de kous kapot was. Waar de tenen bloot waren. We hebben dan vodden of hemden, oude hemden kapot gescheurd en die dan rond de voeten gedaan. En dan in de botten..

20) Hoe zat het eigenlijk met de persoonlijke hygiëne?

We hadden nooddouchen ingericht, ja. Met de emmer boven ons, ja en dan trokken we aan een koortje en dan viel dat water over ons, zodat als je ingezeept was, je die zeep hebt kunnen afwassen.

21) *Trokken jullie nog verder?*

Het ging nu richting Kaukasus. Waarom? Wij hadden olie nodig. Dat zo te zeggen daar was. En Hitler wou absoluut dat wij naar Charkow en al die grote steden gingen. Ik geloof dat het '42 was dat we de eerste keer eruit gehaald werden naar Frankrijk. En dan nog een keer naar Italië. Voor een paar weken, ja. In Frankrijk en Italië heb ik terug *Fahrschule* gegeven, ja.

22) *Waarom moesten jullie plots naar Frankrijk en Italië?*

Voor op te vullen in Frankrijk. Wij hadden grote verliezen. En onze troepen die moesten weer opgevuld worden, ja. *Ob* dat nu de enige reden is geweest, ik kan dat niet zo zeggen. Maar Italië, je weet, de *Italiener* hebben ons in steek gelaten. En daar zijn grote openingen ontstaan en de *Wehrmacht* is dan binnengekomen.

23) *Is dan enkel de Sanitätskompanie naar Frankrijk en Italië gegaan om de gewonden te verzorgen?*

En ook de ganse *Division*. De gewonden waren al in Duitsland ondergebracht. Wij waren daar meer om de Italianen te ontwapenen. Daar moet dan ook weer een *Sanitätskompanie* bij zijn. Italië, die hebben ook vrijwillig, een gedeelte, de wapens afgegeven. En zo hebben we even weer normale tijden gekregen en zijn er heel graag geweest zijn voor de señorita's, die we dan ook bediend hebben. (lacht) 'Muy grande amore' geloof ik. Hoe heette dat ook weer. *Meine große Liebe*. (lacht) Ja, ik heb ook een Maria gehad. Het was plezant. Wij hebben veel gezien, het land leren kennen. En de mensen zijn vriendelijk geweest. Maar toch zijn er ook oercommunisten geweest en voor wie we moesten opletten. In Frankrijk was ik voor 6 weken in Parijs. En ik moet zeggen, ik heb het in mijn ganse leven niet zo

goed gehad als in Parijs, ja. Daar heb ik ook ‘grande amore’ gehad. (lacht) Ik was natuurlijk een jonge kerel en ik heb mij geamuseerd, ja. Maar ik was ook in Vernon, Évreux, in die streek heb ik gezeten. En in Italië was ik aan het Gardameer, in Cremona, in Verona geweest. Zo, die tijd is veel te rap voorbij *gegaan*. En dan *kam* die *kalte* douche weer. We moesten terug naar Rusland.

24) *Wat moesten jullie daar dan terug doen?*

Dan hebben we Charkow weer ingenomen. Ik geloof dat het in '43 was.

25) *Hoelang zijn jullie in Frankrijk en Italië geweest?*

Dat was een paar weken, ja. Zes weken was ik in Parijs, ja. En Italië was misschien een maand of zes weken, ook zoiets, ja. Dat was maar zo te zeggen een uitstap voor de Italianen op fatsoen te brengen. Dan zijn wij teruggekomen naar Rusland. In geheel ben ik dan vier jaren in Rusland geweest, ja, buiten die twee kleine uitstappen. Dus de tweede keer Charkow, ja. En dan begon het daar met Stalingrad. En mijn *Melder* die ik zelf *ausgebildet* had, die bij mij nog de les gevolgd had, die is verongelukt met zijn moto.

26) *Hoe moest je dan verder zonder ordonnans?*

En dan heb ik mij vrijwillig gemeld, ja. Had ik het geweten, ik had het nooit niet gedaan. Dan heb ik met die moto gereden. *Durch* niemandsland. Ik wist niet *wo* de Rus was. Ik ben beschoten *worden von* Jabos, ja, *von* jagers, Russische jagers. Ik heb in de modder waarin ik gereden heb, mijn moto laten omvallen. Ik heb mij breed op de vlakte gelegd dat die daarboven gedacht hebben: we hebben hem doodgeschoten, ja. Dat was mijn *Glück*. Maar dat nam niet weg, dat er weer andere kwamen, ja. Maar dan heb ik de *Befehl* gekregen richting Stalingrad te gaan, dat was naar de *Aufklärungsabteilung*. Die hadden zo van die pantsers met acht wielen. En die waren altijd de eerste om aan te vallen, ja. En daar moest ik heen, die *Befehl* afgeven. En zoals ik gezegd heb, ik moest door niemandsland. En wat gebeurt er mij nu. Ik kom daar toch aan. Ik zie er een kapotte schuur. En zag daar van die

speciale pantsers staan. Ik dacht: goddekke nog *mal*, zijn dat Russen of zijn dat Duitsers, ja. Dan kwam ik dichterbij. Ik dacht: nu bent ge al in *Schussweite*. Zijn het Duitsers, dan schieten ze mij *nicht* af, ja. Maar zijn het Russen, dan ben ik er seffens aan. Het waren Duitsers, ja. Maar het ergste was, ik moest verder en ik moest richting Stalingrad. Stalingrad was al ingesloten, bijna ingesloten. Er was nog een kleine opening en daar ben ik doorgemoeten om aan Paulus bericht door te geven. Dat was Generaal Paulus. Dan moest ik terug. Nu rij ik juist over de brug en die brug was juist in de lucht gejaagd.

27) Was je toen alleen?

Ik was alleen op de moto met zijkar. Een BMW 700 met zijkar. Mijn tas rond mijn rug. Die brug hing zo in het midden door, ja, maar was niet kapot, ja. *Man* kon erover rijden maar heel voorzichtig, ja. Nu rij ik en van de andere kant komt er ook een. En wij knallen alletwee met onze koppen opeen, ja. En, ja, ik was buiten bewustzijn.

28) Was dat een Rus of een Duitser?

Een Duitser. *Man* heeft mij dan naar het schijnt op de rand van de weg gelegd. Ik bloedde uit de oren, neus en ogen en dat was zo te zeggen een schedelbreuk, ja. Nu komt er een pantser aangereden. Maar die reden niet over die brug maar opzij door de modder. Die stopten en zeiden: “*Der blutet wie ein Schwein. Ich glaube, dass er tot ist, ja. Wir wollen mal ihm noch den Gnadeschuss geben.*” En hij trok een pistool en de andere zegt: „*Ach Mensch, lass ihn doch. Lass ihn so kaputt gehen.*” En de ene: “*Nee, nee, da kommt ein Lastwagen. Schmeiß ihn darauf.*” En dan hebben ze mij op die *Lastwagen* gesmeten. Werkelijk erop gesmeten, ja. Maar je huppelt over die wegen, ja. Dat is geen autosnelweg zoals wij kennen. Dat zijn *Rollbahne* die *man* werkelijk vastrijdt met de duur. En zo ben ik zo'n 258 km met die *Lastwagen* meegereden. Die reed zo te zeggen uit die *Stalingrader* kring richting Oekraïne.

29) Ben je terug bij je compagnie geraakt?

Ze stopten juist bij het Rood Kruis, ons Rood Kruis, onze *Hauptverbandsplatz*. Die dokter kwam direct naar mij toe gelopen. En mijn commandant: “*Menscheskind*, Kaspereit, wat *ist* met u?” Ja en die zag dat, die *Bescherung*. Dan heb ik daar drie weken gelegen, in de *Hauptverbandsplatz*. Ook als we vervoerd werden, ben ik in de *Sanka* mee vervoerd. *Irgendwie* was ik *doch wichtig!* (lacht) Ik ben daar genezen. Eigenlijk ben ik nooit niet echt genezen. Vanaf dat ogenblik heb ik niks als hoofdpijn gehad. En ik heb mijn bokserloopbaan moeten opgeven, ja. Ik heb nooit niet meer kunnen boksen. Later als ik uit gevangenschap kwam, heb ik wel een bokscub opgericht, in Holstein, ja. We zijn in 8 maanden de derde beste geworden.

30) *Hoe ging het verder? Was de oorlog dan afgelopen voor jou?*

Die oorlog is zodanig slecht geworden, ja. En er zijn ook verliezen opgekomen op een keer. Overal bij de *Wehrmacht* zijn ze doorgebroken. Dan hebben ze ons er moeten insmijten om het weer op te vullen, dicht te maken. Ze zeiden altijd:” *Die SS hat bessere Waffen*” Maar overal in het slijk waar zij het niet kunnen houden, hebben wij erin moeten komen. Ik heb triestig genoeg goede soldaten en goede *Kommandeure* verloren, ja.. Ja, ik heb er nog meer dingen meegemaakt, ja.

31) *Vertel maar!*

En dan was het intussen al Kerstmis 1943. Kerstmis '43 hebben wij gezegd, ja, nu hebben toch de buik vol. Wij gaan ook een Kerstmis vieren, ja. En wij hebben een stommiteit gedaan, wij gingen in de bossen. En daar zagen wij barakken. En die barakken stonden op palen. En wij dachten: *Menscheskind*, als er maar *keine Partisanen* zijn, ja. Nu, een soldaat gaat er licht over weg. Wij hebben posten uitgesteld. In het geval er iets is. En gelijk de duivel het wil, ja, die nacht zo rond één uur begon het op een keer te schieten, ja. En daarvoor hebben wij gezongen, ik heb nog foto's, ja, waar wij echt aan het zingen geweest zijn. We hadden wijn, we hadden vodka, er was een goede stemming. En op een keer: ratatata ratatata. Er wordt geschoten. We *kamen* buiten, ja. Onze jongens hebben goed opgelet, wij zijn

zo half zat geweest. Wij zagen *doch* dode Russen liggen, ja, maar in burger. Niet in uniform, in burger. Het zijn echte *Partisanen* geweest. Onze Kerstmis was gedaan. Wij gingen uit die bossen. Wij gingen terug richting Roemenië. En een deel werd verplaatst naar *das Deutsche Reich, also nach Deutschland*. Om alles weer op te vullen, andere wapens, nieuwe mensen. We hebben veel verlies gehad, ja. Ook wij in de *Kompanie*, ja. Ja, alles was klaar, wij stonden op de *Rollbahn*. Op een keer komt er één zeggen dat die jongen die in de *Strafkompanie* gezeten heeft, die van Tilsit, een kopschot gekregen had. Van die *Partisanen*. Hij was dood. Ja, ik was nu *Fahrlehrer* en *stellvertreter Schirrmeister*. Ik moest hem vervangen.

32) *Wat is een Schirrmeister?*

Dat wil zeggen: diegene die de voertuigen onder zich had in de *Division*, was de *Schirrmeister*. Die moest zorgen dat er vervangstukken kwamen, auto's *repariert* werden, dat *Pantser repariert* werden, enzovoort.

33) *Wat moest je dan doen?*

We hadden een autobus, die was om mensen mee te vervoeren maar hoofdzakelijk voor de medicamenten. Dat was onze apotheek. Ik zei: ja, ik zal wel met die autobus rijden, ja. En de *Kompanie*, die reed al weg. En ik stond met mijn autobus als laatste. Ik denk, ja, ik zal maar als laatste rijden. Dan moet ik niet zo hard rijden anders gaat alles kapot daarbinnen, die flessen en alles. Ik reed ongeveer zo'n 3 kilometer en op een keer zag ik een wiel voor mij, ja. Was het achterste wiel van de autobus afgebroken en die rolde voor mijn autobus, ja. Ja en mijn autobus die zakte direct naar achter in. Ik kon *nicht* meer voortrijden, ik zat op de as. Ik moest stoppen en ik dacht: mens. Ik zag geen *Kompanie* meer, het was alles open steppe. Geen huizen, niks. Geen bossen, niks. Alleen die baan waarop ge moest rijden. En op een keer zag ik gans klein een pantser afkomen, ja. Ik denk, ja, de Rus is daar, ja. Dat pantser *wurde* altijd maar groter en groter en groter. En op een keer stond het naast mijn autobus. En daar zag ik dat het geen Russisch pantser was, dat het een Duits pantser was. En die *Kommandant kam* direct naar mij en zegt: "*Was ist?*" Ik heb bijna in de broek gescheten. Ik zei: mijn autobus zit vol met medicamenten

en die hebben ze nodig. Wat moet ik doen? Hij zegt: “Ja, ik ben de laatste pantser, *denn* achter mij komt de Rus. Hij zei: “Je kunt kiezen: *entweder* blijf je hier of je rijdt mee met ons, ja. Maar we gaan over die autobus naft doen, ja en in brand steken zodat de Rus dat *nicht* in handen krijgt. Dan hebben ze mij met de pantser meegepakt. Ik was heel *glücklich* dat ik met de pantser meegereden ben. Buiten op de pantser met nog een paar infanteristen. We zijn naar de grens van Duitsland gereden. En daar zag ik op een keer een lange rij van voertuigen staan. Was dat toch mijn *Sanitätskompanie*, ja. Precies of ze hebben op mij gewacht, ja. Ik ben direct melding gaan doen van wat er gebeurd was. En die *Kommandant* kwam ook mee en zei dat hij die autobus in brand gestoken had. Dat was *Befehl*. Niks aan de Rus overlaten. Vandaaruit moesten we naar Duitsland, *am Rheinland*, om weer op te vullen. Maar het *kam* anders, ja.

34) *Hoezo? Wat gebeurde er toen?*

Ik heb difterie gekregen, ja. Ik was ziek, dodelijk ziek. En wij zijn in een trein gezet. Richting *Heimat*, ja. Ik zeg tegen de dokter: alstublieft dokter, we rijden *durch* Oost-Pruisen. Ik ben Oost-Pruis. Ik heb in mijn ganse dienstleven maar 2 keer verlof gehad. Mag ik verlof hebben? En hij ging naar een andere officier en zegt, ja: “*Was sollen wir mal machen, ja. Er geht doch kaputt. Also geben wir ihm Urlaub, schreiben so mal 8 Tagen rauf, ja.*“ Hij kwam af en zegt: „*Ja Kaspereit, Sie können in Urlaub.*“ En ik dacht: gij valsaard. Gij hebt juist gezegd dat ik doodga, ja. Ik zeg: “*Ich habe noch ein Wunsch. Kann ich een Flasche Wodka kriegen?*” Ik dacht als ik al doodga, wil ik mij doodzuipen.

35) *Dacht je echt dat je ging sterven?*

Ik geloofde dat. Ik voelde mij ellendig, ja. En ik dronk die fles vodka uit en de andere morgen was ik *quietschvergnügt*. Ik heb met de vodka mijn dood ook waarschijnlijk bezopen, ja. (lacht) In ieder geval, de *Kompanie* ging naar het westen toe en ik ging naar het oosten. Ik dacht mijn vader en moeder te zien maar mijn vader die heb ik 16 jaar lang niet meer gezien. Die was *abkommandiert* in Riga, in Letland. Maar ik kwam thuis en er lag al een telegram: “*Sofort zurück zur*

Truppe.” Ik denk, die zijn toch totaal zot. Iedere keer als ik thuis kwam, lag er al een telegram: “*Sofort zurück zur Truppe.*” Ik zei tegen mijn moeder: ik ben meer waard als Hitler, ja, ik moet weer terug, ja. Maar er stond niet op dat ik naar Berlijn moest, maar *nach Turnhout, Belgien.*

36) Wat vond je daarvan?

En ik denk verdorie, wat is dat nu voor zever. Ze hebben gezegd: we gaan naar de Rijn. Maar nee, ik *kam nach* België. Mijn verlof was beëindigd. Rusland was voor mij ook beëindigd. Ik *kam also* naar België, naar Antwerpen. Ik stapte uit de trein, zag die schone huizen. Ik moest met de stoomtram naar Turnhout, naar het Heilig Graf. De oorlog was gedaan, nu was het vrede. Ik heb geen schrik meer moeten hebben voor *Partisanen*. Ja, dat was zo te zeggen de oorlog tot België. Voor mij was Rusland echt ten einde. Goddank dat ik daar goed uitgekomen ben, ja. Mijn broeder had het erger gehad, die is bij mij op de *Hauptverbandsplatz* in Rusland zwaar gekwetst aangekomen. Juist de nacht nadat ik 4 nachten niet geslapen had en ze hebben mij niet wakker gekregen. Die is zwaar gekwetst weggebracht worden met de vliegmachine.

3.4 Interview 4: Aankomst in Turnhout

Mag ik efkes nog iets zeggen? De hoofdslachten of kampen zijn feitelijk meer rond Kiew, Kamenez-Podolskij gebeurd, waar ik ook ingesloten was op laatste, waar de

Vlaamse SS-*Division* mij eruitgehaald heeft en zelf heel zware verliezen gehad heeft, ja. De meeste, meer als *drei viertel* zijn er gesneuveld, ja.

1) ***In welk jaar was dat?***

Dat was al in '44, ja, in de lente.

2) ***Hoe komt het dat je ingesloten zat? Waar zat je dan precies?***

Dat hing allemaal van Stalingrad af. Ikzelf was bijna ingesloten in Stalingrad.

3) ***Van Stalingrad zeggen ze toch dat dat het keerpunt van de oorlog was?***

Was ook. Was ook. En Paulus, de generaal, ik betrouw hem vandaag nog *nicht*. En ik kan hem ook *nicht* als *ehrenhaft* zien, ja. Ik vind het een geweldige smerige toer zoveel mensen te *opfern* in plaats van te zeggen: kom, we geven de wapens direct over, ja. Wij hebben de oorlog verloren, daar was niks aan te doen. Maar *anscheinend* is het materiaal meer geweest als de mensen. Dat hebben wij ook ondervonden, ja. *Also* ook *da* zijn fouten geweest, ja. En wij hebben dat alles ingezien met de lengte van de oorlog: eerst vliegende *Gewinne* en nu vliegende achteruitgang. Dat *kam* ook *durch* de bevoorrading *von* materialen, *von* wapens, *von* vervangstukken voor pantsers, voor artillerie enzovoort.

Het was in het oosten niet meer zoals het had moeten zijn. Vooral Italië had ons in de steek gelaten. Ik had 11 Italianen bij mij in de Kompanie. Die hebben dan *doch* gezegd liever bij mij te blijven als te voet naar Rome te gaan. Dat was de *Befehl* van Hitler, ja. Alle Italianen hadden zo te zeggen de fronten opgehouden, zodat de Rus erdoor kon. Alle SS-eenheden, wij hebben *nicht* alleen de *Leibstandarte* gehad. Wij hebben *das Reich* gehad, *die Wiking*, *Totenkopf* und al die dingen. De SS, die zijn er allemaal daar ingesmeten worden, *weil* de *Wehrmacht* *nicht* zo gemoderniseerd was zoals wij. Wij zijn buitengewoon uitgerust geweest. En onze geest om te vechten was ook anders dan bij de *Wehrmacht*. De *Wehrmacht* was meer verplicht als *Wehrmacht* en wij zijn zo te zeggen *doch irgendwie* idealisten geweest, ja. *Weil* we zo grootgebracht werden, ja.

4) ***Hoe voelden jullie je toen de overwinningen veranderden in verliezen?***

Wij hebben dat natuurlijk daar nog *nicht* zo ondervonden. Meer ondervonden wij het in het Westen. Met de Normandier en de *Rundstett-Offensive*, ja, daar hebben wij het bijzonder ondervonden. Vooral wanneer we dan naar *Ungarn* moesten.

5) ***Zat je zelf dan ook in Normandië?***

Ja.

6) ***Maar eerst, wat moest je in Turnhout gaan doen?***

In Turnhout moest ik van dat trammeke afstappen en te voet naar 't Heilig Graf gaan. Heb *nicht gehant* dat daar mijn toekomstige vrouw haar schooljaren gedaan had, ja. Daar hebben wij zo te zeggen in de klassen van 't Heilig Graf simpel *mal* stro gedaan, in de klaslokalen, ja. En dan hebben we op de grond gelegen. Maar wij zijn de *glücklichste* mensen van de wereld geweest. Wij hebben geen granaten meer horen inslagen. Wij hebben geen *Verwundete* moeten verzorgen. Wij zijn eigenlijk regelrecht in vrede gekomen. De mensen hebben wij helemaal anders bekeken, wij hebben *nicht* meer die schrik gehad van *soll* dat een *Partisan* zijn? En *doch* zijn er ook weerstanders geweest. Wat wij zelf niet ondervonden hebben.

7) ***Is dat niet een beetje vreemd dat ze een Sanitätskompanie in Turnhout zetten terwijl daar geen oorlog is? Wat doet een Sanitätskompanie zonder gewonden?***

Wij hebben op een keer ondervonden dat het materiaal, ja, alles is op ene keer *mangelhaft* geworden. En wij zijn na België gekomen om opgeverst te worden, ja, met nieuwe manschappen. Wij hadden nog gewonden van Rusland. De gekwetsten waren overgebracht, gedeeltelijk naar Turnhout en van Turnhout zo te zeggen naar Beerse. En in Beerse moest een nieuwe *Sanitätskompanie* opgesteld worden. En ik kreeg de opdracht daarvoor, om een nieuwe *Kompanie* op te stellen.

8) *Dus om de gewonden in alle rust te laten bekomen?*

Ja. Alleen gestoord had mij, ja, dat alle dagen wanneer je naar de hemel keek, heb ge het gehoord, ja. Dat de vliegers allemaal met honderden, zelfs meer, naar Duitsland gevlogen zijn. Alle keren heb ik persoonlijk gedacht, ja, die *Eier* laten ze vallen, ja, op Keulen, Aken, Berlijn, Frankfurt, Augsburg, enzovoort, enzovoort. En het meeste had ja Keulen gekregen en Berlijn, ja. En later Dresden. Dat had ons zeer gedaan, ja. Wij leven zo te zeggen in vrede en daar gaan kinderen en vrouwen dood, ja. En vooral materialen, ja, huizen en alles, ja, steden *kaputt*, vlakaf weggeveegd. Dat was te veel voor ons. En daarom ontstond ook weer de geest: dat moet gedaan zijn. En wij hebben ja dan *doch* nieuwe wapens gekregen, ja. Dat had *man* altijd gezegd: wij krijgen nieuwe wapens. Ja, we hebben nieuwe wapens gekregen: de V1 en de V2. En die hebben ze dan naar Antwerpen geschoten, ja. Achteraf, als we dan *von* België *weggegangen* zijn.

9) *Hoe zat het nu met die Kompanie die jij moest oprichten?*

Een zeker ogenblik kreeg ik order van hogerhand dat ik naar Beerse moest. En dat zo te zeggen een nieuwe *Kompanie*, zo had het geheten, moest worden opgesteld. En ik heb de opdracht gekregen om dat te *erfüllen*. Ik ben hier in Beerse direct in contact gekomen met de burgemeester en heb gezegd: luister goed, wij komen naar hier. U zorgt voor uw schaapkes, ik voor de mijne. Wij *sollen keine* deugnieterijen toelaten, er wordt hard gestraft als iemand buiten zijn discipline gaat. Ik *soll* zelf heel streng zijn zodat mijn soldaten burgers *nicht sollen* aanvallen of lastig vallen. Wij zijn er maar een paar maanden geweest. Ik geloof dat ik hier was van begin mei, einde april tot augustus '44.

10) Hoe verliep het contact met die burgemeester?

Burgemeester Donckers, een heel vriendelijke mens. Ik respecteerde hem als burgemeester en hij respecteerde mij als zo te zeggen opdrachtgever *von* mijn eenheid, *von* de *Sanitätskompanie*, ik moest hier iets erfüllen.

11) Toen die nieuwe Kompanie opgericht was, was jouw werk in Beerse dan gedaan?

Nee. Ik heb het volgende gedaan, ja. Ik heb 11 Italianen gehad, ik heb 4 Belgen gehad, Vlamingen, ik heb 3 Nederlanders gehad, ik heb 3 *Hivis* gehad, *Hilfsfreiwillige von* Rusland. Dat wil zeggen zelfs iemand van de *Mongolei*. Een heel brave jongen. Was een bankbediende. Was al in de 50 jaar. Buitengewoon goede mens.

12) Zaten er dan geen Duitsers bij?

Duitsers ook, ja. Het *Sanitätspersonal* was Duits. Maar die andere, dat zijn hulpkrachten geweest, die ingedeeld werden. Ook in de *Sanitätskompanie* moet *man* zijn *Verwundete* kunnen verdedigen. Ze hadden een *Infanteriegruppe*, ja. Een *Infanteriegruppe* wil zeggen met lichte wapens: geweer en pistolen, ja en machinegeweren. Dat was zo te zeggen bewapening van ongeveer 16 man.

13) Hoe komt dat die hulpkrachten van zoveel verschillende landen kwamen?

Dat zijn mensen geweest, die de Europese geest in zich gehad hebben, ja. Buiten de *Hivis*, ja. Die zijn ja eerst Russen geweest, ja. Werkelijk Russen en Mongolen, die tegen ons gevochten hebben en die dan zo te zeggen in gevangenschap zaten. En die dan vrijwillig naar ons gekomen zijn, om mee te helpen.

14) Die hielpen liever mee dan gevangen te zitten? Waren dat dan wel betrouwbare soldaten?

Ja, die hielpen maar ze hebben niet tegen de Russen gevochten. Ze hebben alleen meegeholpen om *Verwundete* te sleuren en om mee te verzorgen, ja. Of als bijzitter bij de chauffeur die de *Verwundete an* het front eruit gehaald hebben. Bij ons hebben ze juist hetzelfde gedaan. Ook hier in Beerse heb ik ze getraind als hulpkrachten voor de *Sanitäter*, ja. En die *Sanitäter* zaten hier in Beerse en ook de mensen van de *Schreibstube*, ja. Alleen de *Sankafahrer* en hogere officieren zijn in Turnhout gebleven, in 't Heilig Graf. Die hebben het beter gehad dan wij, ja. Wij moesten werken en die hebben met de meisjes gevreeën, ja. *Denn* ik weet nog een zot van die officieren, hij heette Gunther. Ik kon hem niet uitstaan. Die had een paard en is met paard dan *durch* Turnhout gereden, ja. Om te laten zien: kijk, wij zijn het, ja. Niemand had hem kunnen uitstaan. Is later ook gestorven aan longkanker, ja. En hebben *nicht* veel daarom gehuild, ja. *Weil* hij een lastige mens was, ook tegenover burgers, wat ik persoonlijk niet heb kunnen verdragen. Ik heb ze allemaal graag gezien, het liefste vrouwen, meisjes, ja.

15) *Maar was het voor de rest dan rustig daar in Beerse?*

Dan is er een ongeluk gebeurd *wo* ik vandaag nog aan moet denken. De beste assistent van onze chef-*arzt*, die komt naar mij en vraagt: zeg, mogen wij gaan zwemmen in het kanaal? Dan heb ik gezegd waarom *nicht*. Neem het *Befehl* over die mannen, ja en ga maar. Zo'n 20 man zijn *los* marcheerd en zijn gaan zwemmen. Maar die hebben mij belogen. Die hebben eierhandgranaten meegepakt, wat ten strengste verboden was. Heimelijk, om in de kanaal vissen te vangen. Maar hoofdzakelijk zijn er Italianen bijgeweest, ja. Die hebben zo te zeggen de aanleiding daarvoor gegeven. Maar het betreurenswaardigste is dat juist die assistent van de hoofdchirurg, de beste man van de operatieploeg ook meeding, ja. En die had een eiergranaat afgetrokken en kreeg die ganse lading in de buik. En die darmen zijn eruitgelopen, ja. Natuurlijk zijn ze mij komen roepen. Met de jeep hebben ze mij daar heengebracht. Ik zag dat geval en het eerste wat die jongen zei terwijl hij stervensziek was. Hij nam alles op zich, dat ik van niks geweten heb, ja. En dat was voor mij van groot belang, *denn* ik *hätte* voor het *Kriegsgericht* moeten komen. *Denn* ook onwetendheid *schutzt nicht vor Strafe*. Was zo te zeggen de

wetgeving, ja. *Also ich hätte* gestraft worden. Ik *hätte* de hoogste straf kunnen krijgen, *weil erstmal* een granaat weg was en ten tweede, ja, dat ik dat *nicht* geweten heb, is *nicht* de schuld van de mannen, dat was mijn schuld. Ik had het moeten weten. Maar verraders hebben we *nicht* gehad. Die jongens hebben gezegd ik verraad niemand *nicht*. Maar het was toch een *Vergehen*.

16) *Dus jullie deden alsof er niets gebeurd was om ervoor te zorgen dat jij niet voor de krijgsraad moest komen?*

Ja. Maar iedereen wist het, dat ik het commando gehad heb, ja, dat ik de leider was van het ziekenhuis, ja, *von* het *Lazarett*.

17) *Ben je uiteindelijk toch nog voor de krijgsraad moeten komen?*

Een zeker ogenblik *kam* de algemene *Spieß* van de ganse *Kompanie* in Turnhout, dat wil zeggen de moeder van de *Kompanie*. Die *kam* naar mij en zei: “Ik kom u halen.” Ik zat nog in de gips. Ik ben geopereerd geweest aan mijn voet. Ze hebben de splinters van in Rusland eruit gehaald. Nu ging ik als leidende man op krukken. Na de operatie, ja. Een zeker ogenblik *kam* Hildebrand, zo heette die, ja, mij met de moto halen, *denn* ik *kam* zo te zeggen voor het *Kriegsgericht*. Verdorie, dacht ik, daar heb ik het voor, ja. Maar intussen was die kerel al begraven in Antwerpen. De moeder was de enige die nog leefde. De vader was gesneuveld, de zuster was gestorven. Nu dacht ik: nu krijg ik mijn loon. En dan hebben ze mij naar Turnhout gebracht. Daar stond de *Kompanie*, ook een gedeelte van Beerse stond daar. En in uitgangsuniform, helm op. En ik moest ook een helm opzetten, ja. Dan zeiden ze: “Ge moet een helm dragen als ge op de moto zit.” Maar geen pistool, mijn pistool moest ik daarlaten. Ik dacht: gotdekke, nu kom ik *doch* werkelijk voor de krijgsraad, ja. En ik kom in Turnhout in ‘t Heilig Graf op de speelplaats. Daar stonden ze allemaal, ja, in L-vorm. Mij *kamen* bijna de tranen. Ik dacht, ja dit is mijn laatste uur, ja, nu krijg ik mijn oordeel en ik word tegen de paal gezet en ze gaan mij doodschieten, ja. Maar zo kan het toch niet zijn, dat is toch onrechtvaardig wat er nu gebeurt, ja. Ik heb toch altijd mijn best gedaan. Op dat moment was ik nog korporaal. Ik ben dat zo graag geweest. Dat was de meest geliefde graad in de

ganse *Armee*. Nog veel meer waard als generaal. Waarom? Die zijn dikwijls als onderofficier ingezet en als die iets verkeerd deden, had die gezegd: ja, ik ben ja maar korporaal, ik ben geen onderofficier *also könnte* je me *nicht* straffen.

18) *Wanneer heb je die titel van korporaal gekregen?*

Dat was in Rusland, in Mariupol.

19) *Heb je daar iets speciaals voor moeten doen?*

Nee, dat was volgens ouderdom, ja. Ik had al verder moeten zijn maar ik ben er altijd tegen geweest. Ik heb me er altijd tegen verzet. Ik wou *nicht* hoger geraken, ja. Maar de tijd *wo* ik *Fahrlehrer* geweest ben, had ik hoger van rang moeten zijn. Ik had zo te zeggen chef-sergeant moeten zijn, ja. En dat ben ik niet geworden en zo ben ik koppig gebleven en heb mij altijd verzet, zelfs tegen orders. Ik was dikkoppig geworden, ja, *weil* ik mij onrechtvaardig behandeld voelde. Mannen die later gekomen zijn, die zijn voor mij verhoogd worden. Maar die hebben *nicht den* dienst gedaan die ik gedaan heb, ja. Ik heb altijd dienst gedaan, ja, van hogere geplaatsten. Dat wat ik gedaan heb in Beerse, dat was feitelijk een rang van kapitein. Maar ik moest dat doen, ja. *Also* moet ik *irgendwie* een goede geweest zijn.

20) *Ben je nu voor de krijgsraad moeten komen?*

Op één keer werd mijn naam geroepen. Ik moest naar het midden van het plein. En dan zei de *Divisionskommandeur* mijn naam: “Ik verhoog u *von* graad *von* korporaal tot sergeant.” Ow, dacht ik, ja. Nu krijg ik de zilveren streep, ja. En de sterren, ja. Alé, het slapen is gedaan. Nu ben ik ook aan het vooruitgaan, ja. De *Divisionskommandeur* *beglückwünschte* mij en dan moest ik terug. Op één keer hoor ik: *Unterscharführer*. Dat was zo te zeggen sergeant. Hij sprak me met de nieuwe graad aan. “*Unterscharführer* Kaspereit, *vortreten*”. Ik dacht: nu komt het. “*Ich verleihe* u het EK II *für Tapferkeit vor dem Feinde*.”. En dat hing hij aan de borst. Ik draai me om en ga terug. Ik denk, ja, verdorie zo dapper was ik *doch*

nicht. Het schijnt dat ik meer gedaan heb dan ik zelf geweten heb. In ieder geval, ik stond weer terug. Nu roept die weer: “*Unterscharführer Kaspereit, vortreten*”. Dat was nu voor de derde keer, ja. Ik zeg: nu komt het zeker, ja. “*Ich verleihe ihn das Kriegsverdienstkreuz mit Schwerter für die Dienste, die Sie an den Verwundeten in Russland getan haben*“. Dat was een eervol ding voor mij. En alles *kam* voor mijn ogen terug: die twee mannen die in de lucht gevolgen zijn, die het geluk *nicht* gehad hebben medailles te krijgen, die al in de hemel zijn. En ik krijg dat op één keer voor wat normaal is, ja. Ik ging terug en nu bleef ik *doch* goddank staan. Ik kreeg trouwens pijn aan mijn been. Het was gedaan, er was nog een feest. Iedereen mocht spreken. Ik heb ook een paar woorden gesproken, ja. Dat ik *doch* mijn goede opvoeding aan mijn ouders te danken heb. En dat ik geprobeerd heb mijn best te doen, ja en dat men dat een beetje laat opgemerkt had, ja. (lacht) Die steek heb ik moeten geven. En dan hebben ze mij weer teruggebracht naar Beerse. En dan de andere dag kreeg ik een *Obersturmführer*, dat wil zeggen een *Oberluitenant* in *Wehrmachtsgrad*, en dat was een advocaat. Die zei, ja: “*Kaspereit, Sie kommen vor dem Kriegsgericht und ich bin Ihr Verteidiger*“. Ik dacht, ja ik heb *doch* niks misdaan. Ik ben zelf van mijn sus geweest als ik dat gehoord heb, ja.

21) Hoe vulde je voor de rest je dagen hier in Beerse?

Wat hebben we hier dagelijks gedaan in Beerse? Wij hebben onze gekwetsten verzorgd. Wij hebben contacten gehad met burgers, vooral met café *Jachthoorn*. Dat was mijn stamcafé geworden. Waarom? Daar zaten drie knappe meiskes en ik was graag *lustig* en ik heb graag gezongen. Zo ben ik bijna iedere avond daarheen *gegangen*. We hebben op tafel gestaan en hebben onze operette *neergeschmettert*. Meer hard gezongen als echt gezongen. En wij hebben daar bergen bier gedronken ja. Ik heb ook de mannen dikwijls voordrachten gegeven over de *Fahrschule*, over de *Dienststörungen*, over de verzorging van gekwetsten, enzovoort, ja. Algemene toestanden, ja.

22) Wat bedoel je met Dienstordnung?

Elke morgen hebben ze gemeld, zoveel zieken, zoveel werkende, die doen dat en die dat. Dat moest ik allemaal weten, ja. Dat was zo te zeggen *Dienstordnung*, ja.

23) *Heb je daar dan ook Belgische vriendinnen gehad?*

Een zekere dag krijg ik bezoek. De dienst was bijna gedaan. Er stond een jong meisje aan mijn deur en die vroeg *ob* zij chocolade sigaretten naar de gekwetsten mocht brengen. Heb ik gezegd, ja, waarom *nicht*, ja. Ik zeg: kom maar binnen, ik presenteer u een glas drinken, champagne, likeur of koffie. “Nee, ik kan *nicht*, mijn vriendin wacht buiten op mij en we hebben niet veel tijd, ja. Maar ge zijt bedankt.” Ik zeg: ah, ge hebt een vriendin? Die moet binnenkomen. En ik ging naar buiten en dat was, verschiet maar *nicht*, mijn toekomstige vrouw, ja.

24) *Wat heb je na je tijd in Beerse gedaan?*

Een zeker ogenblik *kam Befehl* dat wij verplaatst werden, dat wij terug naar Turnhout moesten, naar de trein. Wij werden naar Normandië verplaatst. De *Amerikaner* was ingevallen in Caen, in Rouen, daar aan de kust. Wat wij allemaal *nicht* verwacht hebben, is gebeurd. De *Amerikaner* zijn *nicht* met 1 schip gekomen maar met honderden schepen. Aan de kust zijn ze ingevallen, in Noord-Frankrijk. Dat was begrijpelijk. Wij hebben dat al ondervonden als we wapens gevraagd hebben, ja. Wanneer *Panzermunitie* gevraagd werd, ja en wij kregen *Pistolenmunitie*. Hebben we naft gevraagd, kregen we diesel. Generalen hebben we helemaal niet gezien. Wij zijn natuurlijk verschoten en hebben gevochten. De beste gevechten hebben de *Leibstandarte* en de *HJ-Division* geleverd. Wat er daar gebeurd is aan unfairheid kan *man* zich *nicht* voorstellen. Die jongens van 15, 16, 17, 18,19 jaar, de *HJ-Division*, *da* zijn de *Amerikaner* zelfs over de putten waar de jongens ingezet hebben, gereden. En hebben gedacht: nu zijn ze allemaal *kaputt*. Maar nee, dan stonden die recht uit de putten en hebben nog *Panzer geknackt* met *Panzerfaust*. Er is hard gevochten worden. Er zijn grote verliezen geweest. Het was verrassend voor ons soldaten, de hogere koppen zullen het wel geweten hebben. Misschien ook afgesproken hebben, ja met de *Amerikaner*, ja. *Denn* dat was een landing, een aanval die wij nooit *nicht* verwacht hadden.

25) *Was je in Normandië nog steeds bij de Sanitätskompanie?*

Ik ben altijd bij *Sanitätskompanie* gebleven. In het noorden is gevochten. Een deel van de *Kompanie* is richting Parijs gekomen, Évreux, Vernon. Daar gaf ik weer les in de autoschool. Er hebben vele, ook nu nog na de oorlog, getelefoneerd en nog bedankt dat ze bij mij hun rijbewijs gehaald hebben.

26) *Die aanval van de Amerikanen noemen ze nu toch D-Day?*

Ja. Het was gelukkig rap voorbij. Wij zijn van daaruit terug naar Duitsland gekomen, Bergerland²⁷. Dat was nog '44. Dat was maar een paar weken Normandië. In Duitsland zijn wij zo te zeggen weer opgeverst worden ja. En wij zijn ook niet meer teruggekomen naar Rusland. Wij zijn werkelijk opgeverst worden tot winter '44. In december '44 is de *Rundstett-Offensive* begonnen.

27) *Waar was dat precies?*

Manderfeld, Eifel. Terug van Duitsland naar België. We dachten: nu gaan we terug naar Turnhout, Beerse. Maar het was ernaast. Onze *Panzerdivision*, onze *Panzer* zaten werkelijk al achter de Amerikanen, ja. Die zijn er vlakaf doorgestoten en het mooiste was: de Amerikanen waren aan het eten, ja. En die hoorden op ene keer schieten. Wij kwamen. Die hebben *nicht* gedacht dat die Duitsers terug gingen aanvallen. En die zijn aan de achterkant weggelopen en wij zijn aan de voorkant binnengegaan en hebben voortgegeten, ja. Dat is een paar keer gebeurd, ja. En de Amerikanen waren verrast. Er zijn zware verliezen geweest van alletwee de kanten. Maar soldaten *von* ons, ja, die hebben daar werkelijk buitengewone dappere dingen gedaan. Als soldaat gezien, ja. Als burger zeg ik: dat was niks als moorden, ja, *von* beide kanten. En dan *kam* het ene verlies achter het andere, ja. We hebben dan ook nog Amerikanen gevangen gehad. Die we goed behandeld hebben. Ik heb een geval meegemaakt met een Australische soldaat die in de operatiekamer lag en die schrik had. Die zag de SS-tekens op mijn uniform. En ik ging er heen. Ik heb me

---

²⁷ Hij bedoelt *das Bergische Land*, een streek in Duitsland.

daar meer bezig gehouden als helpende hand voor de chirurgen. Kleine operaties mochten we meedoen, zo verbinden enzovoort, kleine *durchschotten durch* benen, armen of handen, mochten we verzorgen. Die Australier was 21, 22 jaar, zwaar gekwetst. Die zat werkelijk te beven. En ik vroeg of hij schrik had voor het SS-tekens. *Yes*, zei hij, ja. Ik zeg: ge moet geen schrik hebben, ik *soll* erbij zijn als je geopereerd wordt. Ik zei na de operatie dat hij naar zijn ouders kon schrijven en dat ik daarvoor ging zorgen, ja. Wij hebben werkelijk een geheimdienst gehad die via morse die brief doorgegeven heeft. De ouders hebben geweten dat hij leefde want we hebben post teruggekregen. Ik voel dat als menselijk aan dat ik dat gedaan heb. En wat het mooiste was, ja, zo heb ik hem kunnen kalmeren. Ik zeg: *you catholic?* *Yes* zei hij. Ik zei: ik ook. Maar ik was helemaal geen katholiek.

3.5 Interview 5: Einde van de oorlog en gevangenschap

1) *Wanneer heb je gehoord dat de oorlog gedaan was? Waar zat je toen?*

Wij zijn eerst nog in Frankrijk geweest. De *Amerikaner* en de Britten zijn met grote overmacht geland. Die ganse Normandiekwestie was verraden door de hoogste

instanties, ja. Generaal Speidel, ja, was diegene die het ganse spel verkocht had aan de *Amerikaner* en Engelsen, ja. Dat was ons bekend, ja. Het opvallendste was dat geen enkele officier aan de Normandie was.

2) *Hebben jullie toen hard moeten vechten?*

Dan zijn er de zwaarste kampen geweest, ja, in Caen. Dat heb ik met het Rode Kruis meegemaakt. We hadden heel veel gekwetsten, niet alleen wij maar ook Amerikanen en Engelsen. Die wij even goed verzorgd hebben. Wat ook opvallend was, dat weet ik van de vader van mijn zoon zijn ex-vrouw, die bij de vliegeniers was. In Parijs stonden 250 vliegtuigen klaar, voltankt en met wapens, die hadden moeten *angreifen*, ja. Ze stonden gevechtsklaar met piloot en alles. Die mochten niet opstijgen. In Caen hebben we gezien dat we het niet konden halen. Ook wij niet, de speciale troepen. Dan zijn we van Caen naar Rouen gegaan. Rouen is geweldig gebombardeerd worden terwijl wij erdoor reden. We hebben via de radio doorgegeven dat ze ermee moesten stoppen, wij zijn toch het Rode Kruis. Maar ze hebben het niet gedaan. Ze hebben zelfs eigen gekwetsten doodgeschoten in die *Sankas*, ja. We zijn er gelukkig toch uitgekomen.

3) *Hoe ging het dan verder?*

Dan zijn we richting België vertrokken. Daar zijn we opnieuw opgevuld worden met nieuwe krachten, *denn* we hebben grote verliezen gehad. Dan is het in de winter van '44 begonnen met de *Rundstedt-Offensive*, waar ik ook van het begin tot het einde bij geweest ben. In St-Vith, daar liep het bloed door de straten, er stonden daar nog maar een paar huizen recht, al de rest was kapot. Maar ik heb mij kunnen redden in de Ardennen. De rotsen hebben mij kunnen beschermen. We hadden al drie dagen geen eten meer, geen drinken meer. Niks *klappte*, ja. Ik zei op dat moment tegen mijn chauffeur: als er een Heer God bestaat, laat hij ons niet verhongeren, ja. Net op dat moment zie ik iets op de weg liggen en zeg: stop. Ik stap uit en dacht: daar ligt een granaat of een mijn. Maar het was een brood. Precies of de Heer God had mijn smeken aangehoord. Wij hebben dat gedeeld met 17 man. Nog nooit heeft een brood mij zo gesmaakt. Daar in de Ardennen heb ik gesnakt

om terug te komen naar Turnhout. Daar zat mijn vrouwke. Ik wou ze eigenlijk bezoeken en zeggen: alles is in orde.

4) *Was je toen al getrouwd?*

Nee. Toen waren we nog niet getrouwd. In de Ardennen hebben we de Amerikanen wel verrast. Maar dat liep uiteindelijk ook niet goed. Weer door dat verraad dat er gebeurd is. En ook omdat we alle krachten hebben moeten inzetten tegen het Rode Gevaar. Wat ook de oorzaak geweest was voor het voeren van de oorlog. Stalin had het gezegd, ja, hij zou gans Europa willen hebben. Het was bijna gelukt, *hätte* niet al die vrijwilligers met ons mee geholpen om de Rus tegen te houden. Maar het was niks gekort. Dan hebben we *Befehl* gekregen naar *Ungarn* te gaan, via Oostenrijk naar Ungarn.

5) *Wanneer was dat?*

Dat was in de winter, '44 en '45. Dat was het laatste van de oorlog. Wij zijn eerst aangekomen in Oostenrijk en van Oostenrijk gingen we dan naar Plattensee.

6) *Wat moesten jullie in Hongarije dan gaan doen?*

Vechten. De Rus was ingevallen in Oostenrijk, in Wenen en in *Ungarn*, in Boedapest. Wij hebben de Rus er moeten uitvechten. Maar wij waren zo verzwakt en ook gesaboteerd. Geen *Panzermotoren* meer. Dan hebben wij bevel gegeven om met *Lastwagens* naar München te gaan om *Panzermotoren* te halen. Maar wij wisten niet dat de Amerikanen toen al in de buurt waren. Wij dachten dat we met de Amerikanen samen tegen de Rus gingen vechten want die was te ver gekomen. De Amerikanen stempelden die *Panzermotoren* gewoon af en stuurde die naar het front. Maar we kregen geen naft. Dus we hebben ze moeten ingraven en opblazen. Maar ik kreeg de *Befehl* direct een *Lazarett* op te richten.

7) *Waar precies?*

Op 50 kilometer achter het front. En het triestige van de zaak was dat iedereen wel zag dat dit het einde was. En dan hebben wij *Befehl* gekregen dat wij om vijf over twaalf uur over de Ems moesten zijn. De Ems was zo te zeggen een lopend water zoals de Rijn. Als je daarin viel, ging je kopje onder. Ik moet de Amerikanen wel loven omdat ze de jongens die om vijf over twaalf daar aankwamen en die in de Ems sprongen, eruit gehaald hebben. Wij waren om vijf voor twaalf al over de brug en marcheerden recht in de armen van de Amerikanen. Zo zijn wij in gevangenschap gekomen. Dat wil zeggen op een grote wei. We zijn vriendelijk ontvangen worden, ze hebben ons niks gedaan.

8) *Ineens waren die Amerikanen daar?*

Die waren al in Duitsland en Oostenrijk.

9) *Wisten jullie dat?*

Nee. We volgden enkel de bevelen, dat we om vijf over twaalf over de grens moesten zijn, over de Ems. We wisten wel dat Hitler ons daarvoor al belogen had. Ze hebben gezegd dat Hitler vechtend aan het front gestorven was. En een paar uur later hebben we bericht gekregen dat Hitler zichzelf vermoord had en zich had laten verbranden. Dus onze moreel zonk in de botten. Wij waren heel teleurgesteld. Ikzelf heb tegen de muur van een huis gestaan en heb geschreeuwd. Ik was een jonge kerel van 24 jaar. Hitler heeft vele jaren van mijn leven gestolen: eerst de *Arbeitsdienst*, dan die 6 jaren van de oorlog. Ik was *am Boden zerstört*, zoals *man* zegt, ja. En de Oostenrijkers hebben mij nog willen kalmeren. Ik was de leider en ik stond daar te huilen als een *bezeichter Pudel*.

10) *Voelden alle troepen zich zo?*

Dat weet ik niet. Daar heb ik geen contact mee gehad.

11) *Hoe moest het nu verder in die gevangenschap?*

Toen we over de Ems gingen, hadden we onze voertuigen nog en nog wat eten. Gelukkig *denn* wij kregen geen eten en drinken van de Amerikanen. In heel de oorlog zijn we nog nooit zo bewaakt. Er stonden opeens pantsers, artillerie en infanterie. We hebben prikkeldraad rond ons gehad. Alles was in één nacht gebeurd. Maar wij zijn kapot geweest, ja, van zoveel te marcheren en te rijden. Dus zo zijn we in gevangenschap gekomen. Dat was in Mauerkirchen.

12) *Wat ging er toen door u heen? Dacht je dat ze je gingen neerschieten?*

Eerst had *man* gezegd: iedereen van de *Leibstandarte* worden doodgeschoten. Maar daar kwamen ze op terug.

13) *Ben je achteraf te weten gekomen waarom jullie dan toch in leven gehouden werden?*

Eerst hebben ze ons dus willen doodschieten. Dat is niet gebeurd. Dan hebben ze *Befehl* gegeven dat we eten moesten krijgen met ik weet niet wat erin. Dat weten waarschijnlijk heel weinig mensen of bijna niemand. Maar ik ben het na de oorlog te weten gekomen. Wij kregen iets in ons eten en wij zijn allemaal steriel geworden.

14) *Hoe waren de levensomstandigheden daar?*

We hadden geen tenten, we hebben ons met de handen moeten ingraven. In plaats van 6 man voor een tent, hebben wij met 20 mannen in een put gelegen. Dan hebben we zo 's nachts op *Befehl* omgedraaid, *nach links*, *nach rechts*. Dan bleef altijd één kant warm. Wij stonden soms ook op om te gaan wateren en wie op ongelukkige wijze te dicht bij de draad kwam, die hebben ze doodgeschoten. Wij hebben gras gegeten zolang er gras was. Wij hebben van de zwarte Amerikanen geen last gehad. Die zeiden: "Jullie zijn gevangenen zonder geweer, wij zijn gevangenen met geweer". Wij hebben uit blikken dozen figuren gemaakt, *weil* dat zo blonk. En ook ringen. Daarvoor hebben we van de zwarte Amerikanen bloem gekregen. Zo hebben die ons geholpen. Maar het was heel triestig, ja.

15) Wat gebeurde er voor de rest in dat kamp?

Wat ik mij nog herinner, is dat de gevangenen de hond van de *Sturmanführer* doodgemaakt en opgegeten hebben. Eigen Duitsers, ja. En er is nog een schandaal gebeurd, wat ik nooit niet heb kunnen geloven. Diegene die het eten moest uitdelen, begroef de broden en de worsten in de grond. Die hebben ze later doodgeslagen, ja. Wat nog gebeurd is, is die jongen van 17 jaar die onder de prikkeldraad wou gaan. Die hebben ze een leverschot gegeven en wij hebben hem niet mogen wegtrekken van de draad. Die is daar doodgebloed. Drie *Stabhochspringer*, de Duitse kampioen was daarbij, zijn over de draad gesprongen. Waar die de stokken gehaald hadden of van gemaakt hadden, ik weet het niet. Ze zijn in ieder geval daar over gesprongen en in de bergen gelopen. De *Amerikaner* hebben met mitrailleurs geschoten maar hebben ze niet kunnen raken. Zij zijn eruit gekomen. Het ergste was dat er drie mannen, een *Unterscharführer* en twee *Rottenführer*, uit gehaald werden. Dicht aan het kamp was een boerderij. Daar zaten Oostenrijkse meisjes met *Amerikaner*, ja. Die hebben hetzelfde gedaan wat wij ook gedaan hebben, ja. Die drie mannen moesten naakt op een tafel en die meisjes hebben met stokken op de geslachtsorganen geslagen. Één is daarvan gestorven. Dan is het ganse kamp in oproer gekomen. Zo zijn er naar de kampoverste *gegangen* en hebben gereclameerd: dat hebben wij nooit gedaan, wij verafschuwen jullie als soldaat, dat past niet. De daders hebben dan sing-sing gekregen. Bij sing-sing heb je één paal links, één paal rechts en één paal die de eerste twee verbindt. Daar werden ze ondersteboven aangehangen. Dan hebben wij weer gereclameerd: dat zijn wij niet gewoon. Ze hebben die mannen dan terug naar Amerika gestuurd en daar kregen ze dan toch verder sing-sing.

16) Wat deed jij om de tijd te doden?

Ik heb altijd gezworen: ik *soll* mij nooit niet vrijwillig voor iets melden. Ik heb me toch een keer gemeld, *weil* ze mannen zochten die konden koken of die technische dingen konden. Meestal was zoiets gewoon om mensen te lokken die de wc's

moesten poesten. Maar deze keer was het gemeend. Zo kwam ik in Gmunden terecht.

17) Een ander gevangenenkamp?

Ja. Ik heb eerst ongeveer 4 weken in Mauerkirchen gezeten. En ongeveer ook een 4-5 weken in Gmunden, *weil* ze iemand nodig hadden om straten te walsen. Ik kon dat niet maar ik dacht: ik heb toch met een pantser gereden, waarom zou ik dat dan niet kunnen (lacht). Ik had een zwarte Amerikaan als begeleider en bewaker. Ik moest in Linz bij een kapitein van de *Amerikaner* een trottoir gaan vastwalsen. Ik wist alleen niet hoe ik moest stoppen. Die kapitein, die met een Duitse getrouwd was, had zo'n compassie gehad met mij. Ik bekende ook direct dat ik dit uit honger gedaan had, ja. Om een stukje meer eten te krijgen. En ik kreeg dan sigaretten en tabak, mijn hemd volgestopt. We werden elke keer doorzocht, ja. Maar mij hebben ze niet doorzocht. Dat had die kapitein al doorgegeven: die man mag zo binnen. Ik heb dan voor die tabak eetwaren gekregen. Er zijn zotten geweest die gezegd hebben: ik wil liever roken in plaats van eten. Die zijn toch gestorven, ja. Van daaruit zijn we terug naar Altheim overgeplaatst.

18) En hoe ging het dan verder?

Van Altheim hebben wij in grote hitte te voet moeten marcheren naar Ebensee. Ebensee, dat was een concentratiekamp. Dat was de eerste keer dat wij daarvan hoorden. Wij zijn frontsoldaten geweest. Wij hebben het nooit niet geweten. In Ebensee zijn er barakken geweest. Daar zaten werkelijk *KZler*. Die stonden ons op te wachten. En die hebben op ons *los* geslagen. Die dachten: nu hebben wij ze, dat zijn die mannen die ons hier gewaakt hebben, ja. En wij dachten: verdorie, die *Amerikaner* hebben geweren en die doen niets. Die laten ons maar afslagen, ja. Dus hebben wij die *KZler* in ons midden getrokken en afgerammeld. En de Amerikanen moesten daar om lachen. Daarna konden we weer verder marcheren. Onderweg hebben Oostenrijkse vrouwen emmers water aan de kant van de weg gezet, zodat wij konden drinken, *weil* het enorm heet was en wij al 80 km gemarcheerd hadden. Wij waren allemaal skeletten. En de Amerikaanse soldaten hebben die omgestoten.

We mochten niet drinken. Wie niet meer verder kon, werd doodgeschoten. Niet één, verschillende, ja. Van humaniteit gesproken, ja. Dan hebben we in Ebensee bezoek gekregen van de Amerikaanse generaal Patton. Die wou de elite van Hitler zien. Wij moesten allen in gelid staan. Tegenover ons was die sportief en menselijk. Hij ging man voor man voorbij en dan zei hij: ik heb de elite van Hitler anders gekend, als dat de elite van Hitler is, is dat beschamend. En we kregen direct meer soep en brood. Daarna ben ik in de Engelse zone terechtgekomen.

19) *Hoe ben je dan in die Engelse zone terechtgekomen?*

Ik leerde een landgenoot kennen die het geluk had om te kunnen gaan studeren en die dokter geworden was. Die had mij daar gezien en had mij ziek geschreven. Ik had helemaal geen difterie maar was gewoon heel moe en uitgeput, zoals alle anderen. Zo ben ik *entlassen* worden. Ik ben op de trein gezet en kreeg daar chocolade, cake, sigaretten, zoveel we wilden. Naar Hamburg en van Hamburg naar Elmshorn. Daar ben ik uitgestapt en dacht nog bij mezelf: vrijheid, was is dat toch schoon. Er kwamen dan opeens Engelsen met Duitse gevangenen en vier Engelsmannen pakte mij vast. Ik moest mee in het gelid. Ik was weer gevangene maar deze keer van de Britten. Ik zag daar een jongen van ongeveer tien jaar lopen en deed het teken dat hij iets voor te schrijven moest halen. Die pakte een stuk papier en potlood en ik schreef het adres van Emilia op. En de volgende dag was zij bij mij.

20) *Hoe zat het nu met jullie relatie?*

4 december 1945 ben ik getrouwd. Toen zat ik nog bij de Britten in gevangenschap. Dat was in Heiligenhafen aan de Oostzee.

Dan hoorden wij die dag dat alle SS'ers naar het station moesten omdat ze daar de ontslagpapieren kregen van de Britten. Ik ging daar naartoe en zag opeens veewagons staan met aan beide kanten 6 Britten met grote knuppels. We zijn met ongeveer 60-70 man per wagon geweest. We hebben niet kunnen wateren ofzo. We hebben met houtsplinters een opening gemaakt in de bodem om te kunnen wateren. Ik dacht: nu zie ik mijn Emilia niet meer. Die zat in een hotel op mij te wachten tot

ik met mijn ontslagpapieren terugkwam. Wij hebben een hotelleke gehad. Ik was daar als zieke en heb een beetje vrijheid gehad. Ik mocht ook trouwen. Ja, dan hebben ze ons richting westen gebracht. Wij dachten naar Groot-Brittannië. Wij hebben 6 weken niet mogen schrijven. Onderweg sprongen sommige van de trein die dachten: dit is ons land hier, wij kennen het hier goed. Maar de Britten hebben ze afgeschoten als konijnen, ja. En dan zijn we aangekomen in Brussel, Schaarbeek.

21) *Wist je vrouw dat je terug in België beland was?*

Nee, daar wist ze niks van. Toen we dan uit die veewagon stapten, kreeg ik op één keer van een sergeant een stamp in het vreugdigste gedeelte van een man. Als ik eraan denk voel ik het nog. En ik lag van de pijn op de grond. De Belgische burgers hebben dat gezien en draaiden zich weg van afschuw.

22) *Moest je nu terug in een gevangenenkamp?*

Ja, dan zijn we van het station *los* gemarcheerd tot op een groot veld. Daar zijn we weer in gevangenschap gekomen. Daar was het weer hetzelfde theater als bij de Amerikanen. Ook weer hebben we wat gras was opgegeten. Wij moesten eerst 24u rechtstaan en het had zo licht geregend en ook gevoren. Als we op onze jas drukten, viel er ijs af. Zo hebben we dan 24u gestaan, ja. De meeste zijn gevallen.

23) *Waarom mochten jullie dan niet gaan zitten?*

Ah nee, wij zijn gevangenen geweest. Wij zijn geen mensen meer geweest, wij zijn beesten geweest, ja. Wanneer in Oost-Pruisen vee vervoerd werd, hebben die nog stro gekregen. Wij kregen geen stro. We hebben geen dekens gekregen, geen jassen. Ik heb een broek en een hemd gehad. Zo heb ik die 24u gestaan. Door regelmatig te huppelen heb ik me warm gehouden. En dan moesten wij met de handen een put graven van 6m lang en 20cm diep en daar moesten wij dan inkruipen. Dan hebben ze gezegd dat we tenten kregen. Die hebben we gekregen maar we mochten ze niet gebruiken. Het was winter dus we kregen ook stoven

maar die hebben we ook niet mogen gebruiken. Als er rook uitkwam dan kregen we slagen. Dan stonden wij daar en ik zeg u: wij vielen omver gelijk vliegen. De enige redding was dat we met 20 man in een put kropen die eigenlijk maar voor 6 man was.

24) *Werden jullie streng bewaakt?*

Ook daar was Poolse en Engelse bewaking en die schoten vlakaf erin, ja. Je moest werkelijk zeggen de ander morgen: vooruit, ik heb het overleefd, ja. Ze hebben zich beestig gedragen. Op een zeker ogenblik ondervonden wij dat een stukje verder de *SS-Division Flandern* lag. Ook met prikkeldraad afgemaakt. Wij konden tot aan hun prikkeldraad en dan hebben enkele jongens van ons de moed gehad om onder de prikkeldraad bij de Vlaamse jongens te kruipen. Om de patattenschillen te halen, *weil* die pakketten kregen van thuis.

25) *Wat ging er zoal door je heen toen je daar in Schaarbeek weer in gevangenschap zat?*

Ik dacht: potverdekke, ik ben er bij het Rode Kruis geweest. Hier loopt alles mis. Het is niet normaal hoe die mensen hier moeten afzien. Ik laat mij een keer vangen. En ik ga daar reclameren, ja. Eender wat er gebeurt, ik riskeer het.

26) *Hoe heb je dat dan gedaan?*

Ik ben dan ook een keer bij de Vlamingen gekropen. Ik zeg: Ja mannen, ik ben er nu ook. Maar ik ben met een Vlaamse getrouwd. Emilia Marynissen uit Turnhout. Dan roept er daar ene: Mens, die ken ik, ik ken haar broer, die was politieagent. Voila, ik kreeg daar een fles wijn gepresenteerd, ja. Ik kreeg spek en boter. Maar dan zo rond half vijf liet ik mij pakken. Ik kreeg een bot in mijn nek en voelde het bloed lopen, ja. Ze pakten mij met vier man vast. Ze brachten mij naar het wachtlokaal. De deur ging open en er vloog al een vuist uit. Maar ik was bokser en ik ontweek die vuist. Daar zat dan een tolk. Ik vroeg of ik iets mocht zeggen tegen de commandant. Dat mocht. Ik zei: ik heb altijd gedacht dat de Engelsen sportief

waren, maar wat hier gebeurt, is tegen de Conventie. Iedere gevangene moet ja behandeld worden als een soldaat die zich overgegeven had, ja. Je ziet hier het bloed in mijn nek, ja. Als jij werkelijk een soldaat bent, dan *soll* je met mij vechten. Dan vechten we om de eer, om veranderingen hier in het kamp.

27) *Wat antwoordde die commandant daarop?*

Hij zei: “Ok, *SS-Schwein*”. De volgende morgen om 10u gingen we het uitvechten. Met kleding van soldaten was er een ring gemaakt. Een braadpan en een kooklepel dienden als gong. Mijn bovenlijf was nog redelijk gespierd maar mijn benen en bovenarmen hadden niets meer aan vlees. In ieder geval, de gong ging. Het waren drie ronden van drie minuten. De nacht ervoor dacht ik nog: jongen, wat heb je nu gedaan, je hebt toch geen kracht meer, je zult slaag krijgen. Het kan uw laatste nacht zijn.

28) *Wie had gewonnen?*

De eerste ronde heb ik mij laten afslagen. De Engelse bewakers brulden van plezier dat hun sergeant zo had kunnen boksen. De tweede ronde knipoogde ik naar mijn drie mannen, nu is het mijn beurt. Ik had drie getuigen gevraagd. Als ik hem per ongeluk toch knock-out slaag, dan kan die zeggen dat ik de kogel krijg. Ik counterde met de linkerhand in de maagstreek en met de rechter sloeg ik vlakaf op de kin. Met alle kracht die ik had en met alle colere die ik in mij had. En hij viel gelijk een steen naar beneden, ja. En hij was 2min 24sec weg. En ik maar smeken: *Herr Gott*, laat hem leven of ze schieten mij hier dood. Op een zeker ogenblik kwam hij recht. Hij kwam *schwankend* naar mij toe en zei: “*Fucking hell, you boxingmaster, you now chef-cook*”. Hij was de grootste smeerlap en tegelijk een goede vriend. Ik heb spijt dat ik hem nooit meer heb teruggezien. Alle gevangenen moesten voor 4 jaar naar Groot-Brittannië en *weil* ik kok was, heb ik moeten blijven tot laatste. En 's nachts om half tien kwam hij met de jeep en zei: Walter, pak alles in wat je hebt, ik moet weg met u. En hij reed naar het oosten en bracht mij naar een ander Engels kamp. Daar hebben ze mij weer in de keuken gezet, ja.

29) *Hoelang heb je daar dan nog gezeten?*

Toen was de oorlog eigenlijk gedaan. Ik heb daar nog vijf weken gezeten. Dan ben ik ontslagen worden. Mijn vrouw is toen vijf weken lang mij alle dagen komen bezoeken. Ik gaf haar dan altijd cake zodat ze niet verhongerde. En zij bracht altijd witte kool of een paar wortelen mee.

30) *Wist zij ook dat je ging ontslagen worden?*

Ja, zij wist dat ook. Ze had gewacht op mij. Ze had mij laten omroepen. Maar ze hebben mij nergens niet gevonden. Ik zat in de cinema waar de gevangenen film mochten kijken. Ze hadden drie keer dezelfde film gespeeld en ik was drie keer blijven zitten. Zo heb ik mijn vrouwke *verpasst*. De volgende dag was ze weer daar. Ik moest enkel mijn papieren nog gaan afhalen. Op mijn huwelijksdag, 4 december 1945, hebben de Britten mij in de veewagon geduwd en op 24 juli 1946, op de verjaardag van mijn vrouw, ben ik terug ontslagen worden.

31) *Tijdens de oorlog zijn er concentratiekampen geweest. Wisten jullie daarvan?*

Heb ik niet geweten. Wij zijn vechtende troepen geweest. Ikzelf heb nu niet gevochten, ik was bij het Rode Kruis.

32) *Werd dat dan verborgen gehouden?*

Nee. Wij wisten wel dat er strafcompagnieën waren en dat de *Totenkopfdivision* daarvoor werd opgeleid als bewakers. Ik hoorde pas na de oorlog voor het eerst dat concentratiekampen bestonden. De meeste soldaten wisten daar niets van.

33) *Hoe kijk je nu terug op al deze ervaringen?*

Ik had toen niet gedacht dat ik een Engelse en een Vlaamse schoonzoon zou krijgen en een Nederlandse schoondochter. Ik heb geprobeerd Europa voort te laten leven. Bij mij speelde het allemaal geen rol of het een jood, een christen of islamiet was. Voor mij was het de menselijkheid die telde. Ik ben blij dat ik als kind hard heb moeten werken, dat ik als jongeman hard heb moeten werken, dat ik maar zes weken bij de HJ geweest ben, *denn* daar ben ik niet graag bij geweest. Maar ik ben blij dat ik die jaren bij de SS geweest ben, *denn* die hebben mijn karakter gevormd. Ik ben heel fier dat ik erbij geweest ben. Amerikaanse en Britse generalen schrijven: nooit in ons leven zullen ze nog meemaken dat er zulke troepen zullen bestaan zoals de *SS-Leibstandarte Adolf Hitler* geweest is.

Hoofdstuk 4: Over de vertaling

4.1. Doelpubliek

Het doelpubliek dat ik voor ogen had, is heel ruim. Ik wou zoveel mogelijk mensen bereiken, jong en oud. Het doelpubliek moet geen enorm brede voorkennis hebben maar moet toch bepaalde feiten weten te plaatsen. De lezer met beperkte voorkennis wordt ondersteund met voetnoten.

4.2 Vertaalstrategie

Ik wou absoluut de authenticiteit van de brontekst bewaren en het spreektaalige aspect behouden. Ik vind dit persoonlijk ook de beste manier om een dergelijke tekst te vertalen. Het is en blijft een neerschrijven van een aantal interviews. Verwoordingen van de geïnterviewde moeten dus worden vertaald. Ik wou dan ook in de doelttekst de kenmerken die eigen zijn aan zijn manier van spreken laten doorschijnen. De spreekstijl mocht door de vertaling zeker niet verloren gaan. Ik heb daarom typische kenmerken zoals het stopwoordje ‘ja’ behouden in de vertaling. Er wordt duidelijk een onderscheid gemaakt tussen de ‘ja’ als stopwoordje en de ‘ja’ als *Modalpartikel*. Aangezien de spreker voor de ‘ja’ als *Modalpartikel* even pauzeert, krijgt het een komma voor zich om die duidelijke pauze van de spreker te laten zien.

4.3 Vertaalproblemen

De vertaalproblemen zijn vrij beperkt gebleven. Aangezien ik de brontekst zelf afgenomen, neergeschreven en bewerkt heb, waren de meeste problemen eigenlijk al van de baan. Zoals Luther²⁸ zei: “*Het is goed ploegen, als de akker gereinigd is*”. Toch waren niet alle ‘bomen en wortelresten’²⁹ weggewerkt. De brontekst bleef neergeschreven spreektaal en dat merk je bij het lezen.

Het moeilijkste was voor mij het feit dat ik naar één van mijn vreemde talen vertaalde en niet naar mijn moedertaal. Na vier jaren van opleiding als vertaler kan je degelijk vertaalwerk afleveren. Toch heb je dan dat beruchte *Fingerspitzengefühl* nog niet. Gelukkig kon ik altijd terug vallen op mijn promotor

---

²⁸ Maarten Luther, *Zendbrief over het vertalen* [vertaald door J.P. Boendermaker]. In: *Denken over vertalen*. Zie bibliografie.

²⁹ Maarten Luther, *Zendbrief over het vertalen* [vertaald door J.P. Boendermaker]. In: *Denken over vertalen*. Zie bibliografie.

Prof. dr. H.-W. am Zehnhoff en mijn grootvader. Ik kon hen altijd vragen welke woordkeuze een Duitstalig iemand zou maken.

4.3.1 Fouten

Fouten in de brontekst heb ik niet fout vertaald. Ik geloof niet dat het de bedoeling is van een vertaling om uiteindelijk een tekst met fouten af te leveren.

“Auch die Ausgangstexte, mit denen es der Übersetzer in der Praxis zu tun hat, sind sehr häufig semantisch und/oder syntaktisch defekt, und dennoch haben sie eine kommunikative Funktion, die sie auch in der Regel erfüllen, und dennoch müssen sie übersetzt werden. Der Translator wird wie jeder andere Rezipient in solchen Fällen die Defekte erkennen und sowohl beim Verstehen als auch beim Übersetzen durch seine Textrezeptionskompetenz sowie durch sein Weltwissen kompensieren.“ (Nord 1991: 40)

Volgens dit principe heb ik de brontekst gecorrigeerd door te vertalen. Sommige ‘fouten’ in de brontekst zullen dus niet in de doelttekst teruggevonden worden. Ondanks het corrigeren van bepaalde fouten ben ik ervan overtuigd dat de karakterschets van de geïnterviewde voldoende zal doorschemeren.

Om een voorbeeld te geven van een verbeterde fout: ik heb ‘stagairs’ vertaald met ‘Statisten’ want dat wordt namelijk bedoeld.

4.3.2 Grammatica

Ellipsen heb ik behouden omdat ze een belangrijk kenmerk van spreektaal zijn.

Vb.: Was ook.

Heb *nicht gehnt* dat daar mijn toekomstige vrouw haar schooljaren gedaan had, ja.

Incongruentie heb ik steeds verbeterd omdat een dergelijke fout niet tot de kenmerken van de spreekstijl behoort. Incongruentie is een echte fout.

4.3.3 Realia

Plaatsnamen die in het Duits een equivalent hadden, heb ik dan ook vertaald. Hiervoor heb ik de *Neuer großer Weltatlas* gebruikt. De plaatsnamen zonder equivalent bleven in het Nederlands staan.

Vb.: Keulen → Köln

Eigennamen werden niet vertaald, zowel de voornamen als de familienamen.

Hoofdstuk 5: Vertaling

5.1 Interview 1: Kinderzeit und jugend

1) *Wo und wann bist du geboren?*

Das war am 30. April 1920 in Sahlehen, Ostpreußen.

2) *Hast du deine ganze Kinderzeit und Jugend dort verbracht?*

Nein. Als ich 4 Jahre alt war, sind wir von Sahlehen nach Lasdehnen umgezogen. Ich habe bis 14 Jahre in Lasdehnen gewohnt, also bis meine Schulzeit endete. Ich konnte nicht in den höheren Unterricht, weil es zu viel Kinder gab und weil meine Eltern es nicht zahlen konnten, uns weiter studieren zu lassen. Meine Eltern waren nicht arm oder reich, sondern eher Mittelstand. Lasdehnen änderte später den Namen in Haselberg.

3) *Woher diese Namensänderung?*

Als Hitler an die Macht kam, änderte sich die Namen von vielen Dörfern und Städten.

4) *Gab es einen speziellen Grund dafür?*

Nein. Haselberg ist bloß ein schönerer Name, aber wir, als Bewohner, hatten lieber den früheren Namen, was doch zu verstehen ist.

5) *Was ist so typisch an Lasdehnen (Haselberg) und die Umgebung?*

Ich bin Ostpreuße und ich lege viel Wert auf meine Herkunft. Die Ostpreußen sind fleißige, treue und korrekte Menschen. Ich bin stolz, dort geboren zu sein. Was die Schönheit des Dorfes betrifft: es war ganz von Wäldern umgeben. Wir hatten nur zwei Durchgangswege. Pillkallen war unsere Provinzstadt so zu sagen. Pillkallen war vor allem durch seinen Schnaps bekannt: Pillkallner Schnaps. Bei uns im Dorf gab es eine Molkerei. Viele Ostpreußen haben das selbst nicht gewusst. Dort wurde auch Käse gemacht. Bei uns wurde der berühmte Tilsiter Käse gemacht. Das ist doch auch wichtig. Außer den Wäldern hatten wir den Scheschuppe, einen Fluss. Später, zur Hitlers Zeit, wurde dieser umgetauft in Ostfluss. Der schlängelte sich

von Schirwindt, eine Stadt an der litauischen Grenze, bis in die Memel. Der Scheschuppe war nicht schiffbar für große Schiffe, aber schon für kleine Boote.

Wir hatten auch eine außergewöhnlich schöne Brücke, die den einen Teil von Lasdehnen mit dem anderen verband. Das Wasser lief dann unter der Brücke hindurch. Es gab auch einen Staudamm, der ungefähr 10 Meter nach unten ging. Dort gab's dann eine Mühle.

Bei uns lebten die Leute vom Landbau. Wir waren die Kornkammer Deutschlands. Wir exportierten sogar nach Europa.

Wir hatten auch Warmblutpferde: Trakehner. In Ost-Preußen, also nicht bei uns im Dorf. Ich erwähne dies, weil ich doch stolz bin, dass wir die Pferde im regionalen Bereich hatten. Wir arbeiteten eher mit Kaltblutpferden. Die kamen ungefähr gleichzeitig mit den belgischen Brabandern.

Wir hatten auch einen Zug. Es war schon ein kleiner Zug, wir nannten es die Kleinbahn. Wir waren die Endstation. Dieser Zug fuhr von Lasdehnen nach Pillkallen. Von dort aus fuhr dann ein größerer Zug nach Königsberg, unsere Hauptstadt.

6) *Wo genau lebtet ihr dann?*

Wir lebten an der litauischen Grenze, die war ungefähr 16 Kilometer von Lasdehnen entfernt.

7) *Wer waren deine Eltern? Was machten sie beruflich?*

Meine Mutter hieß Bertha Helfensteller und mein Vater Heinrich Kaspereit. Mein Vater war ein Findling. Er hat seine Eltern nie gekannt. Sie haben ihn am 4. Januar 1880 vor der Tür einer Familie gelegt. Durch sein Brüllen hörten sie ihn und sie haben ihn dort dann aufgezogen. Mein Vater hat schwer arbeiten müssen. Er ist nur zwei Jahre in die Schule gegangen. Er konnte wohl lesen und schreiben. Wir konnten es auf jeden Fall doch lesen, also war's lesbar. Er war bestimmt nicht dumm. Was wir nicht genau wissen, ist, ob mein Vater einen Bauernhof hatte oder nicht. Ob der Bauernhof durch ein Zusammentreffen der Umstände nicht mehr da war. Damals gab's schwere Zeiten.

8) *Wieso?*

Man kann es mit heute vergleichen: die Bauern wurden unterbezahlt. Das heißt, dass die Bauern nicht bekamen, was die bekommen müssten. Der Lebensunterhalt war viel zu teuer und die Bauern machten einer nach dem anderen Pleite. Also ich glaube schon, dass er einmal selber einen Bauernhof hatte. Ich erinnere mich auch noch an einen Bauernhof, als ich 4 Jahre alt war. Mein Vater war draußen am Weinen, denn meine Mutter hatte bei der Geburt meines Bruders eine Blutung gekriegt. Das ist auch das einzige, dass ich mich von dieser Zeit erinnere. Dann sind wir nach Lasdehnen umgezogen, wegen dem schlechten Zustand der Bauern. Die schlechte Zeit hat lange gedauert und ist eigentlich die Schuld des Ersten Weltkrieges.

9) *Wie meinst du?*

Deutschland war ausgeraubt. Man hat uns bestohlen: man nahm uns Malmedy, Lothringen und Saarland ab. Von Ostpreußen hat man das Memelland abgenommen. Man hat aus Danzig einen Freistaat gemacht. Also die Folgen des Ersten Weltkrieges verursachten ein ganzes Durcheinander. 1931, damals war ich 11 Jahre alt, gab es einen Bauernaufstand. Die Bauern sind mit Sensen und Hackmessern zu der Regierungsstadt Gumbinnen gegangen. Das war ganz wichtig. Die Armee hat dann auf die Bauern geschossen. Viele Bauern wurden so erschossen und anderen kamen ins Gefängnis. Ein Bauer mit wohl 250 Hektar Grund geriet auch im Gefängnis. Mein Vater kümmerte sich in seinem Platz um die Tiere. Mein Vater war also eine feste Arbeitskraft, die bei dem Bauer einwohnte. Meine Mutter hatte eigentlich keinen Beruf. Sie führte den Haushalt und half meinem Vater.

10) *Hattest du gute Beziehungen zu deinen Eltern?*

Ich hatte eine außergewöhnliche Relation mit meinen Eltern. Vor allem mit meinem Vater, er hatte mich nur einmal einen Schlag geben müssen, als ich 14

Jahre alt war. Ich hatte nur ein Ding gesagt: Vater, du bist blau. Das konnte er nicht ertragen. Das war sowohl für mich als für ihn unvergesslich. Jedes Mal, wenn er an diesen Moment zurückdachte, bekam er Herzschmerzen. Aber ich habe es ihm nie übel genommen, denn wir bekamen am Ende eine gute Erziehung. Mit meiner Mutter dagegen lag ich täglich im Streit. Von ihr bekam ich auch täglich Prügel. Ich war ein echter Lausbub. Aber manchmal blieb es nicht unschuldig. Ich konnte meine Mutter wirklich quälen. Ich habe sie ganz viel getriezt. Ich mochte meine Mutter wirklich gerne, aber konnte es nicht sein lassen, sie zu plagen, sodass sie manchmal Kilometer lang hinter mir herlaufen musste, um mich eine Ohrfeige zu geben.

11) *Wie viel Geschwister hattest du?*

Wir waren mit elf Kindern. Fünf davon sind während des Ersten Weltkrieges gestorben. Mein Vater hat sie sozusagen wohl gezeugt, aber leider nie gesehen, denn er musste mitkämpfen. Mein jüngster Bruder und ich fragten uns nach dem Zweiten Weltkrieg wohl, wie es kam, dass wir sie nie gesehen hatten. Denn unsere Eltern wollten auch nicht drüber reden. Wir vermuten, dass sie durch den Einfall der Russen gestorben sind, vermutlich durch Entbehrung. Wir blieben also noch mit sechs Kindern über, zwei Mädchen und vier Jungen.

12) *Leben sie heute noch?*

Niemand lebt noch, nur ich. Ich bin der Einzige, der nach dem Tod meines jüngsten Bruder schon 18 Jahre allein lebt.

13) *Ginget ihr in die Schule?*

Wir gingen alle in die Schule. Aber niemand von uns hat höhere Schule getan. Wir hatten schon ein Gymnasium im Dorf selber, aber wir konnten es uns nicht leisten.

14) *Warst du ein guter Schüler? Oder eher ein Lausbub?*

Ich bin bis 7-8 Jahre in Sahlehen in die Schule gegangen und danach in Lasdehen. Ich war also jemand von außen, jemand, der nicht in Lasdehen geboren war. Man betrachtete mich als Fremden. Ich wollte immer die erste Geige spielen. In Mathe und Geschichte war ich ganz gut. Nur beim Schreiben habe ich noch immer Krakelschrift. Ich ging eigentlich nicht gerne in die Schule, weil man mich immer ärgerte. Bis dass das Schicksal sich damit bemühte.

15) *Wieso? Was ist dann passiert?*

Ich musste bei meinem Bruder babysitten. Mein Bruder hatte mir noch gesagt, kein Holz zu hacken. Aber ich, Affe. Ich ging Holz hacken. Und so hackte ich in den Zeigefinger von meiner linken Hand. Man musste mit mir auf dem Fahrrad 15 km vom Dorf meines Bruders nach Lasdehen fahren. Man musste auch meinen Vater noch vom Feld holen und der ging mit mir zum Arzt. Der Arzt sagte, dass er mich eine Spritze geben wird. Ich fing darauf an so zu brüllen und schreien, dass der Arzt mir eine Ohrfeige gab. Davon war ich so erschrocken und zugleich gab er mir die Spritze. Diese Anekdote scheint vielleicht nicht so wichtig, aber für mich war das den Augenblick, dass sich mein Leben änderte.

16) *Was hat sich dann geändert?*

Das Kerlchen, dass immer alleine an der Mauer stand und, dass keine Aufmerksamkeit von Anderen bekam, sowohl von den Kindern als von den Lehrern, kam plötzlich in die Schule mit einem großen Verband rund seinen Arm. Plötzlich kamen alle Jungen und Mädchen zu mir gelaufen. Von dem Tag wurde ich von jedem geliebt. Ich genoss das. Auch von den Lehrern bekam ich weniger Ohrfeigen. Vorher bekam ich fast jeden Tag Schläge von den Lehrern, gerecht oder ungerecht. Ich war immer derjenige, der etwas getan hatte. Aber ich habe Rache genommen.

17) *Wie hast du denn Rache genommen?*

Ich musste früher immer die Kühe hüten. Ich habe so zum Beispiel Giftschlange und harmlose Schlange unterscheiden lernen. Ich habe gelernt wie man Feldmäuse fängt. Ich habe so die Frösche entdeckt. Ich habe all das Wild kennen gelernt. Ich bin ein echter Naturmensch. Also, um mich an den Lehrern zu rächen, kam ich auf die Idee, ein paar Mäuse, Frösche und eine Schlange von ungefähr 40 cm zu fangen. Die tat ich zusammen in einer Schachtel und die Schachtel steckte ich im Schreibtisch des Lehrers. Der Lehrer würde den nächsten Tag schon erschrecken, wenn er seinen Schreibtisch öffnet. Aber nicht der Lehrer, sondern eine junge neue Lehrerin öffnete den Schreibtisch. Das arme Mädchen öffnete die Schublade und sah die Mäuse und Frösche springen. Sie fiel vom Stuhl und haute ab. Danach kam der strengste Lehrer und der schlug überall, wo er mich schlagen konnte. Sogar bis ich fast bewusstlos war. Der war unmenschlich. Dann musste ich zum Direktor kommen. Ich habe dann alles erzählt. Dass ich es nicht absichtlich getan hatte. Dass es für den strengen Lehrer gedacht war und nicht für die Lehrerin. Dass ich es bedauerte und, dass es nicht mehr passieren wird. Ab diesem Moment habe ich mich geändert. Ich hatte gelernt, mich zu bezwingen. Bis zum Tag meines Unfalls.

18) Was für einen Unfall meinst du?

Wir hatten Ställe, wo unsere Schweine, Pferde und Kühe untergebracht waren. Und dort gab es also auch viele Pfützen mit Schlamm drin. In einer davon lag Glas von kaputten Flaschen. Ich bin da spielend durchgerannt. So habe ich eine Blutvergiftung in meinem Bein bekommen. Der Arzt ist also gekommen. Meine Mutter hatte mein Bein massiert, was die Blutvergiftung förderte. Der Arzt sagte, dass da nichts mehr zu machen war und, dass er das Bein amputieren müsste. Meine Mutter sagte darauf, dass das Bein nicht ab durfte. Sie wollte mich dann noch lieber sterben lassen. Wenn ich das hörte, starb ich tatsächlich fast! Dass meine Mutter so hart sein konnte. Ich war kaum 12 Jahre alt. Obwohl der Arzt sagte, dass da nichts mehr zu machen war, gab er mir doch eine Spritze in die Leiste. So hat er das Gift aufhalten können. Sechs Monate habe ich zu Hause gelegen. Die ganze Schule, alle Kinder und Lehrer, kamen an meinem Haus vorbei, um mir zuzuwinken. Ich war jetzt wirklich in der Gruppe aufgenommen und man liebte mich.

19) *Habt ihr zu Hause auch mitgeholfen? Wie war die Aufgabenverteilung?*

Wir mussten zu Hause gut mithelfen. Morgens, wenn es noch dunkel war, ungefähr fünf Uhr, saßen wir schon im Kuhstall, um die Kühe zu melken und zu versorgen. Abends rund 4-5 Uhr saßen wir auch in den Ställen, um das Vieh zu versorgen: Kühe, Pferde, Schafe, Ziegen, Enten und Gänse. Alljährlich schlachtete meine Mutter 5 bis 6 Schweine. Wir hatten nie Hunger. Meine Mutter verteilte sogar Essen, Würste und Fleisch, an ihre Kinder, die schon aus dem Hause waren.

20) *Hatten deine Schulergebnisse nicht unter der schweren Arbeit zu Hause zu leiden?*

Ich war schon ein Jahr sitzengeblieben, weil ich ein halbes Jahr zu Hause war wegen meines Beins. Also habe ich mit 14 Jahren meine Schule beendet. Aber das extra Jahr hatte nichts zu tun mit dem schweren Arbeit zu Hause. Jeder musste das tun. Zum Beispiel am Ende von September, Anfang Oktober fing es an zu schneien. Wir mussten damals barfuß Kartoffeln roden bis es dunkel wurde. Den nächsten Tag mussten wir die Kartoffel sortieren und die Steine, die wir auch gesammelt hatten, rausholen. Das waren schwere Momente. Aber wir mussten alle helfen, alle Geschwister.

21) *Wart ihr eine Durchschnittsfamilie? Oder eher wohlhabend?*

Mittelklasse. Mein Vater war ein hoch angesehener Mann.

22) *Wie habt ihr die kalte Winter überstanden?*

Wir hatten Durchschnittstemperaturen von -24 C° bis -28 C° . Aber ich erinnere mich sogar Temperaturen unter -30 C° . Als ich sechs Jahre alt war, musste ich schon in Salehnen in die Schule gehen. Das war 7.5 km hin und 7.5 km zurück. Wir mussten insgesamt 4 Stunden gehen. Um sechs Uhr hatten wir ab. Manchmal

mussten wir durch einen halben oder anderthalben Meter Schnee. Sogar die Bauern hatten Schwierigkeiten mit ihre Karren da durch zu fahren. Von Oktober bis April und selbst Mai gab es Schnee. Aber ich hatte keine Schuhe. Die Kinder bekamen wohl Schuhe, aber wir durften sie nur den ersten Schultag anziehen. Wir durften sie nicht jeden Tag anziehen, weil sie dann schneller verschleifen würden und das kostete zu viel Geld. Also gingen wir manchmal mit Holzschuhen. Aber unsere Mütter waren klug.

23) *Was taten sie dann?*

Sie strickten Strümpfe von Schafwolle. So saß abends Mutter vor ihrem Spinnrad und wir sangen Heimatlieder. Das war für uns ganz festlich. Vater lag dann vor dem Ofen zu schnarchen. Unsere Mütter strickten die Strümpfe bis über die Knien. Und unten haben sie alte, abgetragene Kleider rüber genäht. Das waren dann unsere Schuhe. Die Strümpfe nannten wir „Pasorren“.

24) *Der Erste Weltkrieg hast du also nicht bewusst mitgemacht, weil du noch nicht geboren warst?*

Nee, ich war damals noch nicht geboren. Ich schwebte noch irgendwo in den Wolken!

25) *Hat dein Vater mitgekämpft?*

Mein Vater hat schon mitgekämpft. Er war in Flandern am Ijzer. Er hat vier Jahre in den Laufgraben gelegen. Mein Vater hasste den Krieg. Er hat es nie ertragen können. Und er hat nie ertragen können, dass wir, seine Söhne später auch Soldat geworden sind. Er ist mit 60 Jahre noch einberufen worden, um nach Lettland zu gehen. Ich habe meinen Vater von 15 bis 26 Jahre nicht gesehen. Ich habe ihn den ganzen Krieg nicht gesehen. Er hat mich auch nie als Soldat gesehen.

26) *Wurde das Leben wieder wie es früher war?*

Die Menschen in Ost-Preußen waren ganz nachgiebig. Es gab schwere Zeiten und wenig Freude. Die Hauptsache war, dass wir gesund waren und arbeiten konnten. Es war schon ein Luxus, wenn man etwas kaufen konnte. Man hatte nichts. Zum Beispiel unsere Schuhe, die wir nur zu Feiertagen und zu dem ersten Schultag anziehen durften.

27) *Es gab also deutlich eine wirtschaftliche Krise während den Zwanzigerjahre?*

Ja und vor allem, dass Deutschland an den Siegermächte viel abgeben musste. Man hat mit dem Versailler Vertrag wohl einen großen Fehler gemacht. Man hat zu hohe Anforderungen gestellt. Man hat alles was wertvoll war aus Deutschland rausgeholt. Das war ein ganz schlechte Sache. Und so ist er, mit seinem Schnurrbärtchen aus Österreich gekommen. Er hat die Chance genutzt, um zurück zu fragen, was mit dem Versailler Vertrag falschgegangen ist.

28) *Wann hast du dein Elternhaus verlassen? Warum? Wohin bist du dann gegangen?*

Nach meiner Schulzeit musste ich von meinen Eltern einen Beruf lernen. Es gab eine Malerfirma in Lasdehnen. Diese Firma sagte mir aber nichts. Ich dichte lieber. Ich musste gewöhnlich was Bier holen, die Farbe mischen oder alte Farbe abkratzen. Ich bekam auch Schläge. Ich habe ungefähr drei oder vier Monate bei dieser Firma gearbeitet. Mein Vater hat mich dann gefragt, was ich eigentlich werden will. Jederman muss arbeiten.

29) *Was hast du dann gesagt?*

Mein Schwager hatte zusammen mit einem Kompagnon, einem Automechaniker, eine Garage. Sie brauchten also Lehrjungen. Ich bekam Kost und Logis, aber kein Geld. Ich sagte meinen Vater also, dass ich von Haus weg wollte. Ich sagte meinen Vater, dass ich die Welt kennenlernen wollte.

30) Was antwortete er?

Mein Vater antwortete: „Gut, mein Junge, du darfst ruhig weggehen, um die Welt kennenzulernen. Du wirst schnell zurück sein.“ Er kaufte einen Anzug für mich. Ich war ganz stolz. Und so ging ich dann mit dem Kleinbahn nach Insterburg. Da bin ich bei meiner Schwester angekommen, wo ich also Kost und Logis bekam. Nach einem halben Jahr musste ich dort einen Ofen umstellen. Ich bin damit über einen Balken gefallen und alle drei die Füße waren ab. Ich bekam damals einen kräftigen Tritt in das freudvollste Teil des Mannes. Das tat wirklich weh. Ich stand auf und bekam von meinem Schwager auch noch einen Schlag ins Gesicht. Dannach habe ich gesagt: nun ist Feierabend, ich gehe nach Hause!

31) Bist du wirklich zurück nach Hause gegangen?

Ich habe ein paar Wochen in dem Park geschlafen. Glücklicherweise war es schon Frühling. Ich ging bei den Leuten ein bisschen arbeiten. Ich hatte damals auch ein paar Kameraden. Bei der Kirche gab es eine Kneipe. Da trafen wir uns immer. Ich hatte Geld und gab immer einen aus. Alles war damals prima. Aber ich dachte: verdammt, ich muss immer so schwer arbeiten und ich muss draußen schlafen. Ich muss was Geld sparen, sodass ich ein Häuschen mieten kann. Das nächste Mal ging ich mit meinen Kameraden in die Kneipe. Ich sagte, dass ich kein Geld dabei hatte. Aber ich hatte doch 5 Mark in meine Hosentasche. Sie glaubten nicht, dass ich kein Geld dabei hatte. Einer ging dann mit seinem Hand in meine Tasche und nahm die 5 Mark. „Du hast wohl Geld. Du belügst uns.“ Und ich bekam Schläge, sodass mein Gesicht ganz kaputt war: kaputte Lippen, kaputte Ohren, Nase, Augen. Ich blutete wie ein Schwein. Ich habe meine 5 Mark nie wieder bekommen und bin rausgelaufen. Da kam gerade einen jungen Mann, ungefähr 2 Jahre älter als ich, ungefähr 17 Jahre alt. Er sagte: „Was hast du? Hast du eine Tracht Prügel bezogen?“

32) Hast du den Junge alles erzählt?

Ja. „Oh“, sagte er, „Komm schon mit“. Ich dachte: er will mich auch verprügeln und war schon vorbereitet. Dann kamen wir in eine große Halle. Und dort gab man Boxunterricht. Er sagte: „Jetzt wirst du Boxunterricht folgen und wenn du boxen kann, dann wirst du deine Kameraden mit Prügel traktieren.“ Und ein Jahr später gingen sie allen k.o.. Ich hatte auch noch das Glück, dass der Typ ein Bäcker-Pâtissier kannte, der noch einen Lehrjunge brauchte. Da bekam ich Kost und Logis. Ich bekam von den Kunden ab und zu 5, 10 oder 50 Pfennig. Das habe ich schön gespart. Ich habe damals schöne Jahre gehabt. Ich durfte jeden Sonntag boxen gehen. Ich bin damals auch bei der HJ gegangen. Das war absolut nicht verpflichtet. Ich ging dabei nur, weil sie ganz schöne Uniformen hatten. Ich war bei der Marine-HJ und hatte ein Marine-Uniform mit links einem HJ-Strich.

33) *Warst du gerne dabei?*

Ich habe alles gerne getan, aber nicht den Dienst. Der Dienst war von 8 bis 10 Uhr. Aber ich musste beim Bäcker schon um 4 Uhr morgens raus. Also das war für mich zu viel. Die ersten Ferien, dass ich nach Hause ging, war in meinem HJ-Uniform. Nur zu ziegen wie schön ich damit war. Mein Vater war im diesen Moment nicht da. Er war in Lettland. Meine Mutter sagte wohl, dass als Vater das sehen würde, dass er böse sein würde. Ich wollte auch ein braunes Hemd. So sah man, dass wir bei der HJ waren.

34) *Was gefiel dir nicht bei der HJ?*

Mir gefiel das Stilstehen, das Marschieren, das Befehlen nicht. Das hörte ich nicht gerne. Ich ließ mich nicht gerne kommandieren. Also ging ich zum HJ-Führer, zum Stammführer sagte man damals, um zu melden, dass ich rausging. Ich wollte es nicht mehr. Er antwortete: „Warum? Du bist gegen die Partei.“ Ich sagte ihm, dass ich nicht gegen die Partei war. Ich war ein Boxer. Das war anders für ihn, dann durfte ich raus. Ich habe also weiter geboxt und weiter gelernt.

35) *Was hast du außer dem Boxen und dem Lernen getan?*

Ich habe mich bei der freiwilligen Arbeitsdienst gemeldet. Ich war 17 Jahre alt. Das war eigentlich eine Initiative, um die Arbeitslose von der Straße zu holen. Sodass die Jugend in der Gesellschaft mitarbeiten konnte. Um ihnen ein Ziel zu geben. Das habe ich immer eine ganz gute Initiative gefunden. Das braucht man heute auch. Aber das ist meine persönliche Meinung. Ich bin so zuerst bei einem Bauer angekommen, um zu arbeiten und danach habe ich freiwillig für einen Bäcker gearbeitet. Wir von der Arbeitsdienst marschierten morgens mit glänzenden Spaten und abends mit schmutzigen Spaten. Aber die glänzten den nächsten Morgen schon wieder. Wir wurden mit 50 Pfennig pro Tag bezahlt. Wir hatten wohl unsere Freiheit. Wir durften abends auch ausgehen. Aber dafür hatten wir nicht genug Geld.

36) *Wer war der junge Mann, der dich nach dem Krach in der Kneipe zu einer Boxhalle mitnahm?*

Das war ein Bäcker-Pâtissier, der selber zufällig zu seinem Training ging. Das hatte nichts zu tun mit der SS oder so. Das war ein reiner Zufall. Ich war früher bei einem Boxverein, aber das war keine Initiative von der SS und der SA. Boxen war für mich persönlich, ich hatte meinen Spaß. Es war eigentlich zufällig, dank dieses Handgemenges in der Kneipe. Bei der Leibstandarte gab's auch eine Boxstaffel. Aber ich war nicht dabei. Vereine, wo es Zwang gab, habe ich gemieden. Ich mochte immer ein freier Mensch sein. Ich wollte nur trainieren.

37) *Wann habt ihr in Ostpreußen von der NSDAP gehört?*

Etwa 1928. Ich war 8 Jahre alt, als ich zum ersten Mal die SA gesehen habe, und die Reichsbanner. Das waren Sozialisten und Kommunisten. In der dreißiger Jahre ist es schlimmer geworden. Es wurde viel gerauft. Wer früher Freund war, fing jetzt an zu raufen: die Sozis mit den Nazis, die Nazis mit den Kommunisten. Es hat sogar Tote gegeben. Mein eigener Bruder war verdächtigt. Nach einigen Schnäpsen hatten die Bauernjungen mit den Kommunisten gerauft. Die Bauernjungen brauchten damals nicht viel, um in Aktion zu treten. Sie fühlten sich alle stark. Ein Kommunist ist sogar totgeschlagen worden. Als Schuldiger hat man den

Dümmsten ausgewählt: meinen Bruder. Aber er war es nicht. Man hatte ihn zu fünf Jahren Haft verurteilt. Er hat aber nur ein Jahr gesessen. Er kam frei, als Hitler an die Macht kam.

38) *Wurde dann auch in Ostpreußen von der NSDAP Kampagne geführt?*

Ja, selbstverständlich, aber nicht wie im Reich.

39) *Konnte die NSDAP Ostpreußen überzeugen?*

In Ostpreußen ist man ganz tolerant was die Politik betrifft. Auf dem Land gab man die Aufteilung in Nazi, Sozialist oder Kommunist als Entschuldigung an, um zu raufen. Als Hitler an die Macht kam, kam auch erst die Überzeugung, in die Partei zu gehen. Warum? Zuvor gab es die größte Armut, die man sich vorstellen kann.

40) *In Ostpreußen wurde die NSDAP also als gute Partei betrachtet?*

Natürlich! Sie half uns aus der Armut.

41) *Findest du, dass du eine gute Kinderzeit gehabt hast?*

Ich habe eine Kinderzeit in aller Freiheit gehabt, aber vor Hitlers Zeit waren wir arme Kinder. Wir konnten keinen Sport treiben, nicht einmal in der Schule.

Zu Hause habe ich eine außergewöhnliche Kinderzeit gehabt. Wir mussten wohl arbeiten. Ich habe mehr als hundert Kühe gehütet. Wenn ich dann heimkam, musste ich die Schweine füttern. Wir mussten auch das Haus mitputzen. Aber wir haben wohl eine glückliche Kinderzeit gehabt. Wir konnten zu Hause einfach nicht Däumchen drehen.

42) *Gibt's etwas, dass du anders hatte machen wollen?*

Ich habe nichts anders machen können. Das Leben war in ganz Ost-Preußen so. Wir kannten nicht außer die Arbeit. Wir brauchten wohl nie einen Arzt. Wir waren

nie krank. Eine starke Erkältung war keine Entschuldigung. Taschentucher kannten wir auch nicht. Dann musste man nur seine Finger nutzen.

43) *Denkst du, dass gewisse Ereignisse aus deiner Kinderzeit dein späteren Leben bestimmt haben? Ich meine damit, dass du für deine Eltern als Kind eher einen wirtschaftlichen Wert hatte.*

Wir mussten mitarbeiten, um den Lebensunterhalt verdienen. Wir hatten reichlich zum Essen, aber im finanziellen Bereich war es viel weniger. Aber das war für jedermann so. Aber es gab bestimmt eine emotionelle Beziehung zwischen Eltern und Kinder. Ich habe die Ordnung gelernt, die Ehrlichkeit. Ich habe so einmal eine Lektion erteilt bekommen. Früher aß ich gerne Süßigkeit. Aber wir bekamen das selten, nur zu Weihnachten und Ostern. Meine Mutter hat mich damals erprobt. Sie hatte 1 Pfennig im Küchenschrank gelegt. Ich dachte damals: ich werde mal sehen, ob Vater oder Mutter nicht irgendwo unabsichtlich einen Pfennig liegenlassen haben. Dann kann ich Bonbons kaufen. Ich hatte nie gedacht, dass meine Mutter so etwas absichtlich tun würde. In der obere Schublade fand ich einen Pfennig. Ich ging damit zum Vetter meiner Mutter. Ich fragte, ob ich für diesen Pfennig Bonbons bekommen konnte. Ich bekam drei Bonbons und ging wieder nach Hause. Meine Mutter war auch im Dorf. Dieser Vetter sah meine Mutter und sagte: „Sag mal, Bertha, du hast einen reichen Sohn. Er hat bei mir Bonbons gekauft.“ Ich hatte gestohlen und das musste bestraft werden. Ich habe viele Schläge bekommen. Ich habe damals geschworen, dass ich nie in meinem Leben etwas nehmen werde, was nicht von mir ist.

44) *Hat die schwere Arbeit Spuren hintergelassen?*

Nie. Es hat mich eher starker gemacht. Ich wäre ohne diese harte Arbeit nie 85 geworden. Ich empfehle allen Eltern, die Kinder ins tägliche Leben hineinzuziehen. Ich bin meinen Eltern dafür noch dankbar!

5.2 Interview 2: Anmeldung bei der Armee

- 1) *Mit siebzehn Jahren bist du freiwillig zum Arbeitsdienst gegangen.
Warum?*

Im Allgemeinen hatte jeder in Ostpreußen und im Reich die Nase gestrichen voll von der Arbeitslosigkeit. Man konnte einfach fast keinen Sport treiben. Hitler kam

dann an die Macht und seitdem haben wir keine Arbeitslosen mehr gehabt. Jede Gemeinde musste aufschreiben, was in Ordnung gebracht werden musste. Wir hatten zum Beispiel große Wälder, die wir dann sauber machten. Ich habe Kanäle mitgebaut. Am Morgen blinkten unsere Spaten. Wir bekamen gutes Essen, wir konnten Sport treiben.

2) ***Habt ihr in einer Art Kaserne gewohnt?***

Es gab Baracken, manchmal auch alte umgebaute Ställe oder Sporthallen. Aber meistens doch Baracken.

3) ***Wie lange warst du denn dabei? Gefiel es dir dort?***

Fast ein Jahr. Zuvor war ich bei der Marine-HJ. Meinen 18. Geburtstag habe ich noch beim Arbeitsdienst mitgemacht. Am 1. April 1939 bin ich nach Berlin gegangen. Beim Arbeitsdienst haben wir Heidenspaß gehabt. Das Schönste war, dass die Mädchen auch Arbeitsdienst hatten. Die lagen gewöhnlich in Zelten oder in Baracken. Abends gingen wir dann - wie junge Menschen sich benehmen – so 4 oder 5 km von uns entfernt, nach den Mädchen. Die waren schlau gewesen und hatten die Zelte schon aufgemacht, sodass wir rein konnten.

4) ***Wann hast du dann von der SS und von der Leibstandarte gehört?***

Beim Arbeitsdienst habe ich gehört, dass es die SS gab. Ich habe im gleichen Moment auch zum ersten Mal von der Leibstandarte gehört. Ja, das verbreitete sich wie ein Lauffeuer. 1939, glaube ich, wurde die freiwillige SS auch bei der Wehrmacht eingegliedert. Natürlich war sie dagegen. Hitler hat 5 Jahre lang gesessen. Und nicht jedermann war Hitlergesinnt, nicht unter, auch nicht nach und nicht vor dem Krieg. Und er hat auch ein Buch geschrieben: Mein Kampf. Ich habe es nie gelesen. Ich will es auch nicht lesen, ja. Das interessiert mich nicht. Ich bin nie, obwohl ich bei der Leibstandarte gewesen bin, nie ein überzeugter Anhänger von Parteien gewesen, auch jetzt sagt es mir nichts. Für mich ist das alles Geldmacherei. Man verkauft die Menschen für dumm. Nein, da bin ich gegen.

5) *Bist du dann in Dienst getreten?*

Ja. Ich habe mich selber freiwillig bei dem Wachbataillon gemeldet, bei der Leibstandarte SS Adolf Hitler. 1938 gab es ungefähr 425 Freiwillige und davon sind nur 4 angenommen worden, worunter ich. Als ich die Nachricht hörte, war ich immens stolz. Das war ein Zeichen das ich ein gesunder Kerl war. Das habe ich meiner schweren Jugendzeit und dem Boxen zu verdanken.

6) *Warum bist du freiwillig zur Leibstandarte gegangen?*

Weil ich ein sportlicher Kerl war. Ich sah mich in der Leibstandarte schon weiterkommen, was den Sport betrifft. Ich wollte nur sportlich weiterkommen. Ich dachte auch, dass dort mehr Sport als Drill getrieben wird. Aber es war genau umgekehrt. Es gab schon Sport, aber meistens doch Drill.

Und auch um, wie alle andere, den Militärdienst abzuleisten. Ich habe auch gleich für 4,5 Jahre gezeichnet. Ich wollte der Beste sein, deswegen habe ich die Elite gewählt. Ich konnte eben nicht zur Marine gehen, weil ich Seekrankheit hatte. Bei der Marine-HJ musste ich immer brechen. (lacht)

7) *Musstest du denn bestimmte Proben bestehen?*

Ich bin gemustert worden wie jeder Soldat. Aber wir wurden im Voraus gemustert, die normalen Soldaten eben in der Kaserne. Diese Musterung war mehr eine Parteisache. Es sollten gesunde Männer sein. Sie dürften keine Verletzungen haben. Sie mussten groß und blond sein und blaue Augen haben. Sie haben wohl nicht alle blaue Augen gehabt.

8) *Wie wurde den Nachricht bei dir in deinen Dorf empfangen?*

Teils ist man stolz und froh gewesen, aber es gab auch andere, die sagten, dass es ihnen egal war. Ich war auch der Einzige im Dorf. In Haselberg bin ich dann zusammen mit einigen Anderen (von Haselberg und Umgebung) mit einer

Musikkapelle empfangen, als man uns dort vom Zug abholte. Mein Boxverein war: Boxverein Germania in Insterburg.

9) *Wie alt warst du, als du den Dienst antratest?*

Ich war damals 18 Jahre alt. Ich bin 4 Wochen vor meinem 19. Geburtstag zur Leibstandarte gegangen.

10) *Wann war das?*

Ich bin am 1. April 1939 mit dem Zug in Berlin angekommen. Von Insterburg in Ostpreußen nach Berlin. Da standen dann große Männer in Uniform mit gespreizten Beinen gegen die Mauer. So echte, wie soll ich es sagen, sie sahen nicht aus wie echte Soldaten fand ich. Ich dachte nur: die wissen nicht, dass ich ein Boxer bin. Ich knalle euch eine hinter die Ohren. Weil sie sagten: "Von euch machen wir jetzt Menschen!" So etwas vergisst man nicht so leicht. Das hat mich getroffen. Ich dachte: Mensch, ich bin schon lange Mensch, ja. Das durften sie nicht sagen, dass sie aus uns Menschen machen wollten. Aber dann haben wir es gespürt. Dann ging es mit der S-Bahn nach Lichterfelde West, unsere neue Heimat, unsere Kaserne. Dort wurden unsere Kleider einfach zu uns herüber geschmissen, ja. Meine Hose war zu lang, die Ärmel von meinem Mantel auch. Am nächsten Tag, als wir dann zum ersten Mal raus mussten, marschieren und exerzieren, sah unser Gruppenführer, dass wir zu große Kleider trugen. Aber dieses Triezen war üblich. Dann mussten wir alle zurück, um andere Kleider zu holen, die schon passten. Sie hielten uns immer zum Narren, ja.

11) *Was hast du ab dem ersten Tag tun müssen? Was erwartete man von dir?*

Wir lernten marschieren. Man hat uns gesagt, dass wir noch nicht einmal richtig gehen konnten. Und dann der Hitlergruß. Ich, und ich nicht allein, war darüber besonders bissig und böse. Das habe ich auch fühlen lassen. Wir mussten immer die rechte Hand ausstrecken, ja. Und der Daumen musste dann an den Zeigefinger gehalten werden. Aber ich habe den immer nach unten gehalten, absichtlich, ja.

Und verdammt, sie sahen das, ja. Dann musste ich 50 Mal mit dem Gewehr pumpen. Das machte mir aber nichts aus, das war eine gute Übung für mich. Was war ich glücklich, dass ein paar Jahre später auch für uns der militärische Gruß galt. Aber die habe ich immer lässig ausgerichtet, wie ein alter General. (lacht). Und ich bin oft angebrüllt worden, auf der Straße sogar. Aber daraus machte ich nichts. Das ewige Soldatsein und Stillstehen wie ein Affe gefiel mir gar nicht. Ich bin selber Gruppenleiter gewesen und habe immer gesagt: Kameraden, ich bin verpflichtet euch etwas beizubringen, aber es tut mir Leid, in Wirklichkeit bin ich nicht so. Aber um fünf Uhr bin ich wieder euer Kamerad.

12) *Wurdet ihr auch gedrillt?*

Ja, schrecklich, ja. Den ganzen Tag. Wenn wir abends nach Berlin zurück marschierten, mussten wir singen, aber da kam nichts raus, ja. Dann hat man uns in die Gräben geschickt, sollten etwas hin und her kriechen und dann ging es wieder auf die Straße. Nach dem dritten, vierten Mal haben wir gebrüllt, nicht gesungen, sondern gebrüllt. Und dann war man zufrieden. Und wir auch!

13) *Welche Funktion musstet ihr eigentlich ausüben?*

Morgens wurden wir mit dem Bus in die Reichskanzlei gebracht. Dort mussten wir Wache stehen. Ich habe so einmal, mit noch jemand, in der Vossstraße gestanden. Ich stand mit ihm links- und rechtsseitig vor der Reichskanzlei. Einen schönen Augenblick kam eine Dame mit ihrer Tochter und einem Hund vorbei. Wir durften uns nicht berühren. Sogar nicht mit den Ohren schlackern. Wir mussten wirklich stehen bleiben wie ein Brett. Das Innenministerium war gegenüber der Reichskanzlei. Also die sahen uns. Die behielten uns im Auge. Wenn wir Fehler machten, bekamen wir doppelte Strafe. Statt 7 Tage, 14 Tage. Jetzt kam also die Dame mit der Tochter und die glaubten bestimmt, dass wir aus Marmor waren. Die druckte so mit ihrer Hand auf meine Schulter und Brüste. Und ich, ja, rührte mich nicht, aber ich dachte schon, dass ich in die Hosen machen würde! Wenn eine Frau einen jungen Kerl wie mich berührt, dann passiert vieles, ja! (lacht). Aber das war noch nicht das Schlimmste. Einen bestimmten Augenblick hebt den Hund seine

Pfote hoch und pinkelt in meinem linken Stiefel. Du kannst dir vorstellen, die vom Innenministerium hatten das natürlich gesehen und weitererzählt. Wir sind abgelöst worden und in der Wachstube wusste man schon, was passiert war. Und tatsächlich, ich kam rein und jedermann rief: he, du Pinkler. Ich zog meinen Stiefel aus und es stank. Der Urin lief raus. Unter die Dusche ging es dann. Na gut, es ist ja passiert, ja.

14) *Hast du noch ähnliche Sachen mitgemacht?*

Ich habe in Hitlers Arbeitszimmer Wache gestanden. Er war mal nicht da. Und ich dachte, ja, verdammt noch mal, seine Mütze lag da. Wenn ich die mal aufsetze, ja, dann schreibe ich meiner Familie, dass ich die Mütze von Hitler aufgehabt habe. Das war natürlich mehr ein Jungenstreich als eine Männertat. Ich habe also die Mütze aufgehabt. Ich habe auch seinen Gürtel angelegt. Hing doch keine Pistole dran. Er trug auch keine Pistole. Und dann habe ich wirklich meine Familie geschrieben: ich habe Hitlers Mütze aufgehabt. Aber das Schlimmste war, dass ich mal im Garten Wache stehen musste. Und das war auf einem Podest, wie die Jäger. Einen Hochsitz sagen wir auf Deutsch. Und ich war doch so müde. Ich war am Tag zuvor ausgegangen. Also bin ich eingeschlafen und plötzlich brüllte einer meinen Name. Ob ich verrückt geworden bin. „Du musst wissen, dass du eine große Verantwortung hast, denn du musst aufpassen, dass dem Führer nichts geschieht, ja.“ Ich sagte ihm, dass ich das weiß, ja. Das nehme ich auch an. Ich habe einen Fehler gemacht. Ich sagte ihm aber auch: darf ich Sie darauf aufmerksam machen, dass Sie nicht so brüllen dürfen, denn sonst wecken Sie den Führer. Das ging natürlich in der ganzen Division rund ja. Ich bekam 14 Tage verschärften Arrest. Das heißt nur Wasser und Brot. Ich habe es dennoch nie bekommen. Wahrscheinlich haben die hohe Tiere gedacht: ja das war mal ein echter Soldat, er kann zumindest antworten. Und er hat Recht. Wenn der Führer schläft, muss man die Klappe halten. (lacht).

15) *Hattest du noch andere Aufträge?*

Ich habe später den Auftrag bekommen, die Wachsoldaten von Lichterfelde West nach dem Reichskanzlei hin und zurück zu bringen. Ich bin zum Busfahrer ernannt worden. Ich habe das jeden Tag getan. Ich habe das mehr als ein Jahr getan. Von dem Frühling 1940 bis den Sommer von 1941. Ich hatte damals ein schönes Leben. Ich musste nur die Wache hin und zurück führen, ja. Ich musste meinen Bus wohl saubermachen, aber ich bekam immer 2 Männer, die das für mich taten. Ich musste mich ausruhen. Ich habe große Dinge getan, ja. Was denkst du, die Wache von Hitler hin und zurück bringen. (lacht). Das war eine bevorzugte Stelle, die ich hatte, ja. Und dan kam der Kommandant zu mir: „Du wirst ab morgen Stunden zum Fahrlehrer nehmen. Ich bin also Fahrlehrer geworden. Von 14 Kandidaten war nur ich rausgekommen. Das war für mich wiederum ein große Ehre. Der Fahrlehrerschein habe ich immer noch. Der habe ich behalten. Das war für mich ein großer Erlebnis als junger Kerl. Ich habe dort wohl ein bisschen ein abgeschiedenes Leben geführt. Ich war verantwortlich für die Leute, die ich wegbrachte. Ich habe dort Pflichtgefühl gelernt. Ich wusste, dass ich verantwortlich war für die Männer. Das waren meine Aufträge.

16) *Habt ihr in der Armee je etwas von dieser anti-jüdischen Politik, die in den dreißiger Jahren anfang, bemerkt?*

Die Bücherverbrennung soll auch in Berlin geschehen sein. Ich habe nichts davon gesehen. Ein paar Tage später habe ich wohl davon gehört. Du musst dir mal vorstellen: wir sind die Elite von Hitler gewesen en wir wussten nichts davon. Es ist wirklich passiert, ja, aber ich habe im Moment selber nichts gewusst.

17) *Wurdet ihr von euren Vorgesetzten zum Judenhass angestachelt?*

Nee, und das hätten sie bei mir nie geschafft. Als ich ein kleiner Jungen war, saßen zwei jiddische Jungen in meiner Klasse. Und das waren ganz richtige Spielkameraden. Wir haben gespielt wie auch mit andere Jungen. Mein eigener Schwager war auch Jude.

18) *Habt ihr je Unterricht über die arische Rasse bekommen?*

Das habe ich nie gehabt. Wir sind Wachbataillon gewesen. Kartoffeln schälen haben wir müssen, ja! (lacht). Zur Strafe. Oder in den Toilette stehen und das Gewehr präsentieren, wenn jemand zur Toilette ging. Oder mit der Zahnbürste den Boden schrubben. Das habe ich mitgemacht, aber politischen Unterricht habe ich nie gehabt. Ich weiß nichts davon, ehrlich, ja. (ernsthaft). Wenn es sein muss, werde ich es sagen. Was kann mit mir jetzt noch passieren, mit fast 86 Jahre! (lacht).

19) *Aber ihr wurdet wohl auf einen Krieg vorbereitet?*

Wir wussten nicht, dass der Krieg im Anzug war. Das wussten wir nicht. Wir wussten es sogar nicht, als die erste Kompanie nach Griechenland hat gehen müssen. Dort gab es die schwersten Verlusten von Mannschaften. Das Schlimmste war - so hat man es uns erzählt und ich habe auch noch Männer der ersten Kompanie gesprochen, die übergeblieben sind – das von fünf Soldaten nur vier ein Gewehr hatten, der Fünfte hatte keins. Sie sind tatsächlich unvorbereitet gewesen. Aber sie mussten kämpfen.

20) *Aber man konnte euch dank der Drillübungen wohl sofort einsetzen?*

Ja, wie jeden Soldat in jeden Land. Das ist normal. Man geht nicht in die Arme fürs gute Essen oder für die Mädchen. Man geht dorthin, um Soldat zu werden. Man lernt exerzieren, man lernt schießen und so weiter. Ich war auch noch ein schlechter Schütze. (ironisch). Wahrscheinlich bin ich dadurch später bei der Sanitätskompanie gelandet, ja.

21) *Wie hast du deine Zeit bei der Leibstandarte von 1939 bis 1941 erfahren?*

Die ersten sechs Monate waren einfach schrecklich. Nur Drill. Man galt nicht als Mensch, ja. Ich habe dann noch das Glück gehabt, einen Tritt zwischen die Beine

zu bekommen. (ironisch). Aber diesem Kerl hat man es heimgezahlt. Und als dann der Krieg anfang, musste auch er mitkommen. Dann hat man mal nach hinten geschossen und er war also der erste Tote. (ernsthaft). Ja, die Männer sind schon hart gewesen. Ja, wir sind auch hart aufgezogen worden, ja. Und das spielt keine Rolle, ja. Er war einfach ein Viechskerl. Er war ein ganz einfacher Mensch, der auf einmal eine wichtige Person wurde, Gruppenleiter so zu sagen, ja. Das heißt eine Gruppe von 16 Männer. Und er hat die Leute immer wieder gedrillt und gestampft und so weiter. Und das war strengstens verboten. Wenn man einen Soldat schlug, dann ging es zur Strafkompagnie oder zum Gefängnis und man verlor all seine Dienstgradabzeichen.

22) *Wie war es nach diesen ersten Monaten?*

Nach den ersten sechs Monaten normalisierte es sich. Und ich hatte das Glück, dass ich dank meiner damaligen Freundin viel in die Opern gegangen bin. Ich habe Berlin auch von seiner guten Seite kennen gelernt. Es gab noch keine Bombardements. Wir lebten eigentlich mehr im Frieden. Mich persönlich hatte nur dieser Judenstern, der an den Kleider befestigt war, gestört. Ich sage es nicht, um mich jetzt zu beschönigen. Aber ich bin kein hasserfüllter Mensch. Für mich kam die Liebe vor dem Hass. Liebe und Hass liegen dicht beieinander. Man muss selber nur wählen, ja. Nimmt man Liebe oder nimmt man Hass. Ich kann auch keinen Mensch hassen. Selbst jetzt nicht. Du weißt, ich habe vieles verloren in meinen Leben. Aber ich hasse niemand. Das gibt's nicht.

23) *Hast du bestimmte prominenten Personen des Dritten Reich aus nächster Nähe gesehen?*

Als Wachsoldat sieht man viel, aber man kann nicht an alle herankommen. Ich habe immer die Wache hin und zurück gebracht, aber zuvor war ich auch Wachsoldat ins Wachbataillon, um so zu sagen die Reichskanzlei, den Führer und all die Angehörigen zu schützen. Ich war doch eine wichtige Person! (lacht). Nee, wer uns am meisten gefiel in der Reichskanzlei war Hermann Göring. Er ist von

vielen nicht verstanden worden. Im ersten Weltkrieg war er ein ganz tapferer Mann, ja. Er war Flieger bei der Richthofenstaffel. Richthofen war der größte und beste Pilot in dem Ersten Weltkrieg. Man nannte ihn den Roten Baron. Und Göring war so zu sagen in seiner Staffel, also sie kämpften zusammen. Und Göring war wirklich ganz beliebt. Auch bei uns war er ganz beliebt, zum Beispiel wenn es Versammlungen von hohen Tieren gab. Dann stand Göring glattweg vom Tisch auf, kam zu uns und sagte uns: „Jungens, alles gut? Habt ihr vielleicht noch Hunger? Denn da ist viel zu viel für uns, ja. Wir können noch abgeben, ja.“ Und dann haben wir gerufen: „Jawohl Herr General Feldmarschall, wir haben Hunger!“ Und dann der Koch. Ich glaube er hieß Tannenberg. Er war über 2m, ein großer kerniger Kerl. Der Koch kam also mit so zu sagen gutes Essen, nicht die Reste, die man sonst in den Mülleimer schmeißt. Nee, wirklich gutes Essen. Das ist mir in Erinnerung geblieben. Aber damit will ich auch sagen, dass es nicht alle Ferkel gewesen sind, ja. Es gab auch gute Männer, ja. Dies war schon einer der schönsten Erlebnissen als Wachsoldat.

24) *Wer hast du außer Göring noch gesehen?*

Himmler, der Leiter der SS. Der war für uns unausstehlich. Niemand von der SS konnte ihn leiden. Das war ein unfreundlicher Mensch, ja. Aber wäre Himmler an die Front gekommen, was er nie getan hat. Hitler war zumindest ein paar Mal an die Front gekommen. Himmler nicht, aber wäre der gekommen, dann hätten wir ihn absolut abgeschossen, ja. Ich doch ganz gewiss, ja. Ich habe niemand getötet, aber dem hätte ich eine Kugel in den Arsch geschossen.

25) *Der Krieg hat offiziell 1939 angefangen. Aber hast du davon dann nichts bemerkt dort in Berlin?*

Nee, es sind fast keine Leute an die Front geschickt worden. Nur ein Teil, die sind weggeschickt worden. Wir lebten dort wirklich gut. Alles ging so seinen gewohnten Gang. Wir gingen aus, wir gingen ins Kino, in die Oper. Wir haben selber auch in einen Film mitgespielt wie Statisten. Dann bekamen wir 25 Mark pro Tag. Das war sehr viel Geld. Das haben wir nur verjubelt, weil wir doch

gewusst haben, dass wir bald an der Front wären. Und vielleicht kommen wir nicht mehr zurück, ja. Natürlich haben wir gewusst, dass der Krieg angefangen hat. Und man hat nur Schiss gehabt: wann soll ich an die Front kommen? Es gab auch Idioten, die sagten: verdammt noch mal, wir müssen doch fürs Vaterland kämpfen. Das war Unsinn. Das Vaterland ist bei mir zu Hause, wo ich abends hingeh, bei meiner Frau und Kinder. Oder bei meinen Eltern. Wo das alltägliche Leben ist, ja. Man ist nicht geschaffen, um Leute zu töten. Das sind die hohen Tiere, die die Macht wollen und die den kleinen Mann ausbeuten. Ich bin kein Freund von Kriegen.

5.3 Interview 3: Der echte Anfang des Krieges

1) Wann fing den Krieg für dich echt an?

Ich habe also Wache gestanden vor der Reichskanzlei. Ich habe dann die Wache hin und zurück gebracht. Ich bin Fahrlehrer gewesen und habe in Berlin Fahrunterricht gegeben. So habe ich Berlin kennen gelernt, von innen und außen,

ja. Und dann bekamen wir nachts mitten im Sommer 1941 plötzlich den Befehl, dass wir nach Osten mussten. Für uns fing den Krieg an. Und wir dachten jetzt: uh, Feierabend mit der schönen Zeit, mit den Mädchen. Jetzt müssen wir wirklich kämpfen gehen, ja.

2) *Habt ihr keine Angst gehabt?*

Angst kannten wir nicht. Das muss ich schon sagen, das kannten wir nicht, ja.

3) *Verkanntet ihr den Ernst der Lage denn nicht?*

Wir haben schon Angst gehabt vor einem Ding. Wenn man irgendwie ein Vergehen verübt hat, zum Beispiel blöde Witze über Hitler reißen. Die Männer hat man gefasst. Und es gab ein Straflager in der Nahe von Königsberg, zwischen Königsberg und Danzig. Und ein Freund von mir ist da hingekommen. Der hat tatsächlich einen Witz, einen ganz normalen Witz über Hitler gerissen, ja. Und er ist dort sechs Woche gewesen und kam zurück wie ein Skelett. Er hat nie erzählt, was dort geschehen war. Aber mir, als Ostpreuße, hat er es schon erzählt ja. Denn er war auch Ostpreuße, er kam von Tilsit und ich von Haselberg. Sie mussten eine Grube von 2m tief graben und dann Stacheldraht darüber. Wenn er fertig war, musste er diese Grube wieder zumachen. So ging es den ganzen Tag.

4) *Also ihr hattet absolut keine Angst vor dem Krieg?*

Nee, wir sind sogar irgendwie noch glücklich gewesen, dass wir auch mitmachen durften. Ich persönlich nicht, ja. Ich mochte keine Menschen töten. Nicht, um mich zu beschönigen, nee, darum nicht. Aber ich war Fahrlehrer, ich gab Unterricht. Ich hatte andere Ideen gehabt, ja. Für mich war Soldat sein wirklich Soldat sein. Und es auch stolz vertreten, ja. Hatte eine schöne Uniform gehabt, ja. Man hatte auch viel Erfolg bei den Frauen, ja. Das war's für mich, ich lebte gerne, ja.

5) *Also du hast mitgemacht, denn es gab ganz nette Vorteile?*

Ich bin zur Elite, zu den besten Truppen gegangen. Ich bin gegangen mit Überzeugung und war froh etwas für das Land zu tun, ja, etwas Gutes zu tun, ja. Aber nicht, um derartige Biestigkeiten mitzumachen. Das habe ich immer verabscheut. Jetzt kamen wir dann nach Großgraben, nicht weit von Dresden. Dort sind wir erst mal stationiert worden. Um später von Berlin nach Russland zu gehen. Und in Großgraben haben wir dann ein paar Tage gelegen, um so zu sagen uns vorzubereiten, moralisch auch. Und vor allem, man hatte für diejenigen, die verheiratet waren, ihre Frauen kommen lassen dort in das Dorf. Was sie gemacht haben, weiß ich nicht, ja, aber ich kann es mir einbilden. (lacht). Ich hatte keine Frau oder Geliebte also ich war vorbereitet für den Krieg. Nun, dann fing es an, ja. „Morgen fahren wir nach Osten.“ Mit der Eisenbahn. Das Pech war nun, ja, dass der Nachschub schon nicht mehr klappte, ja. Wir hatten schon Partisanen im Osten, von den wir nichts wussten.

6) *Was sind Partisanen?*

Partisanen haben uns in den Rücken geschossen. Sie saßen hinter uns. Oder sie sprengten Züge, vor allem Züge, die Nachschub für die Soldaten brachten. Später hatte man dann Bäckereien und so gleich hinter der Front eingerichtet.

7) *Die Partisanen, woher waren die denn?*

Aus der Ukraine oder Russland. Wir sind Richtung Ukraine, Richtung Kiew gefahren. In Schitomir sind wir ausgestiegen ja. Und wir haben die große Umanschlacht mitmachen müssen. Ich habe damals gehört, dass – ich war nicht dabei, ich habe es auch nicht gezählt – 1011 Panzer abgeschossen wären. Das ist begreiflich. Warum? Die Russen kamen während des ersten Angriffs mit Tausenden auf uns los ja. Das war schrecklich ja. Mit Panzer, mit Artillerie, mit

Infanterie. Und die Infanteristen ließen wir so ungefähr bis auf 20 Meter ankommen. Die riefen alle „hurré, hurré“. Aber sie waren alle veilchenblau. Die schweren Maschinengewehre bei uns haben sie abgeschossen ja. Das gab Berge toter Russen. Und auch Panzer sind rechtzeitig abgeschossen worden. Das war die größte Schlacht, die je in Russland geschehen ist: die Umanschlacht.

8) *Wo warst du während dieser Schlacht?*

Da habe ich so zu sagen mal bei den Panzer einspringen müssen, weil ich Fahrlehrer war. Ich konnte also auch Panzer fahren.

9) *Welchen Auftrag bekamst du an der Front?*

Ich war damals Korporaal. Ich hatte auch eine Gruppe von 16 Männern, die unter meinen Befehl waren, ja. Man kann auch Zugführer sagen, ja.

10) *Wie kamst du denn zum Panzerbataillon?*

Dan bin ich kurz weggeholt worden und musste ich in einen Panzer steigen. Und hatte so zu sagen auch mit dem Panzer kämpfen müssen. Aber das dauerte nicht lange.

11) *Man hat dich also von der Infanterie weggeholt und beim Panzerbataillon eingesetzt?*

Ja. Ich bin dann abkommandiert worden und bin in den Panzer gestiegen, sah mir alles an. Und plötzlich wurde die Klappe oben geöffnet, ja. Und es steigt ein Untersturmführer ein, ja. Und ich sage ihn: ja, wir müssen jetzt angreifen, ja, aber wollen Sie vielleicht die Klappe zumachen, ja. Wenn man dagegen schießt, dann bekomme ich vielleicht deinen Arm oder deinen Kopf in meinem Nacken. Und er

wird ganz böse und sagt, ja: „Ich bin hier den Kommandant und ich befehle und sage, was geschehen muss.“ Und diesen Augenblick fiel einen Schuss und gerade gegen die Klappe und ich hatte seinen Kopf in meine Arme. Und ich hing voll mit Blut und wir sind dann alle ausgestiegen und zwei andere sind noch von Splitter verletzt gewesen, ja. Ich selber habe Glück gehabt, weil ich nichts hatte, nur das Blut vom Kopf. Ich wollte den Panzer umdrehen, um aus der Kampflinie zu geraten. War es ein Zufallschuss oder so. Ich weiß es auch nicht, ja. Und diesen Augenblick schießt der Russe die Ketten kaputt. Die flogen überall umher. Aber Gott sei Dank haben wir davon keine Verletzungen bekommen. Dann saßen wir an der Rückseite des Panzers. Die stand mit der Nase nach vorn gerichtet, ja. Das war das Sicherste. Warum. Um die Platte zu durchschießen, muss man schon einen Volltreffer bekommen, ja.

12) Was hast du dann gemacht?

Auf diesen Augenblick kam eine Sanitätskompanie vorbei, ja. Und die sahen uns da liegen, ja. „Kameraden, was ist los? Seid ihr abgeschossen oder was?“ Ja, was soll sonst passiert sein, habe ich gesagt. „Was hast du? Du hängt voll mit Blut?“ Ich sage ihm „ich glaube, dass ich überall Splitter habe oder so.“ Ich sage „ich blute wie ein Ferkel, aber ich habe keinen Schmerzen. Nur ein bisschen Angst.“ Sie nahmen mich und sagte gleich nachdem sie das Blut abgewaschen hatten: du hast Schwein gehabt, du hast nichts. Sie fragten mich: „Bist du Panzerfahrer?“ Ich sage: nee, Fahrlehrer. „Was! Fahrlehrer, die brauchen wir. Du musst hier zu unserer Kompanie kommen.“ Und so bin ich in der Sanitätskompanie gelandet.

13) Als Fahrer denn?

Nee, nicht als Fahrer. Als Gruppenleiter so zu sagen, als Leiter von Sanitätern.

14) Das ist doch eigenartig?

Ja, das kam automatisch. Man kann an der Front keinen Fahrunterricht geben, ja. Jetzt habe ich nicht mehr an die Front kämpfen müssen. Wir haben dann so etwa 3-

4 km hinter der Front einen Hauptverbandsplatz einrichten müssen. Also, für die ersten Verwundete. Auch das haben wir alle erledigt, ob Mannschaft, ob Unteroffiziere, ob noch höher. Wir haben sofort ein Lazarett gebaut, sodass wir unsere Verwundeten gleich versorgen konnten, ja. Da hat man sofort erkannt, dass ich dafür geeignet war. Gelegentlich musste ich auch Militärgeistlicher spielen, ja, weil man bemerkte, dass ich gut mit Menschen umgehen konnte. Ich tröstete die Leute, weil viele die Arme oder die Beine verloren haben. Wenn man derartigen Leuten Trost spenden muss und du hast selber noch beide Arme und Beine, dann muss man auch wirklich nach seinen Worten suchen, ja.

15) *Bist du dann bei der Sanitätskompanie geblieben?*

Ja. Nach jeder Schlacht, die von der Division geschlagen gewesen ist und mit großem Erfolg, haben wir aufgetreten. Es gab nicht nur Verluste, wir haben meistens gesiegt. Wir sind gut bestückt gewesen und vor allem unsere Moral war gut, ja. Wir wollten fürs Land etwas tun, etwas Gutes tun. Wir waren uns bewusst als Elite, dass wir wirklich Elite sein mussten und wirklich etwas fürs Land, fürs Vaterland tun mussten.

16) *Welche Sanitätskompanie war's denn?*

Das war die Sanitätskompanie der Leibstandarte. Die 2. Sanitätskompanie der Leibstandarte SS Adolf Hitler. So war's. Und unser Kommandeur war Divisionsarzt Doktor Liebrich, der war Sturmbannführer. Dann gab es noch einen Neurologen, auch ein Sturmbannführer, Doktor Nietner. Ein ganz fähiger Neurologe. Wie der Kopfschüsse operiert hatte, konnte man nach zwei Tagen schon die Zeitung lesen. So ein Fähiger war das.

17) *Also du bist eigentlich überhaupt kein Infanterist gewesen?*

Nee. Ich bin überhaupt kein Infanterist gewesen. Ich bin von Berlin gekommen als Infanterist, aber bin es eigentlich nie gewesen.

18) *Hast du in den Krieg denn überhaupt wohl mal einen Schuss abgefeuert?*

Ich habe nur ein Hühnchen abgeschossen. Wir saßen in Shitomir und sahen Hühner laufen. Und ich sage „verdammt noch mal“, wir hatten unterwegs nur Würste und Butter bekommen und kein Brot. Nun haben wir alle Durchfall gehabt, ja. Und ich dachte: wenn ich mal ein Hühnchen abschieße. Dann kann ich das präsentieren und ist das mal was anderes. Das was auch fettig natürlich, aber als junger Kerl versteht man das alles nicht. Und ich lud mein Gewehr und schoss ein Hühnchen ab, ja. Und diesen Augenblick kam der Kompanieführer. Und der sagte zu mir: „Wer hat hier geschossen?“ Ich sage ihm: „Ich, ich habe geschossen.“ „Sind Sie wahnsinnig geworden? Jede Kugel wird gebraucht, aber nicht zum Hühner abschießen, ja. Ich muss Sie bestrafen mit 14 Tagen Arrest.“ Ich sage, ja: „Darf ich die direkt absitzen?“ „Sind Sie verrückt? Wir müssen erst mal bisschen Krieg spielen und nach dem Krieg sitzen Sie das ab.“ Ich habe es nie abgesessen. Aber so war's, ja. Die Kugel war viel mehr wert als der Mann, als der Mensch, ja.

19) *Wie ging es dann weiter?*

Dann sind wir von da aus Richtung Rostow gegangen und sind wir in Mariupol gelandet. Und dann war es schon Winter ja. Im Winter war es - 47°. Aber ich habe schon gesagt, ja, dass der Nachschub nicht mehr so klappte, ja. So haben wir keine Winterkleider gehabt, nur Sommerkleider. Wir hatten nicht mal einen Mantel, ja. Und so haben wir dann mit - 47° in Mariupol gesessen. Dort hatten wir unser Lazarett eingerichtet. Und jedermann, egal welcher Dienstgrad, hatte Wache stehen müssen, denn es konnte einen Einfall der Russen geben, ja. Wir haben da ziemlich gute Häuser gehabt. Und unsere Männer konnten da am Tag in der Wärme sitzen. Aber nachts mussten sie raus, auch am Tag haben sie rausgehen müssen. Aber das ging nicht länger als 20 Minuten. Dann musste man drin, sonst hatte man erfroren Zehen, Nase oder Ohren gehabt. Viele Verwundete bei uns hatten keine Nase, keine Ohren oder keine Zehen mehr. Und die stanken schrecklich, ja. Die mussten wir also absondern. Dies alles, weil wir nicht genügend Kleider hatten. Wir haben selber Strümpfe gehabt, von denen die ganze Vorderseite kaputt war. Wo die

Zehen nackt gewesen sind. Wir haben also Lumpen oder Hemden, alte Hemden zerrissen und rund die Füßen gebunden. Und so ging es in unsere Stiefel.

20) *Wie ging es eigentlich mit der persönlichen Hygiene?*

Wir haben Notduschen eingerichtet, ja. Mit einem Eimer oben uns ja und dann zogen wir an einer Schnur und so fiel das Wasser über uns, so dass wenn man eingeseift war, man die Seife von sich abwaschen konnte.

21) *Zogt ihr noch weiter?*

Jetzt ging es Richtung Kaukasus. Warum? Wir brauchten absolut das Öl, das es so zu sagen da gab. Und Hitler wollte absolut, dass wir nach Charkow und all die großen Städten gingen. Ich glaube, dass wir 1942 zum ersten Mal nach Frankreich rausgeholt worden sind. Und dann noch ein zweites Mal nach Italien. Für ein paar Wochen, ja. In Frankreich und Italien habe ich wieder Fahrunterricht gegeben, ja.

22) *Warum musstet ihr plötzlich nach Frankreich und Italien?*

Um aufzufüllen. Wir haben große Verluste gehabt. Und unsere Truppen mussten wieder aufgefüllt werden, ja. Ob das nun der einzige Grund war, kann ich nicht sagen. Aber Italien, du weißt, die Italiener haben uns im Stich gelassen. Und da sind große Löcher entstanden und wir haben aufgeräumt.

23) *War es nur die Sanitätskompanie, die nach Frankreich und Italien musste, um die Verwundeten zu versorgen?*

Und auch die ganze Division. Die Verwundeten sind schon in Deutschland untergebracht worden. Man brauchte uns mehr, um die Italiener zu entwaffnen. Da muss dann auch wieder eine Sanitätskompanie dabei sein. Italien hat teilweise freiwillig die Waffen abgegeben. Und so haben wir kurz wieder eine normale Zeit

gehabt und sind da wirklich gerne gewesen für die Frauen, die wir dann auch bedient haben. (lacht). ‚Muy grande amore‘ glaube ich. Wie hieß das schon wieder. Meine große Liebe. (lacht). Ja, ich habe auch eine Maria gehabt. Das war lustig. Wir haben viel gesehen, das Land kennen gelernt. Und die Leute sind freundlich gewesen. Aber doch gab es auch ganz überzeugte Kommunisten und vor denen haben wir aufpassen müssen. In Frankreich war ich 6 Woche in Paris, ja. Und ich muss sagen, ich habe es in meinem ganzen Leben nicht so gut gehabt wie in Paris, ja. Da habe ich auch ‚grande amore‘ gehabt. (lacht). Ich war natürlich ein junger Kerl und ich habe mich da amüsiert, ja. Aber ich bin auch in Vernon, Évreux und Umgebung gewesen. Und in Italien bin ich am Gardasee, Cremona und Verona gewesen. So ist die Zeit viel zu schnell vorbeigegangen. Und dann kam die kalte Dusche wieder. Wir mussten zurück nach Russland.

24) *Was musstet ihr dort wieder machen?*

Wir haben also Charkow wieder eingenommen. Ich glaube, dass es 1943 war.

25) *Wie lange seid ihr in Frankreich und Italien gewesen?*

Das sind ein paar Wochen gewesen, ja. Sechs Wochen war ich in Paris, ja. Und Italien war vielleicht einen Monat oder sechs Wochen, auch so etwas, ja. Das war so zu sagen nur ein Ausflug, um die Italiener in die Schranken zu weisen. Dann sind wir zurückgekehrt nach Russland. In seiner Ganzheit bin ich vier Jahre in Russland gewesen, ja, außer diesen zwei kleinen Ausflügen. Also das zweite Mal Charkow, ja. Und dann fing es an mit Stalingrad. Und mein Melder, den ich selber ausgebildet hatte, der ist verunglückt mit seinem Motorrad.

26) *Wie ging es dann weiter ohne Melder?*

Und dann habe ich mich freiwillig gemeldet, ja. Hätte ich es gewusst, dann hätte ich mich nie gemeldet. Ich bin also mit dem Moto durchs Niemandsland gefahren. Ich wusste nicht, wo der Russe war. Ich bin von Jabos; ja, von russischen Jabos beschossen worden. Ich habe dort im Schlamm mein Moto umfallen lassen. Ich habe mich so breit am Boden ausgestreckt, so dass die da oben dachte, dass ich

erschossen war, ja. Das war mein Glück, aber es hieß nicht, dass keine anderen mehr kamen, ja. Aber dann bekam ich den Befehl, Richtung Stalingrad zu gehen, das war zur Aufklärungsabteilung. Die hatten Panzer mit acht Rädern. Und die waren immer die Ersten zum Angreifen, ja. Und da musste ich hin, einen Befehl abgeben. Und wie ich schon gesagt habe, ich musste durch ein Niemandsland. Und was passiert nun. Ich komme ran. Ich sehe eine kaputte Scheune. Und sah dort speziellen Panzer stehen. Ich dachte: verdammt noch mal, sind es jetzt Russen oder Deutsche, ja. Dann kam ich näher. Ich dachte jetzt bin ich schon in Schussweite. Sind es Deutsche, dann schießen sie mich nicht ab, ja. Aber sind es Russen, dann gehe ich gleich zugrunde. Es sind Deutsche gewesen, ja. Aber das Schlimmste war, ich musste weiter und ich musste Richtung Stalingrad. Stalingrad war schon eingekesselt, fast eingekesselt. Es gab noch eine kleine Öffnung und da musste ich hindurch. Dann musste ich nachts zurückfahren. Nun fuhr ich gerade über die Brücke und die Brücke war gerade gesprengt worden.

27) *Warst du damals alleine?*

Ich war alleine auf dem Motorrad mit Seitenwagen. Ein BMW 700 mit Seitenwagen. Meine Tasche rundgebunden. Die Brücke hing in der Mitte so durch, ja, aber war nicht kaputt, ja. Man konnte rüber fahren, aber ganz vorsichtig, ja. Nun fahre ich rauf und von der anderen Seite kommt auch einer. Und wir knallen beide mit unseren Köpfen aufeinander, ja. Und, ja, ich war bewusstlos.

28) *War das ein Russe oder ein Deutscher?*

Ein Deutscher. Man hat mich dann scheinbar an den Rand der Strasse gelegt. Ich blutete aus den Ohren, Augen und aus der Nase und das war so zu sagen ein Schädelbruch, ja. Jetzt kam einen Panzer angefahren. Aber fuhren nicht über die Brücke, sondern zur Seite durch den Schlamm. Die hielten an und sagten: „Der blutet wie ein Schwein. Ich glaube, dass er tot ist, ja. Wir wollen mal ihm noch den

Gnadenschuss geben.“ Und er zog eine Pistole und der Andere sagte: „Ach Mensch, lass ihn doch. Lass ihn so kaputt gehen.“ Und der Eine: „Nee, nee, da kommt ein Lastwagen. Schmeiß ihn darauf.“ Und dann haben sie mich auf den Lastwagen geschmissen. Wirklich rauf geschmissen, ja. Aber man hoppelt über die Straßen, ja. Das sind keine Autobahnen wie wir die kennen. Es sind Rollbahnen, die man wirklich fest fährt auf die Dauer. Und so bin ich etwa 258 km mit dem Lastwagen mitgefahren. Der fuhr mit mir so zu sagen aus dem Stalingrader Kessel raus, zurück Richtung Ukraine.

29) *Bist du zurück zur Kompanie gekommen?*

Als sie anhielten, war es gerade am Roten Kreuz, unsere Hauptverbandplatz. Der Doktor kam raus gelaufen. Und mein Kommandant: „Menscheskind, Walter, was ist mit dir?“ Ja, und der sah meine Bescherung. Ich habe da also drei Wochen gelegen, im Hauptverbandsplatz. Auch wenn wir transportiert worden sind, bin ich im Sanka transportiert worden. Irgendwie war ich doch wichtig! (lacht). Ich bin da wieder gesund geworden. Eigentlich nicht. Von diesem Augenblick habe ich immer Kopfschmerzen gehabt. Ich habe mein Boxen aufgeben müssen, ja. Ich habe nie mehr boxen können. Später als ich aus der Gefangenschaft kam, habe ich einen Boxverein gegründet, in Holstein, ja. Wir sind in acht Monaten Zeit die Drittbesten geworden.

30) *Wie ging es weiter? War es für dich denn Schluss mit dem Krieg?*

Der Krieg hat sich in solchem Maße geändert, ja! Und es gab auf einmal auch Verluste. Überall bei der Wehrmacht war man durchgebrochen. Also musste man uns da einsetzen, um die Löcher wieder aufzufüllen. Man sagte immer: „Die SS hat bessere Waffen.“. Aber überall im Schlamm, wo sie es nicht konnten, mussten wir reinkommen. Ich habe leider gute Soldaten und gute Kommandeuren verloren, ja. Ja, ich habe noch viel mehr mitgemacht, ja.

31) *Erzähl nur!*

Und dann war es inzwischen schon Weihnachten 1943. Weihnachten '43 hatten wir genug davon. Wir sagten, jetzt feiern wir auch die Weihnachten ja. Und wir haben einen Fehler gemacht, wir gingen in die Wälder rein. Dort sahen wir Baracken. Und die Baracken standen auf Pfähle. Und wir dachten: Menschenskind, wenn es nur keine Partisanen gibt, ja. Man nimmt so eine Sache nicht schwer. Wir hatten eine Wache aufgestellt. Gesetzt den Fall, dass etwas passieren wird. Und wenn man vom Teufel spricht, ja, die Nacht rund Eins fing es mit Schießen an, ja. Und zuvor haben wir noch gesungen, ich habe noch Fotos davon, ja, worauf wir wirklich am Singen sind. Wir hatten Wein, wir hatten Wodka, wir hatten eine gute Stimmung. Und auf einmal ratatata ratatata. Es wurde geschossen. Wir kamen ja raus, ja. Unsere Jungen hatten gut aufgepasst, wir sind so halb blau gewesen. Wir sahen doch tote Russen liegen, ja, aber in Zivil. Nicht in Uniform, aber in Zivil. Es sind echte Partisanen gewesen. Es war Schluss mit unseren Weihnachten. Wir gingen also aus den Wäldern raus. Wir sind zurück Richtung Rumänien. Und ein Teil wurde versetzt ins deutschen Reich, also nach Deutschland. Um alles wieder aufzufüllen, neue Waffen, neue Leute. Wir haben viele Verluste gehabt, ja. Auch wir in der Kompanie, ja. Ja, alles war fertig, wir standen auf der Rollbahn. Einen bestimmten Augenblick kam jemand mir sagen, dass der Junge von Tilsit, der in der Strafkompagnie war, einen Kopfschuss bekommen hat. Von den Partisanen. Er war tot. Ja, ich war jetzt Fahrlehrer und stellvertretender Schirrmeister. Ich musste ihn vertreten.

32) *Was ist ein Schirrmeister?*

So heißt jemand, der in der Division die Fahrzeuge unter sich hatte. Die musste sorgen, dass es Ersatzteile gibt, dass Autos repariert wurden, dass Panzer repariert wurden und so weiter.

33) *Was musstest du also tun?*

Wir hatten einen Autobus, um Leute zu transportieren, aber hauptsächlich für Medikamente. Das war unsere Apotheke. Ich sagte, ja, ich werde schon mit dem Autobus fahren, ja. Und die Kompanie, die fuhr schon ab. Und stand mit dem Autobus an letzter Stelle. Dann muss ich nicht so schnell fahren, sonst geht alles kaputt, Flaschen und so. Ich fuhr so etwa 3 km und auf Einmal sah ich ein Rad vor mir, ja. War das hintere Rad meines Autobusses doch abgebrochen und rollte vor meinem Autobus, ja. Ja und mein Autobus sackte gleich hinten ein. Ich konnte nicht mehr weiterfahren, ich saß gleich auf die Akse. Ich musste anhalten und dachte: Mensch. Ich sah keine Kompanie mehr, es war alles freie Steppe. Keine Häuser, nichts. Keine Wälder, nichts. Nur die Bahn, auf die man fahren sollte. Und auf einmal sah ich von hinten einen ganz kleinen Panzer auf mich zukommen, ja. Ich dachte, ja, der Russe ist da, ja. Der Panzer wurde immer größer und größer und größer. Und auf einmal stand der neben meinem Autobus. Und nun sah ich, dass es keinen russischen Panzer war, dass es ein deutscher Panzer war. Und der Kommandant kam sofort zu mir und sagte: „Was ist?“ Ich hatte fast in meine Hose geschissen. Ich sagte, dass mein Autobus voll mit Medikamenten saß und dass wir die brauchten. Was soll ich tun? Er sagte, ja: Ich bin der letzte Panzer, denn hinter mir kommt der Russe. Du kannst wählen, entweder bleibst du hier oder du kommst mit, ja. Aber wir gießen Benzin über dem Autobus, ja und der wird verbrannt, sodass es dem Russen nicht in die Hände fällt. Dann haben sie mich mit dem Panzer mitgenommen. Ich war ganz glücklich, dass ich mit dem Panzer mitgefahren bin. Auf der Außenseite des Panzers mit noch ein paar Infanteristen. Wir haben wirklich ganz lange gefahren, zu der Grenze nach Deutschland. Und dort sah ich auf Einmal eine lange Reihe mit Fahrzeugen stehen. War das doch meine Sanitätskompanie, ja. Gerade als ob sie auf mich gewartet hatten, ja. Ich habe sofort gemeldet was passiert war. Und der Kommandant kam auch mit und sagte, dass er den Autobus abgebrannt hatte. Das war Befehl. Nichts dem Russen überlassen. Von dort aus ging es wieder nach Deutschland, am Rheinland, um wieder aufzufüllen. Aber es kam anders, ja.

34) *Wieso? Was passierte denn?*

Ich habe die Diphtherie bekommen, ja. Ich war krank, tödlich krank. Wir sind also in einem Zug verladen worden. Richtung Heimat, ja. Ich sagte zum Arzt: bitte, Doktor, wir fahren durch Ostpreußen. Ich bin Ostpreuße. Ich habe nur zwei Mal Urlaub in meine ganze Militärzeit bekommen. Darf ich in Urlaub gehen? Er ging zu einem anderen Offizier und sagte, ja: „Was sollen wir machen, ja. Er geht doch kaputt. Also geben wir ihm Urlaub, schreiben sie so mal 8 Tagen rauf, ja.“ Er kam zu mir und sagte: „Ja Kaspereit, Sie können in Urlaub.“ Und ich dachte du Heimtücker. Du hast da gerade gesagt, dass ich sterben werde, ja. Ich sage: „Ich habe noch einen Wunsch. Kann ich ne Flasche Wodka kriegen?“ Ich dachte wenn ich schon sterbe, will ich mich zum Tode saufen.

35) *Dachtest du wirklich, dass du sterben würdest?*

Ich glaubte das. Ich fühlte mich elendig, ja. Und ich trank die Flasche Wodka aus und den nächsten Morgen war ich quietschvergnügt. Ich habe mit dem Wodka wahrscheinlich auch meinen Tod ersoffen, ja. (lacht). Auf jeden Fall, die Kompanie ging nach Westen und ich ging nach Osten. Ich dachte, dass ich meinen Vater und meine Mutter sehen werde, aber meinen Vater habe ich 16 Jahre lang nicht gesehen. Der war in Riga, in Lettland abkommandiert worden. Aber ich kam nach Hause und da lag schon ein Telegramm: „Sofort zurück zur Truppe.“ Ich sagte zu meiner Mutter: „Ich bin mehr wert als Hitler, ja. Ich muss zurück, ja.“ Aber es stand nicht drauf, dass ich nach Berlin musste, sondern nach Turnhout, Belgien.

36) *Wie fandest du das?*

Ich dachte verdammt noch mal, was ist das für Quatsch. Man hat gesagt, dass wir an den Rhein kommen würden. Aber nee, ich kam nach Belgien. Es war Schluss mit meinem Urlaub. Auch Russland war für mich beendet. Ich kam also nach Belgien, nach Antwerpen. Ich stieg aus dem Zug und sah die schöne Häuser. Ich musste mit der Dampfstraßenbahn nach Turnhout, nach dem *Heilig Graf*. Es gab

keinen Krieg mehr, es war jetzt Friede. Für Partisanen brauchte ich keine Angst mehr haben. Ja, das war so zu sagen mein Krieg in Belgien. Für mich war Russland wirklich beendet. Gott sei Dank, dass ich da gut rausgekommen bin, ja. Mein Bruder hat es schwerer gehabt, der ist bei mir in Russland schwer verletzt auf dem Hauptverbandsplatz gekommen. Gerade in der Nacht, nachdem ich vier Nächte nicht geschlafen hatte. Man konnte mich also nicht wecken. Der ist schwer verletzt mit dem Flugzeug weggebracht worden.

5.4 Interview 4: Ankunft in Turnhout

Darf ich noch schnell was sagen? Die Hauptschlachten oder Kämpfe sind hauptsächlich mehr rund um Kiew und Kamenez-Podolskij geschehen, wo ich auch eingekesselt war, wo die Flämische SS Division mich rausgeholt hat und selber schwere Verlusten erlitten hatte, ja. Die meisten, mehr als drei viertel sind da gefallen, ja.

1) *In welchem Jahr war das?*

Das war schon '44, ja, im Frühling.

2) *Wodurch saßest du eingekesselt? Wo saßest du dann genau?*

Das hing alles von Stalingrad ab. Ich war in Stalingrad selber fast eingekesselt.

3) *Man sagt von Stalingrad doch, dass es die Wende des Krieges war?*

Richtig. Richtig. Und Paulus, der General, ich vertraue ihn heute noch nicht. Und ich kann ihn auch nicht als ehrenhaft sehen, ja. Ich finde es einen ganz dreckigen Streich, so viele Menschen zu opfern, statt zu sagen: los, wir ergeben uns, ja. Wir haben den Krieg verloren, da ist nichts zu machen. Aber anscheinend ist das Material wichtiger gewesen als die Menschen. Das haben wir auch erfahren, ja. Also auch da gab's Fehler, ja. Und im Verlauf des Krieges haben wir das alles eingesehen: zuerst rasende Gewinne und jetzt rasender Rückgang. Das kam auch durch den Nachschub von Materialien, von Waffen, von Artillerie- und Panzerersatzteile, und so weiter.

Im Osten war's nicht mehr wie es sein musste. Vor allem Italien hatte uns im Stich gelassen. Ich hatte 11 Italiener bei mir in der Kompanie. Sie sagten doch, dass sie lieber bei mir blieben als zu Fuß nach Rom zu gehen. Das war der Befehl von Hitler, ja! Alle Italiener hatten so zu sagen die Fronten offen gehalten, sodass der Russe durchkonnte. Alle SS-Einheiten, wir hatten nicht nur die Leibstandarte. Wir hatten das Reich, die Wiking, Totenkopf und so weiter. Die SS, die sind da alle reingeschmissen worden, weil die Wehrmacht nicht so modernisiert war wie wir. Wir sind außergewöhnlich ausgerüstet gewesen. Und unser Geist, um zu kämpfen, war auch anders als bei der Wehrmacht. Die Wehrmacht war mehr verpflichtet und wir sind so zu sagen doch irgendwie Idealisten gewesen, ja. Weil wir so erzogen worden sind, ja.

4) *Wie fühltet ihr euch, als die Gewinne sich in Verluste änderten?*

Wir haben das da natürlich noch nicht so erfahren. Wir erfahren es mehr im Westen. Mit der Normandie und der Rundstedt-Offensive, ja, da haben wir es besonders erfahren. Vor allem wenn wir dann nach Ungarn mussten.

5) *Warst du selber auch in der Normandie?*

Ja.

6) *Aber erstens, was musstest du in Turnhout tun?*

In Turnhout musste ich aus der Bahn aussteigen und zu Fuß ins *Heilig Graf* gehen. Habe nicht geahnt, dass das die Schule meiner Zukünftigen war, ja. In den Klassenzimmern haben wir so zu sagen einfach mal Stroh reingeworfen, ja. Und dann lagen wir auf den Boden. Aber wir sind die glücklichsten Menschen von der Welt gewesen. Wir haben keine Granaten mehr einschlagen hören. Wir haben keine Verwundete mehr versorgen müssen. Wir sind tatsächlich regelrecht in den Frieden gekommen. Die Menschen da haben wir ganz anders angeguckt, von den Partisanen haben wir keine Angst mehr gehabt. Und doch gab's auch einen Widerstand, was wir aber selber nicht erfahren haben.

7) *Ist es nicht ein bisschen komisch, dass man eine Sanitätskompanie nach Turnhout schickt, wo es keinen Krieg gibt? Was macht eine Sanitätskompanie ohne Verwundete?*

Auf einmal haben wir erfahren, dass das Material, ja, dass alles auf einmal mangelhaft geworden war. Und wir sind nach Belgien gekommen, um aufzufüllen, ja, mit neuen Mannschaften.

Wir hatten noch Verwundete von Russland. Die Verletzten sind teils nach Turnhout gebracht und von dort so zu sagen nach Beerse. Und in Beerse musste eine neue Sanitätskompanie gebaut werden. Und ich bekam den Befehl dafür.

8) *Also, damit Verwundete sich in aller Ruhe erholen konnte?*

Ja. Nur ein Ding störte mich, ja, dass wenn man zum Himmel guckte, hat man es gehört. Flugzeuge, die mit hunderten oder selbst mehr nach Deutschland flogen. Jedes Mal dachte ich persönlich, ja, die Eier lassen sie fallen, ja, auf Köln, Aachen, Berlin, Frankfurt, Augsburg und so weiter, und so weiter. Und die meisten Eier, ja, hat Köln und Berlin bekommen, ja. Und später Dresden. Das tat uns weh, ja. Wir lebten so zu sagen in Frieden und da sterben Frauen und Kinder, ja. Und vor allem Material, ja, Häuser und so, ja, Städte kaputt, glattweg weggewischt. Das war zu viel für uns. Und deshalb entstand der Wunsch: das muss sich aofhören. Und wir haben, ja, dann doch neue Waffen bekommen. Das hat man immer gesagt: wir bekommen neue Waffen. Ja, wir haben neue Waffen bekommen: die V1 und die V2. Und die hat man dann nach Antwerpen abgeschossen, ja. Hinterher, als wir dann von Belgien weggegangen sind.

9) *Wie war's jetzt mit der Kompanie, die du aufbauen musstest?*

Zu einem bestimmten Augenblick bekam ich den Befehl von oben, dass ich nach Beerse musste. Und das so zu sagen eine neue Kompanie aufgerichtet werden muss. Und ich bekam den Befehl, diesen Auftrag zu erfüllen. Ich bin hier in Beerse sofort mit dem Bürgermeister in Kontakt gekommen und habe gesagt: hör gut zu, wir sind jetzt hier. Sie sorgen für Ihre Schafe und ich für die meine. Wir werden keine Bubenstreiche erlauben. Man wird bestraft, wenn man seine Befugnisse überschreitet. Ich soll selbst ganz hart durchgreifen, sodass meine Soldaten keine Bürger angreifen oder zur Last fallen. Wir sind da nur ein paar Monate gewesen. Ich glaube, dass ich von Anfang Mai, Ende April bis August '44 hier gewesen bin.

10) *Wie lief der Kontakt mit dem Bürgermeister?*

Bürgermeister Donckers, ein ganz freundlicher Mensch. Ich respektierte ihn als Bürgermeister und er respektierte mich als so zu sagen Auftraggeber meiner Einheit, der Sanitätskompanie, ich musste die hier erfüllen.

11) *Als die neue Sanitätskompanie aufgerichtet war, war deine Arbeit in Beerse dann fertig?*

Nee. Ich habe 11 Italiener gehabt, ich habe 4 Belgier gehabt, Flamen, ich habe 3 Niederländer gehabt, ich habe 3 Hiwis gehabt, Hilfsfreiwillige von Russland, selbst einer aus der Mongolei. Ein ganz guter Junge. War ein Bankangestellter. War schon über 50 Jahr. Ein außergewöhnlich guter Mensch.

12) *Gab's dann keine Deutsche?*

Deutsche auch, ja. Das Sanitätspersonal war deutsch. Aber die Anderen, das waren Hilfskräfte, die eingeteilt worden. Auch in der Sanitätskompanie muss man seine Verwundeten verteidigen können. Man hat eine Infanteriegruppe, ja. Eine Infanteriegruppe heißt mit leichten Waffen: Gewehr und Pistole, ja und Maschinengewehre. Das heißt so zu sagen eine Bewaffnung von 16 Männern.

13) *Wie kommt es, dass die Hilfskräfte aus so viel verschiedenen Ländern kommen?*

Das sind Menschen gewesen, die den europäischen Geist in sich hatten, ja. Außer die Hiwis, ja. Das sind ja erst Russen gewesen, ja. Wirklich Russen und Mongolen, die gegen uns gekämpft haben und dann so zu sagen in Gefangenschaft gewesen sind. Und die sind freiwillig zu uns gekommen, um zu helfen.

14) *Sie halfen lieber als im Gefängnis zu sitzen? Waren sie dann wohl zuverlässige Soldaten?*

Ja, sie halfen, aber sie haben nicht gegen die Russen gekämpft. Sie halfen nur die Verwundete zu verlegen und zu versorgen, ja. Oder als Beisitzer bei dem Fahrer,

die die Verwundeten mit dem Sanitätswagen an der Front rausholte. Bei uns hat man dasselbe getan. Auch hier in Beerse habe ich sie trainiert als Hilfskräfte für die Sanitäter, ja. Und die Sanitäter wohnten hier in Beerse und auch die Menschen der Schreibstube, ja. Nur die Sankafahrer und höhere Offiziere blieben in Turnhout, ins *Heilig Graf*. Sie hatten es viel besser als wir, ja. Wir hatten arbeiten müssen und sie haben nur mit den Mädels geknutscht, ja. Denn ich erinnere mich noch an einen Idioten von den Offizieren, Gunther hieß er. Ich kann ihn nicht ausstehen. Der hatte ein Pferd und ist dann mit dem Pferd durch Turnhout geritten, ja. Um zu zeigen: guck mal, hier bin ich, ja. Niemand konnte ihn ausstehen. Ist später auch an Lungenkrebs gestorben, ja. Und nicht viele haben um ihn geweint, ja. Weil er ein unangenehmer Mensch war, auch gegenüber den Bürgern. Was ich persönlich nicht ertragen konnte. Ich habe sie alle gerne gesehen, am liebsten Frauen und Mädels, ja.

15) *Aber war ansonsten dann ruhig in Beerse?*

Dann ist ein Unfall passiert, ich denke heute noch daran. Der beste Assistent unseres Chefarztes kommt zu mir und fragt: sag mal, dürfen wir im Kanal schwimmen gehen? Ich sagte ihm, warum nicht. Übernimm den Befehl über diese Männer, ja und gehe schon. Ungefähr 20 Männer sind losmarschiert zum Schwimmen. Aber sie hatten mich belogen. Sie hatten Eierhandgranaten mitgenommen, was strengstens verboten war. Heimlich, um im Kanal Fische zu fangen. Aber es gab hauptsächlich Italiener, ja. Sie haben so zu sagen den Anlass dazu gegeben. Aber was am meisten beklagenswert war, dass gerade der Assistent vom Chefarzt, der beste Mann des Operationsteams, auch dabei war, ja. Und der hat eine Eiergranate abgezogen und bekam die ganze Ladung im Bauch. Und die Därme sind rausgefallen, ja. Natürlich kam man mich holen. Man hat mich mit einem Jeep dahin gebracht. Ich sah es und das Erste, was der Junge sagte, weil er sterbend war. Er nahm alles auf sich, das ich nichts davon wusste, ja. Und das war ganz wichtig für mich, denn ich hätte sonst vors Kriegsgericht kommen müssen. Denn auch Unwissenheit schützt nicht vor Strafe. War so zu sagen die Gesetzgebung, ja. Also ich hätte gestraft werden müssen. Ich hätte die höchste Strafe bekommen können, weil erstmal eine Granate weg war, und zweitens, ja, dass ich es nicht gewusst habe, ist nicht die Schuld von den Männern, das war

meine Schuld. Ich hätte es wissen müssen. Aber Verräter hatten wir nicht. Die Jungen sagten, ich verrate niemand. Aber es war doch ein Vergehen.

16) *Also ihr tatet, als ob nichts passiert war, um nicht vor das Kriegsgericht kommen zu müssen?*

Ja. Aber jeder wusste, dass ich den Befehl führte, ja, dass ich der Leiter vom Lazarett war, ja.

17) *Bist du letztlich doch noch vor dem Kriegsgericht kommen müssen?*

Eines Tages kam der allgemeine Spieß von der ganzen Kompanie in Turnhout, das heißt die Mutter der Kompanie. Der kam zu mir und sagte: ich komme Sie holen. Ich hatte noch ein Gipsbein. Man hatte mich operiert an meinem Fuß. Man hat die Splitter von Russland rausgeholt. Jetzt ging ich als Leiter an Krücken. Nach der Operation, ja. Einen gewissen Augenblick kam Hildebrand, so hieß er, ja, mich mit dem Motorrad holen, denn ich kam so zu sagen vor das Kriegsgericht. Verdammt noch mal dachte ich, jetzt habe ich was vor, ja. Aber inzwischen war der Junge in Antwerpen schon begraben. Die Mutter war die Einzige, die noch lebte. Der Vater war gefallen, die Schwester war gestorben. Jetzt dachte ich, heute bekomme ich meinen gerechten Lohn. Und dann hat man mich nach Turnhout gebracht. Dort stand die Kompanie, auch ein Teil von Beerse stand da. Und in Ausgehuniform, mit dem Helm auf. Und ich musste auch dem Helm aufsetzen. Man sagte dann: du musst einen Helm tragen, wenn du auf dem Motorrad sitzt. Aber keine Pistole, meine Pistole musste ich dalassen. Ich dachte, verdammt, jetzt komme ich doch wirklich vors Kriegsgericht, ja. Und ich kam in Turnhout ins *Heilig Graf* auf dem Schulhof. Da standen sie allen, ja, in L-Form. Mir kamen fast die Tränen. Ich dachte, ja, dies ist meine letzte Stunde, ja, jetzt bekomme ich das Urteil und werde ich gegen den Pfahl gestellt und schießt man mich ab, ja. Aber so kann es doch nicht enden, das ist doch ungerecht, was jetzt passiert, ja. Ich habe doch immer mein Bestes getan. Im diesen Moment war ich noch Korporal. Ich bin das immer gerne gewesen. Das war der beliebteste Grad in die ganze Armee. Noch viel mehr wert als General. Warum? Sie sind oft als Unteroffizier eingesetzt gewesen und

wenn sie Fehler gemacht haben, hat er gesagt: ja, ich bin ja nur Korporal, ich bin kein Unteroffizier, also ihr könnt mich nicht strafen.

18) *Wann hast du den Titel Korporal bekommen?*

Das war in Russland, in Mariupol.

19) *Hast du dafür etwas Besonders tun müssen?*

Nee, das ging nach Alter, ja. Ich hatte schon weiter stehen müssen, aber ich war immer dagegen. Ich habe mich immer dagegen gewehrt. Ich wollte nicht höher geraten, ja. Aber dann kam die Zeit, wo ich Fahrlehrer gewesen bin und dann hatte ich höher in Rang sein müssen. Ich hatte so zu sagen Chef-Sergeant sein müssen, ja. Und das bin ich nicht geworden und bin also störrisch geblieben und habe mich immer gewehrt, selbst gegen Befehle. Ich war dickköpfig geworden, weil ich mich unrecht behandelt fühlte. Männer, die später gekommen sind, sind vor mich erhöht worden. Aber die haben nicht den Dienst getan, den ich getan habe, ja. Ich habe immer den Dienst von Höheren im Rang getan, ja. Das was ich in Beerse tun musste, das war eigentlich für den Rang eines Hauptmanns. Aber ich musste das tun, ja. Also muss ich irgendwie ein Guter gewesen sein.

20) *Bist du eigentlich vor dem Kriegsgericht kommen müssen?*

Plötzlich nannte man meinen Name. Ich musste in die Mitte des Schulhofs. Und dann sagte der Divisionskommandeur meinen Name: ich befördere sie vom Korporal zum Sergeanten. O, dachte ich, ja. Jetzt bekomme ich eine silberne Litze, ja. Und die Sterne, ja. So, es ist Schluss mit dem Schlafen. Jetzt mache ich auch Fortschritte, ja. Der Divisionskommandeur beglückwünschte mich und dann musste ich zurück. Plötzlich hörte ich: Unterscharführer. Das war so zu sagen Sergeant. Er sprach mich mit meinem neuen Grad an. „Unterscharführer Kaspereit, vortreten.“ Ich dachte: jetzt kommt es. „Ich verleihe Ihnen das EK II für Tapferkeit vor dem Feinde“. Und er steckte es an die Brust. Ich drehe mich um und gehe zurück. Ich denke, ja, verdammt, so tapfer war ich doch nicht. Anscheinend habe

ich mehr getan, als ich selber wusste. Auf jeden Fall, ich stand wieder auf meine Platz. Nun ruft er wieder: „Unterscharführer Kaspereit, vortreten“. Das war das dritte Mal, ja. Ich sag: jetzt kommt es sicher, ja. „Ich verleihe ihn das Kriegsverdienstkreuz mit Schwertern für Dienste, die Sie an den Verwundeten in Russland getan haben.“ Das war eine ganz ehrenvolle Sache für mich. Und ich erinnerte mich wieder an die zwei Männer, die nicht das Glück hatten Orden zu bekommen, sie sind schon im Himmel. Und ich bekomme es für etwas, das normal ist, ja. Ich ginge wieder zurück und blieb jetzt glücklich auf meinem Platz. Mein Bein tat übrigens aufs Neue weh. Jetzt war's beendet, es gab noch ein Fest. Jeder durfte etwas sagen. Ich habe auch ein paar Worten gesprochen, ja. Dass ich doch meinen Eltern die gute Erziehung zu verdanken habe. Und das ich versucht habe mein Beste zu tun, ja, und das man das wohl ein bisschen spät bemerkt hat, ja. (lacht). Diesen Stich von hinten musste ich doch geben. Dann hat man mich wieder nach Beerse zurückgebracht.

Und den nächsten Tag kam ein Obersturmführer zu mir, das heißt ein Oberleutnant in Wehrmachtsrang. Er war ein Anwalt und sagte, ja: „Kaspereit, Sie kommen vor das Kriegsgericht und ich bin Ihr Verteidiger“. Ich dachte, ja, ich habe doch nichts verkehrt getan. Ich war ganz durcheinander, als ich das hörte.

21) Was hast du hier in Beerse so zwischendurch getan?

Was haben wir hier in Beerse täglich getan? Wir haben unsere Verwundeten versorgt. Wir haben mit den Bürgern Kontakt gehabt, vor allem mit denen von Café *Jachthoorn*. Das war meine Stammkneipe. Warum? Es gab da drei schöne Mädels und ich war gerne lustig und ich sang gerne. Ich bin da fast jeden Abend hingegangen. Wir haben auf dem Tisch gestanden und haben unsere Operette dahingeschmettert. Es war mehr laut singen als echt singen. Und wir haben da auch Mengen von Bier getrunken, ja.

Ich habe für die Männer auch oft Vorträge gehalten über die Fahrschule, über die Dienstordnungen, über die Versorgung der Verletzten, und so weiter, ja. Allgemeine Sache, ja.

22) Was heißt Dienstordnung?

Jeden Morgen mussten die Männer melden, wie viel Verwundete es gab, wie viele an der Arbeit waren, wer was macht. Das musste ich alles wissen, ja. Das heißt also Dienstordnung.

23) *Hast du dort auch belgische Freundinnen gehabt?*

Ein gewisser Tag bekam ich Besuch. Der Dienst war fast vorbei. Ein junges Mädel stand vor meiner Tür und es fragte, ob es den Verletzten schokolade Zigaretten bringen dürfte. Ich habe gesagt, warum denn nicht, ja. Ich sage, komme bitte schon rein, ich biete Ihnen ein Glas zum Trinken, Champagner, Likör oder Kaffee. „Nee, ich kann nicht, meine Freundin wartet draußen auf mich und wir haben nicht viel Zeit, ja. Aber doch danke.“ Ich sage: ah, Sie haben eine Freundin? Sie muss also reinkommen. Und ich ging hinaus und da gab's, erschrecke aber nicht, meine Zukünftige, ja.

24) *Was hast du nach der Zeit in Beerse getan?*

Eines Tages kam der Befehl, dass wir versetzt werden, dass wir zurück nach Turnhout mussten, zum Bahnhof. Wir wurden in die Normandie versetzt. Die Amerikaner waren in Caen, in Rouen, dort an der Küste eingefallen. Was wir alle nicht erwarteten, war jetzt passiert. Die Amerikaner sind nicht mit einem Schiff gekommen, sondern mit hunderten Schiffen. An der Küste sind sie eingefallen, im Norden von Frankreich. Das war eigentlich begreiflich. Wir hatten schon erfahren, als wir um Waffen gefragt haben, ja. Wenn wir Panzermunition fragten, ja, bekamen wir Pistolenmunition. Fragten wir Benzin, bekamen wir Diesel. Generale haben wir gar nicht gesehen. Wir waren natürlich erschrocken und haben gekämpft. Die Leibstandarte und die HJ-Division lieferten die besten Kämpfe. Was dort passierte, war ganz unfair, man kann es sich nicht vorstellen. Die HJ-Division, Jungen von 15, 16, 17, 18, 19 Jahren alt. Die Amerikaner sind da selbst über die Gruben, worin die Jungen saßen, gefahren. Und die dachten: jetzt sind sie alle kaputt. Aber nee, dann kamen die wieder hoch und haben mit der Panzerfaust noch Panzer geknackt. Es gab dort schwere Kämpfe. Es gab schwere Verluste. Das war

eine Überraschung für uns, Soldaten. Die hohen Tiere werden es wohl gewusst haben. Vielleicht auch vereinbart, ja, mit den Amerikaner, ja. Denn es war ein Angriff, den wir wirklich nie erwartet hatten.

25) *Warst du in der Normandie noch immer bei der Sanitätskompanie?*

Ich bin immer bei der Sanitätskompanie geblieben. Im Norden gab es Kämpfe. Ein Teil der Kompanie ging Richtung Paris, Évreux, Vernon. Dort habe ich aufs Neue Fahrschulunterricht gegeben. Viele haben, auch heute noch nach dem Krieg, telefoniert und mir gedankt, weil sie ihren Führerschein bei mir gemacht haben.

26) *Dieser Angriff von den Amerikaner nennt man heute doch D-Day?*

Ja. Es war glücklich schnell vorbei. Wir sind von daraus zurück nach Deutschland gegangen, nach dem Bergischen Land. Das war noch '44. Wir waren nur ein paar Wochen in der Normandie. In Deutschland sind wir so zu sagen wieder aufgefüllt worden, ja. Und wir sind auch nicht mehr nach Russland zurückgegangen. Wir sind wirklich bis den Winter von '44 aufgefüllt worden. In Dezember '44 hat die Rundstedt-Offensive angefangen.

27) *Wo war das genau?*

Manderfeld, Eifel. Es ging zurück von Deutschland nach Belgien. Wir dachten, jetzt gehen wieder zurück nach Turnhout, Beerse. Aber das war falsch. Unsere Panzerdivision, unsere Panzer saßen wirklich hinter den Amerikaner, ja. Sie waren durchgestoßen. Und das Schönste war: die Amerikaner saßen am Tisch, ja. Auf einmal hörten sie Schüsse. Wir kamen. Sie haben nicht gedacht, dass die Deutsche aufs Neue angreifen würde. Und sie sind auf der Rückseite davongelaufen und wir sind auf der Vorderseite reingekommen und haben weitergegessen, ja. Das ist ein paar Mal passiert, ja. Und die Amerikaner sind ganz überrascht gewesen. Es gab schwere Verluste an beiden Seiten. Aber Soldaten von uns, ja, die haben da wirklich außergewöhnlich tapfere Dingen getan. Von meinem Standpunkt als Soldat aus, ja. Als Bürger sage ich: das war nichts anders als morden, ja, von

beiden Seiten. Und der eine Verlust kam nach dem anderem, ja. Wir haben dann auch noch Amerikaner in Gefangenschaft gehabt. Die haben wir gut behandelt. Ich erinnere mich an einen australischen Soldat, der in dem Operationssaal lag und viel Angst hatte. Er sah die SS-Zeichen auf meiner Uniform. Und ich ging dahin. Ich war eigentlich mehr ein Helfer für die Chirurgen. Ich durfte kleine Operationen ausführen, Verbände anlegen und so. Kleine Durchschüssen durch Arme, Beine, Hände, durfte ich versorgen. Der Australier war 21, 22 Jahre alt. Der war wirklich am Zittern. Und ich fragte ihn, ob er vor den SS-Zeichen Angst hatte. „Yes“, sagte er, ja. Ich sagte: du musst keine Angst haben, ich werde bei deiner Operation dabei sein. Ich sagte nach der Operation, dass er seinen Eltern einen Brief schreiben könne und, dass ich dafür sorgen werde, ja. Wir haben wirklich einen Geheimdienst gehabt, der via Morsezeichen den Brief weiterleitete. Die Eltern wussten also, dass er noch lebte, denn wir bekamen einen Brief zurück. Ich finde das nur menschlich, dass ich das getan habe. Und das Schönste war, ja, so habe ich ihn beruhigen können: ich sagte: *you catholic?* „Yes“, sagte er. Ich sagte: ich auch. Das war ich aber nicht!

5.5 Interview 5: Das Ende des Krieges und die Gefangenschaft

1) Wann hast du gehört, dass der Krieg beendet war? Wo warst du?

Wir waren zuerst noch in Frankreich. Die Amerikaner und die Briten sind mit großer Übermacht gelandet. Die ganze Normandiefrage ist von den höchsten Instanzen verraten gewesen, ja. General Speidel, ja, war derjenige, der das ganze

Spiel an die Amerikaner und die Engländer verkauft hatte. Wir wussten das, ja. Was am meisten auffiel, war, dass es keine Generale in der Normandie gab.

2) *Gab es dort schwere Kämpfe?*

Dann gab es die schwersten Kämpfe, ja, in Caen. Die habe ich mit dem Roten Kreuz mitgemacht. Es gab viele Verwundete, nicht nur bei uns, aber auch bei den Amerikanern und den Engländern. Die haben wir ebenso gut versorgt. Was auch auffallend war, das weiß ich von dem Exschwiegervater meines Sohnes, der bei der Luftwaffe war. In Paris standen 250 Flugzeuge fertig, voll getankt und mit Waffen. Sie hätten angreifen müssen, ja. Sie standen kampfbereit mit Pilot und allem. Sie durften aber nicht aufsteigen. In Caen haben wir erfahren, dass wir es nicht schaffen konnten. Auch wir nicht, die speziellen Truppen. Dann sind wir von Caen nach Rouen gegangen. Rouen ist schrecklich bombardiert worden, im gleichen Moment, dass wir hindurchfahren. Wir haben über Funk wissen lassen, dass man damit aufhören musste, wir waren ja doch das Rote Kreuz. Aber das hat man nicht getan. Sie haben selbst ihre eigenen Verletzten in den Sankas erschossen, ja. Wir sind glücklich doch rausgekommen.

3) *Wie ging es dann weiter?*

Dann sind wir Richtung Belgien gefahren. Dort sind wir wieder mit neuen Mannschaften aufgefüllt worden, denn wir hatten schwere Verluste. Dann fing es im Winter '44 mit der Rundstedt-Offensive an, wo ich auch vom Anfang bis Ende dabei war. In Sankt-Vith, da lief das Blut durch die Straßen. Es standen da noch ein paar Häuser und alles Übrige war kaputt. Aber ich konnte mich in den Ardennen retten. Die Felsen konnten mich schützen. Wir hatten schon drei Tage kein Essen und kein Trinken mehr. Nichts klappte, ja. Ich sagte meinem Fahrer: wenn Gott besteht, lasst er uns nicht verhungern, ja. Gerade danach sehe ich etwas auf der Straße liegen und rufe: stopp. Ich steige aus und dachte: da liegt eine Granate oder eine Mine. Aber es war ein Brot. Gerade als ob Gott mein Flehen erhört hatte. Wir haben das mit siebzehn Männern geteilt. Noch nie hat ein Brot mir so gut geschmeckt. Dort in den Ardennen habe ich mich gesehnt, um wieder nach

Turnhout zurückzukehren. Da war mein Frauchen. Ich wollte sie eigentlich aufsuchen und sagen: alles ist in Ordnung.

4) *Warst du damals schon verheiratet?*

Nee. Damals waren wir noch nicht verheiratet. In den Ardennen haben wir die Amerikaner wohl überrascht. Aber das lief schließlich auch nicht gut. Auf's Neue durch den Verrat, dass passiert ist. Und auch, weil wir alle Kräfte gegen die rote Gefahr einsetzen mussten. Was auch die Ursache des Krieges war. Stalin hat es gesagt, ja, er würde ganz Europa haben wollen. Das war ihm fast gelungen, hätten nicht all diese Freiwilligen mit uns mitgeholfen, um den Russe aufzuhalten. Aber das führte zu nichts. Dann bekamen wir den Befehl nach Ungarn zu gehen, via Österreich nach Ungarn.

5) *Wann war das?*

Das war im Winter, '44 und '45. Das war das Letzte des Krieges. Wir sind zuerst in Österreich angekommen und von Österreich gingen wir an den Plattensee.

6) *Was musstet ihr in Ungarn dann tun?*

Kämpfen. Der Russe war in Österreich, in Wien und in Ungarn, in Budapest eingefallen. Wir haben den Russen rauskämpfen müssen. Aber wir waren so geschwächt und auch sabotiert. Keine Panzermotoren mehr. Dann haben wir den Befehl gegeben, um mit Lastwagen nach München zu fahren, um Panzermotoren zu holen. Aber wir wussten nicht, dass die Amerikaner schon in der Nähe waren. Wir dachten, dass wir mit dem Amerikaner zusammen gegen den Russen kämpfen werden, weil der zu weit gekommen war. Die Amerikaner stempelten die Panzermotoren einfach ab und schickten sie an die Front. Aber wir bekamen kein Benzin. Also mussten wir sie einbuddeln und in die Luft jagen. Aber ich bekam den Befehl sofort ein Lazarett anzulegen.

7) *Wo genau?*

50 km hinter der Front. Das traurige der Sache war, dass ein jeder wohl sah, dass dies das Ende war. Und dann haben wir den Befehl bekommen, wir mussten um fünf vor zwölf über die Ems sein. Die Ems war so zu sagen ein fließendes Gewässer wie der Rhein. Wenn man reinfiel, ging man ganz unter Wasser. Ich muss die Amerikaner wohl preisen, weil sie die Jungen, die um fünf über zwölf da ankamen und in die Ems sprangen, rausgeholt haben. Wir waren also schon um fünf vor zwölf über die Brücke und marschierten direkt in die Arme der Amerikaner. So sind wir in Gefangenschaft geraten. Das heißt auf eine große Wiese. Wir sind freundlich empfangen worden, sie haben uns nichts getan.

8) *Auf einmal waren die Amerikaner da?*

Die waren schon in Deutschland und Österreich.

9) *Wusstet ihr das?*

Nee. Wir befolgten nur die Befehle, dass wir um fünf vor zwölf über die Grenze, über die Ems sein mussten. Wir wussten wohl, dass Hitler uns zuvor schon belogen hatte. Man hat uns gesagt, dass Hitler an der Front gestorben war. Und ein paar Stunden später kam die Nachricht, dass Hitler Selbstmord verübt hatte und sich verbrennen lassen hatte. Also die Moral rutschte uns in die Hose. Wir sind ganz enttäuscht gewesen. Ich habe selber gegen eine Mauer eines Hauses gestanden und habe geweint. Ich war ein junger Kerl von 24 Jahren alt. Hitler hat viele Jahre von meinem Leben gestohlen: zuerst bei dem Arbeitsdienst, danach 6 Jahre des Krieges. Ich war am Boden zerstört wie man sagt, ja. Und die Österreicher haben noch versucht, mich zu beruhigen. Ich war der Leiter und ich weinte und stand da wie ein begossener Pudel.

10) *Fühlten alle Truppen sich so?*

Das weiß ich nicht. Damit hatte ich keinen Kontakt.

11) *Wie ging es weiter dort in der Gefangenschaft?*

Als wir über die Ems gingen, hatten wir unsere Fahrzeuge noch und noch ein bisschen zum Essen. Glücklicherweise bekamen wir kein Essen und Trinken von den Amerikanern. Wir sind noch niemals so bewacht worden. Es standen auf einmal Panzer, Artillerie und Infanterie. Wir saßen hinter Stacheldraht. Das war alles in eine Nacht geschehen. Aber wir waren ganz kaputt, ja, vom vielen Marschieren und vom Fahren. So sind wir also in Gefangenschaft geraten. Das war in Mauerkirchen.

12) *Woran dachtest du dann? Dachtest du, dass man dich erschießen wird?*

Zuerst sagte man: jeder der Leibstandarte wird erschossen. Aber dann überlegte man es sich anders.

13) *Hast du später herausgefunden, warum man dich dann doch am Leben ließ?*

Zuerst wollte man uns erschießen. Das ist nicht passiert. Dann hatte man den Befehl gegeben, dass wir zum Essen bekamen, aber mit etwas drin. Das wissen wahrscheinlich ganz wenige Menschen oder fast niemand. Aber ich habe es nach dem Krieg herausgefunden. Wir bekamen etwas ins Essen und wir sind alle unfruchtbar geworden.

14) *Wie waren die Lebenslage dort?*

Wir hatten keine Zelte, wir haben uns mit unseren Händen eingraben müssen. Statt 6 Männer pro Zelt, lagen wir mit 20 Männern in der Grube. Dann drehten wir uns nachts auf Befehl um: nach links, nach rechts. Dann blieb immer eine Seite warm. Wir standen manchmal auch auf, um zu urinieren und wer unglücklicherweise zu nahe an den Draht kam, wurde erschossen. Wir aßen Gras, solange es Gras gab.

Die schwarzen Amerikaner störten uns nicht. Die sagten: „Ihr seid Gefangenen ohne Gewehr, wir sind Gefangenen mit Gewehr.“ Aus Blechdosen machten wir Figuren, weil das so blinkte. Und auch Ringe. Dafür bekamen wir von den schwarzen Amerikanern Mehl. So haben sie uns geholfen. Aber es war ganz traurig, ja.

15) *Was passierte im Übrigen in diesem Lager?*

Ich erinnere mich noch, dass die Gefangenen den Hund des Sturmanführers getötet und aufgegessen haben. Eigene Deutsche, ja. Und noch ein Skandal ist passiert. Ich habe es nie glauben können. Derjenige, der das Essen austeilen musste, hat Brote und Würste vergraben. Den hat man totgeschlagen, ja. Was auch passiert war, ist ein Junge von 17 Jahre alt, der unter den Stacheldraht kriechen wollte. Den hat man einen Leberschuss gegeben und wir durften ihn nicht von dem Draht wegziehen. Der ist dort verblutet. Drei Stabhochspringer, der deutsche Meister war dabei, sind über den Draht gesprungen. Wo sie die Stäbe geholt hatten oder wovon sie die gemacht haben, weiß ich nicht. Auf jeden Fall sind sie darüber gesprungen und in die Berge gelaufen. Die Amerikaner haben mit ihren Maschinengewehren geschossen, aber konnten sie nicht treffen. Sie sind rausgekommen. Das Schlimmste war, dass drei Männer rausgeholt worden sind: ein Unterscharführer und zwei Rottenführer. In der Nähe des Lagers war ein Bauernhof. Dort gab es österreichische Mädels zusammen mit den Amerikanern, ja. Die drei Männer mussten nackt auf dem Tisch stehen und die Mädels haben mit Stöcken auf den Geschlechtsorganen geschlagen. Einer davon ist gestorben. Dann ist das ganze Lager in Aufruhr geraten. So ist man zum Lagerkommandant gegangen, um sich zu beschweren: das haben wir nie getan, wir verabscheuen euch als Soldaten, das gehört sich nicht. Die Täter haben also sing-sing bekommen. Bei sing-sing gibt's einen Pfahl links, einen Pfahl rechts und einen Pfahl drauf. Daran wird man mit dem Kopf nach unten aufgehängt. Dann haben wir uns aufs Neue beschwert. Man hat die Männer dann zurück nach Amerika geschickt und dort bekamen die aufs Neue sing-sing.

16) *Was tatest du, um die Zeit totzuschlagen?*

Ich habe immer geschworen: ich werde mich nie wieder freiwillig melden. Ich habe mich doch einmal gemeldet, weil man Männer suchte, die kochen konnten oder, die im technischen Bereich etwas konnten. Meistens war so etwas, um Menschen locken, die die WCs putzen mussten. Aber dieses Mal war's aufrichtig. So landete ich in Gmunden.

17) *Ein anderes Gefangenenlager?*

Ja. Ich war zuerst ungefähr 4 Wochen in Mauerkirchen. Und ungefähr auch 4-5 Wochen in Gmunden, weil man jemanden brauchte, um die Straßen zu walzen. Ich konnte das nicht, aber ich dachte: ich habe doch mit einem Panzer gefahren, warum werde ich das dann nicht können. (lacht). Ich hatte einen schwarzen Amerikaner als Begleiter und als Wärter. Ich musste in Linz bei einem Hauptmann der Amerikaner einen Bürgersteig festwalzen. Ich wusste nur nicht wie ich das Ding bremsen musste. Der Hauptmann, der mit einer deutschen Frau verheiratet war, hatte Mitleid mit mir. Ich gab auch gleich zu, dass ich es aus Hunger getan hatte, ja. Um ein bisschen mehr Essen zu bekommen. Und ich bekam also Zigarette und Tabak, mein Hemd war ganz voll gepfropft damit. Wir sind jedes Mal durchsucht worden. Aber mich hat niemand durchsucht. Das hat den Hauptmann schon durchgegeben: der Mann darf so reingehen. Für diesen Tabak bekam ich also Essen. Es gab Idioten, die sagten: ich will lieber rauchen als essen. Sie sind gestorben, ja. Von dort aus sind wir zurück nach Altheim versetzt.

18) *Und wie ging es dann weiter?*

Von Altheim haben wir in großer Hitze zu Fuß nach Ebensee marschieren müssen. Ebensee war ein Konzentrationslager. Das war das erste Mal, dass wir davon hörten. Wir waren Frontsoldaten. Wir haben es nie gewusst. In Ebensee gab es Baracken. Da gab's auch wirklich KZler. Sie lauerten uns auf. Und sie haben auf uns los geschlagen. Sie dachten: jetzt haben wir sie, das sind diejenige, die uns hier

bewacht haben, ja. Und wir dachten: verdammt noch mal, die Amerikaner haben Gewehre und sie tun nichts. Sie lassen das nur geschehen, ja. Also haben wir die KZler in die Mitte gezogen und verprügelt. Und die Amerikaner haben gelacht. Danach marschierten wir wieder weiter. Unterwegs haben die österreichischen Frauen Eimer mit Wasser an den Straßenrand gestellt, sodass wir trinken konnten, weil es wirklich heiß war und wir schon 80 km marschiert hatten. Und die amerikanischen Soldaten haben die Eimer umgestoßen. Wir durften nicht trinken. Wer nicht mehr weiter konnte, wurde erschossen. Nicht ein, aber verschiedene, ja, wurden erschossen. Nicht menschlich, ja. Dann bekamen wir in Ebensee Besuch von dem amerikanischen General Patton. Der möchte die Elite von Hitler sehen. Wir mussten alle antreten. Gegenüber uns war der fair und menschlich. Er ging an jedem Mann vorbei und dann sagte er: ich habe die Elite von Hitler anders gekannt. Wenn dies die Elite von Hitler ist, dann ist es beschämend. Und wir bekamen sofort mehr Suppe und Brot. Danach bin ich in den englischen Bereich geraten.

19) *Wie bist du dann in den englischen Bereich geraten?*

Ich habe dort einen Landsmann kennen gelernt, der das Glück hatte, studieren zu können und der Doktor geworden war. Der hat mich gesehen und hatte mich krank gemeldet. Ich hatte überhaupt keine Diphtherie, aber ich war einfach ganz müde und erschöpft, wie alle anderen. So bin ich entlassen worden. Man hat mich an den Zug gebracht und ich bekam dort Schokolade, Kuchen, Zigaretten, so viel wir wollten. Es ging nach Hamburg und von Hamburg nach Elmshorn. Dort bin ich ausgestiegen und dachte: Freiheit, was ist das doch schön. Auf einmal kamen Engländer mit deutschen Gefangenen vorbei und vier Engländer ergriffen mich. Ich musste in der Reihe mit. Ich war aufs Neue Gefangener, aber dieses Mal von den Briten. Ich sah da ein Junge von ungefähr zehn Jahre alt und machte ihm ein Zeichen, dass er etwas zum Schreiben holen musste. Er kam mit einem Blatt Papier und Bleistift und ich schrieb die Adresse von Emilia auf. Und dem nächsten Tag war sie bei mir.

20) *Wie ging es jetzt mit euch Beiden?*

Am 4. Dezember 1945 habe ich geheiratet. Damals war ich noch bei den Briten in Gefangenschaft. Das war in Heiligenhafen an der Ostsee.

Dann hörten wir an diesem Tag, dass alle SS-Männer zum Bahnhof mussten, weil man dort von den Briten die Entlassungspapiere bekam. Ich ging dahin und sah plötzlich Viehwaggons stehen, mit an beiden Seiten 6 Briten mit großen Knüppeln. Es gab ungefähr 60-70 Männer pro Waggon. Wir konnten nicht urinieren oder so. Wir haben mit Holzsplittern ein Loch im Boden gemacht, um zu urinieren. Ich dachte: jetzt sehe ich meine Emilia nie wieder. Sie wartete im Hotel auf mich, bis ich mit den Entlassungspapieren zurückkam. Wir hatten ein Hotelchen. Ich war dort als Kranker und hatte also ein bisschen Freiheit. Ich durfte auch heiraten. Ja, dann brachte man uns Richtung Westen. Wir dachten nach Großbritannien. Wir durften sechs Wochen nicht schreiben. Unterwegs sprangen manche aus dem Zug. Sie dachten: dies ist unser Land, wir kennen uns hier gut aus. Aber die Briten haben sie wie Kaninchen erschossen, ja. Und dann sind wir in Brüssel, Schaarbeek angekommen.

21) *Wusste deine Frau, dass du aufs Neue in Belgien warst?*

Nee, sie wusste nichts davon. Als wir dann aus dem Waggon stiegen, bekam ich auf einmal von einem Sergeant einen Tritt in den freudvollsten Teil des Manns. Wenn ich daran denke, fühle ich es noch. Und ich lag am Boden vor Schmerz. Die belgischen Bürger haben das gesehen und drehten sich weg vor Abscheu.

22) *Musstest du jetzt zurück in ein Gefangenenlager?*

Ja. Dann sind wir vom Bahnhof wieder losmarschiert bis zu einem großen Feld. Da sind wir wieder in Gefangenschaft geraten. Da war's wieder dasselbe wie bei den Amerikanern. Wir haben auch wieder Gras gegessen. Wir mussten zuerst 24 Stunden stehen bleiben und es hat ein bisschen geregnet und auch gefroren. Wenn

wir auf unser Mantel drückten, fiel da Eis ab. So haben wir 24 Stunden gestanden, ja. Die meisten sind umgefallen.

23) *Warum durftet ihr euch nicht setzen?*

Ah, nee, wir waren Gefangenen. Wir waren keine Menschen mehr, wir waren Tiere, ja. Wenn in Ostpreußen Vieh transportiert wurde, haben die noch Stroh bekommen. Wir bekamen kein Stroh. Wir bekamen keine Decken, keine Mäntel. Ich hatte eine Hose und ein Hemd. So habe ich die 24 Stunden gestanden. Regelmäßig hüpfen hielt mich warm. Und dann mussten wir mit unseren Händen eine Grube von 6m lang und 20 cm tief graben und dort mussten wir uns dann hineinlegen. Dann sagte man, dass wir Zelte bekämen. Die haben wir bekommen, aber die durften wir nicht gebrauchen. Es war Winter, also bekamen wir auch Öfen, aber die durften wir auch nicht gebrauchen. Wenn Rauch rauskam, bekamen wir Schläge. Dann standen wir da und ich sage dir: wir fielen wie die Fliegen. Die einzige Rettung war, dass wir mit 20 Männern in einer Grube krochen, die eigentlich nur für 6 Männer war.

24) *Wurdet ihr streng bewacht?*

Auch da gab's polnische und englische Bewachung und sie schossen glattweg auf uns, ja. Den nächsten Tag sagte man wirklich: na, ich hab's überlebt, ja. Sie haben sich wie Tiere benommen. Zu einem gewissen Augenblick erfuhren wir, dass die SS-Division Flandern ein bisschen weiter war. Auch mit Stacheldraht umzäunt. Wir konnten bis an ihren Stacheldraht. Und dann gab's ein paar Jungen von uns, die den Mut hatten, um unter den Stacheldraht zu den flämischen Jungen zu kriechen. Um die Kartoffelschalen zu holen, weil sie Pakete von zu Hause bekamen.

25) *Woran dachtest du, als du da in Schaarbeek aufs Neue in Gefangenschaft saßest?*

Ich dachte: verdammt, ich bin bei dem Roten Kreuz gewesen. Hier geht alles falsch. Es ist nicht normal was die Menschen hier erleiden müssen. Ich lasse mich fassen. Und ich gehe mich mal beschweren, ja. Gleich was passiert, ich riskiere es.

26) *Wie hast du das denn getan?*

Ich bin auch mal zu den Flamen gekrochen. Ich sage: ja, Männer, ich bin ja auch mal hier. Aber ich habe eine Flämin geheiratet. Emilia Marynissen aus Turnhout. Dann ruft da einer: Mensch, ich kenne sie, ich kenne ihren Bruder, der war bei der Polizei. Voilà, ich bekam da eine Flasche Wein angeboten, ja. Ich bekam Speck und Butter. Aber so rund fünf Uhr ließ ich mich fassen. Ich bekam einen Stiefel in meinem Nacken und fühlte das Blut laufen, ja. Sie griffen mich mit vier Männern. Sie brachten mich zum Wachlokal. Die Tür öffnete sich und da bekam ich fast eine Faust ins Gesicht. Aber ich bin Boxer gewesen und ich wich den Schlag aus. Da gab's dann einen Dolmetscher. Ich fragte, ob ich dem Kommandant etwas sagen durfte. Das war erlaubt. Ich sagte: ich habe immer gedacht, dass die Engländer fair waren, aber was hier geschieht, ist gegen die Konvention. Jeder Gefangener muss so behandelt werden wie ein Soldat, der sich übergeben hatte, ja. Du siehst hier das Blut in meinem Nacken, ja. Wenn du wirklich ein Soldat bist, dann wirst du mit mir kämpfen. Dann kämpfen wir für die Ehre, für Änderungen im Lager.

27) *Was antwortete der Kommandant darauf?*

Er sagte: „Ok, SS-Schwein“. Den nächsten Morgen um 10Uhr werden wir es ausfechten. Mit der Kleidung der Soldaten hat man einen Ring gemacht. Eine Bratpfanne und ein Kochlöffel dienten als Gong. Mein Oberleib war noch ziemlich muskulös, aber an meinen Beinen und Oberarmen hing kein Fleisch mehr dran. Auf jeden Fall, der Gong läutete. Es gab drei Runden von drei Minuten. Die Nacht zuvor dachte ich noch: Junge, was hast du jetzt getan, du hast doch keine Kraft mehr, du wirst Prügel beziehen. Es ist vielleicht deine letzte Nacht.

28) *Wer hatte also gewonnen?*

Die erste Runde habe ich mich verprügeln lassen. Die englischen Wärter brüllten vor Spaß, dass ihr Unteroffizier so boxen konnte. Die zweite Runde blinzelte ich in die Richtung von meinen drei Männern. Jetzt bin ich dran. Ich hatte drei Augenzeugen gefragt. Wenn ich ihn unabsichtlich doch Knock-out schlage, werde ich sonst standrechtlich erschossen. Ich konterte mit der linken Hand in der Magengegend und mit der rechten Hand schlug ich glattweg auf seinem Kinn. Mit aller Kraft, die ich hatte und mit aller Wut, die ich in mich hatte. Und er fiel wie einen Backstein auf den Boden, ja. Und er war 2 Minuten und 24 Sekunden bewusstlos. Und ich nur flehen: Herr Gott, lass ihn leben, sonst werde ich erschossen. Einen gewissen Augenblick kam er hoch. Er kam schwankend zu mir und sagte: „Fucking hell, you boxingmaster, you now chef-cook“. Er war das größte Schwein und zugleich ein guter Freund. Ich bereue, dass ich ihn nie wieder gesehen habe. Alle Gefangenen mussten für fünf Jahre nach Großbritannien und, weil ich der Koch war, musste ich als Letzter bleiben. Und nachts um halb zehn kam er mit dem Jeep und sagte: Walter, packe alles, was du hast, ein. Ich musste fort mit ihm. Und er fuhr nach Osten und brachte mich in ein anderes englisches Lager. Da haben sie mich wieder in der Küche gesetzt, ja.

29) *Wie lange hast du da dann noch gegessen?*

Damals war der Krieg eigentlich beendet. Ich habe da noch fünf Wochen gegessen. Dann bin ich entlassen worden. Meine Frau hat mich damals fünf Wochen lang jeden Tag besucht. Ich gab ihr immer Kuchen, damit sie nicht verhungerte. Und sie brachte immer Weißkohl oder ein paar Möhren mit.

30) *Wusste sie auch, dass du entlassen wurdest?*

Ja, sie wusste das auch. Sie hat auf mich gewartet. Sie hat mich aufrufen lassen. Aber man hat mich nicht gefunden. Ich war in dem Kino, wo die Gefangenen Film gucken durften. Sie hatten dreimal denselben Film vorgeführt und ich war dreimal sitzen geblieben. So habe ich mein Frauchen verpasst. Am nächsten Tag war sie

wieder da. Ich musste nur meine Papiere noch abholen. Am 4. Dezember 1945, meinem Hochzeitstag haben die Briten mich in Viehwaggon gedrängt und am 24. Juli 1946, dem Geburtstag meiner Frau, bin ich aufs Neue entlassen worden.

31) *Während des Krieges gab es Konzentrationslager. Wusstet ihr davon?*

Habe ich nicht gewusst. Wir waren kämpfende Truppen. Ich habe selber nun nicht gekämpft, ich war beim Roten Kreuz.

32) *Wurde das denn verheimlicht?*

Nee. Wir wussten schon, dass es Strafkompanien gab und, dass die Totenkopfdivision als Wärter dafür ausgebildet wurde. Ich hörte erst nach dem Krieg, dass es Konzentrationslager gab. Die meisten Soldaten wussten nichts davon.

33) *Wie blickst du jetzt auf all diese Erlebnissen zurück?*

Ich hatte damals nie gedacht, dass ich einen englischen und einen flämischen Schwiegersohn bekommen würde, und eine niederländische Schwiegertochter. Ich habe versucht Europa weiterleben zu lassen. Bei mir spielte es alles keine Rolle, ob man ein Jude, ein Christ oder ein Moslem war. Für mich war die Menschlichkeit wichtig. Ich bin froh, dass ich als Kind schwer arbeiten musste, dass ich als junger Mann schwer arbeiten musste, dass ich nur 6 Wochen bei der HJ war, denn ich war nicht gerne dabei. Aber ich bin froh, dass ich all die Jahre bei der SS war, denn die haben meinen Charakter geprägt. Ich bin ganz stolz, dass ich dabei war. Amerikanische und britische Generale schreiben: nie in unseres Leben werden wir noch erleben, dass es solche Truppe wie die Leibstandarte SS Adolf Hitler geben wird.

Bibliografie

I. Boeken

AILSBY, Christopher. s.d. *De geschiedenis van de Waffen-SS 1923-1945. Het geïllustreerde verhaal van de gevreesde elitetroepen van het Derde Rijk*. België/Nederland: Deltas. [vertaald door Piet Hein Geurink].

ATKINSON, Robert. 1998. *The life story interview. Qualitative research methods series Volume 44*. Londen: Sage.

BUIS, Suzanne & BUIS, K. 2001. *De laatste getuigen. Gewone mensen en hun gewone keuzes in oorlogstijd*. Utrecht: Het Spectrum.

BUTLER, Rupert. 2001. *SS-Leibstandarte. The story of the first SS Division 1933-1945*. St-Paul: MBI Publisher Company.

DOUMA, Peter & GEEL, Rudolf. 1990. *Schrijven voor een groot publiek. Handleiding voor het schrijven van teksten voor de media*. Leiden/Antwerpen: Martinus Nijhoff.

EDWARDS, Jane. 2001. *The transcription of discourse*. In: SCHIFFRIN, Deborah, TANNEN, Deborah en HAMILTON, Heidi. *The handbook of discourse analysis*. Malden: Blackwell. p. 321-348.

FRANSEN, Jens. 2005. *De laatste getuigen. Vlamingen over hun Tweede Wereldoorlog*. Antwerpen: Manteau.

HUGHES, Matthew & MANN, Chris. s.d. *De geschiedenis van het Derde Rijk*. Aartselaar: Zuidnederlandse Uitgeverij N.V. [vertaald door Piet Hein Geurink].

HULSHOF, Marian. 2001. *Leren interviewen. Een HBO-methode voor het mondeling verzamelen van informatie*. Groningen: Wolters-Noordhoff.

HULSHOF, Marian. 1987. *Leren interviewen. Een HBO-methode voor het mondeling verzamelen van informatie*. Groningen: Wolters-Noordhoff.

LEBERT, Norbert & Stephan. 2001. *Mijn vader was een nazi. Het levensverhaal van de kinderen van Hess, Göring, Himmler en andere nazi-kopstukken.* Antwerpen: Manteau.

MEYSMAN, Hilde. 1989. *De scriptie.* Leuven: Acco.

NAAIKENS, Ton, KOSTER, Cees, BLOEMEN, Henri, MEIJER, Caroline. red. 2004. *Denken over vertalen. Tekstboek vertaalwetenschap.* Nijmegen: uitgeverij Vantilt.

NORD, Christiane. 1991. *Textanalyse und Übersetzen: theoretische Grundlagen, Methode und dialektische Anwendung einer Übersetzungsrelevanten Textanalyse.* Heidelberg: Groos. 40-41.

PADMOS, Bram. 2003. *De scriptiesupporter. Een doeltreffende aanpak van je scriptie.* Antwerpen/Apeldoorn: Garant.

PERKS, Robert & THOMSON, Alistair. 2005. *The oral history reader.* New York: Routledge.

SHARPE, Michael & DAVIS L. Brian. 2002. *Leibstandarte. Hitler's Elite Bodyguard.* Ian Allan Publishing.

SHAW, Anthony. s.d. *De Tweede Wereldoorlog. Een overzicht van alle belangrijke gebeurtenissen en ontwikkelingen dag na dag.* Aartselaar: Zuidnederlandse Uitgeverij N.V.. [vertaald door Piet Hein Geurink].

STEEHOUDER, Michaël, e.a. 1999. *Leren communiceren. Handboek voor mondelinge en schriftelijke communicatie.* Groningen: Wolters-Noordhoff.

VANDEKERCKHOVE, Lieven. 2005. *Tatoeage. Over de sociogenese van schoonheidsnormen.* Leuven/Voorburg: Acco.

VLOET, Rhea Van der. 2005. *Oorlog van Inez*. Antwerpen: BMP.

II. Artikels

OCHS, Elinor & CAPPS, Lisa. 1996. *Narrating the self*. Annual Review of Anthropology. 25: 19-43.

SCHIFFRIN, Deborah. 2002. *Mother and friends in a Holocaust life story*. Language in Society. 31: 309-353.

III. Internet

<http://historymatters.gmu.edu/mse/oral/interpret.html>

[5 februari 2006]

<http://www.kfunigraz.ac.at/wsgwww/OHA/oralallg.pdf>

[8 maart 2006]

[http://www.ruhr-uni-](http://www.ruhr-uni-bochum.de/histdidaktik/sose04/meyer_sps/RingsveranstSoSe2004.ppt#10)

[bochum.de/histdidaktik/sose04/meyer_sps/RingsveranstSoSe2004.ppt#10](http://www.ruhr-uni-bochum.de/histdidaktik/sose04/meyer_sps/RingsveranstSoSe2004.ppt#10)

[8 maart 2006]

<http://www.hist.uni-hannover.de/lwg/tutorials/quellen/oralhistory.html>

[8 maart 2006]

<http://historymatters.gmu.edu/mse/oral/>

[14 maart 2006]

<http://www.reichskanzlei-berlin.de/uberblick.html>

[4 april 2006]

http://de.wikipedia.org/wiki/Leibstandarte-SS_Adolf_Hitler

[6 april 2006]

http://de.wikipedia.org/wiki/1._SS-Panzer-Division_Leibstandarte-SS_Adolf_Hitler

[6 april 2006]

<http://nl.wikipedia.org/wiki/Dolkstootlegende>

[6 april 2006]

http://nl.wikipedia.org/wiki/Nationalsozialistische_Deutsche_Arbeiterpartei

[6 april 2006]

<http://nl.wikipedia.org/wiki/WOII>

[6 april 2006]

<http://www.roberthjackson.org/Man/theman2-7-8-1/>

[10 april 2006]

IV. Naslagwerken

1993. *Van Dale. Groot Woordenboek der Nederlandse Taal*. Utrecht/Antwerpen: Van Dale Lexicografie.

1975. *Neuer großer Weltatlas*. GÖÖCK, R. red. Stuttgart/Gütersloh/Berlin: RV Reise- und Verkehrsverlag GmbH.

2001. *Duden. Richtiges und gutes Deutsch. Band 9*. WERMKE, Matthias. red. Mannheim: Bibliographisches Institut & F.A. Brockhaus AG.

V. Video

HIRSCHBIEGEL, Oliver. 2004. *Der Untergang*. Constantin Film Produktion GmbH.

ROTHA, Paul. 1961. *The life of Adolf Hitler. The rise and fall of Adolf Hitler and the Third Reich*. Documentary.

VI. Syllabi

Inleiding tot de psychologie. 1^e Bachelor T.E.W. en H.I., academiejaar 2005-2006.
Titularis: Carolyn H. Declerck.

Bijlagen

I. Tabel met biografische gegevens

30 april 1920	Geboren in Sahlehen, Oost-Pruisen
1935	Ouderlijk huis verlaten
1935	Bij de <i>Marine-HJ</i>
1937	Vrijwillig bij de <i>Arbeitsdienst</i>
1938	Vrijwillige aanmelding bij de <i>Leibstandarte SS Adolf Hitler</i>
1 april 1939	Naar Berlijn, kazerne in Lichterfelde West
zomer '41	Naar Rusland, Oekraïne, Frankrijk, Italië, België
8 mei 1945	Vrijwillige overgave van de Leibstandarte SS Adolf Hitler
8 mei 1945	Begin Amerikaanse gevangenschap
volgende maanden	Gevangenschap in Mauerkirchen, Gmunden, Ebensee
einde '45	Vrijlating door Amerikanen
4 december 1945	Getrouwd met Emilia Marynissen
paar dagen later	In Engelse gevangenschap
eind december '45	Naar Brussel, Schaarbeek in gevangenschap
24 juli 1946	Vrijlating uit gevangenschap
1946-1952	In Duitsland gevestigd
1952-2006	Naar België verhuisd.
2006	Nog steeds gelukkig getrouwd, 3 kinderen en 9 kleinkinderen

II. De Reichskanzlei in de Voßstraße

III. Foto's dolk

IV. Foto Sportabzeichen

V. Medailles

Links: *Winterschlacht im Osten* 1941-1942

Rechts: EKII

voorkant

achterkant

Linten van de drie medailles van de geïnterviewde.

Boven: *EKII* (Eisernes Kreuz 2. Klasse mit schwarz-weiß-rotem Band)

Midden: *Kriegsverdienstkreuz mit Schwertern* (begraven in Oost-Pruisen)

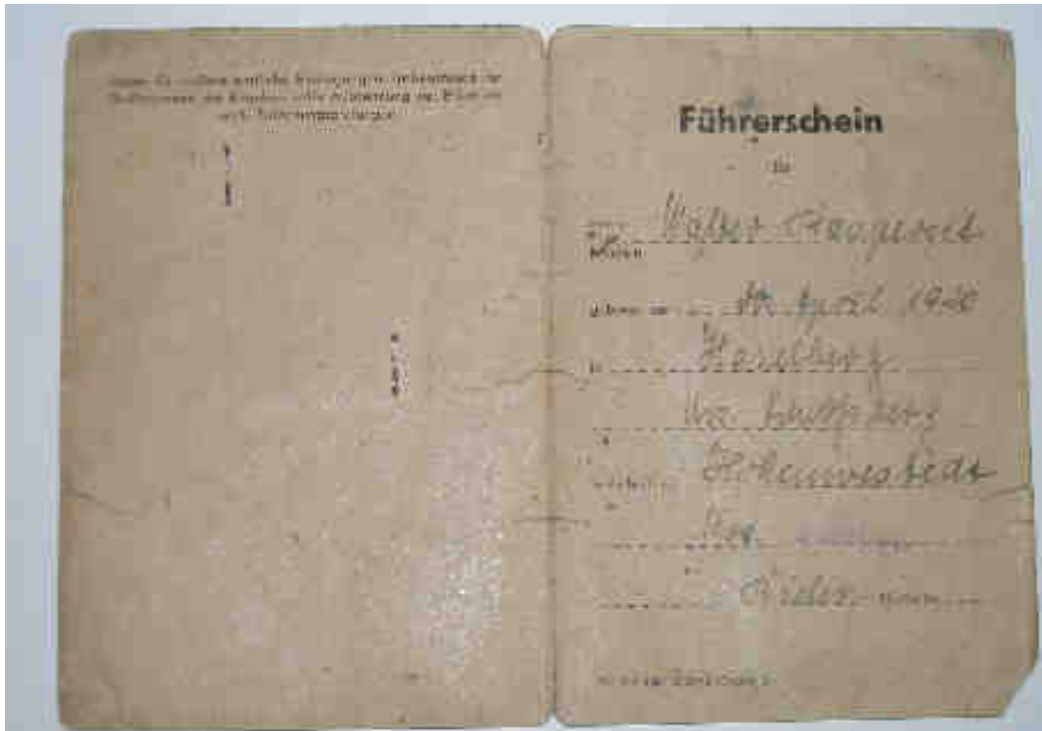
Onder: *Winterschlacht im Osten* 1941-1942

Samen met een pin waarop het embleem van de *Leibstandarte* staat:
een schild (met een hoek af) waarin de afbeelding van een sleutel staat.

VI. Documenten

i. Führerschein

ii. Fahrlehrerschein

iii. Entscheidung im politischen Säuberungsverfahren

D e c l a r a t i o n

in politischen Überwachungsverfahren / dans la procédure d'espionnage
politique

geht
à l'adresse de

~~Der - Frau - Pol. Kasperitz Walter geb. am 30.1.1920 in Haselberg~~
~~A. Ksp. Mils. né le 30~~

Hauptberuf leitender Arbeiter Wohnort Gaisingen Straße (bei Dr. Mader)
profession principale domicile rue

Die Sprachkammerabteilung hat in ihrer Sitzung
la section de la Chambre d'Espionnage a statué dans sa séance

vom 21. Sept. 1949 erkannt;
du 21. Sept. 1949 connu suit:

Der - Die Betroffene wird in die Gruppe der
Le - La susnommé(e) est classé(e) dans la catégorie des

M I T L Ä U F E R / S I M P A T H I S T E N

eingereiht. - Folgende

Strafmaßnahmen
les sanctions ci-dessous

werden auferlegt;
lui sont imposées:

Der - Die Betroffene ist nicht wählbar.

außerdem;
en outre:

Begründung:

Der Betroffene gehört an sich zu der in Abschnitt 11/III *
des Anhangs A der D. v. 38 aufgeführten Personengruppe. Er we-
ich aber gemäß dem Art. 7, 11 Ziff. 4 LVO von 29.3.47 in die Gruppe
der Mitläufer ohne zusätzliche Stufe herabgestuft.

Die Regeln des Verfahrens trifft der - die Betroffene.
Der Hauptwort wird auf 490,- M festgesetzt

* Nichtzutreffendes zu streichen.

Ausgefertigt:
Wien, am 21. Sept. 1949

Der Vorsitzende:
Gez. Bismann
Beisitzer: gez. Bühl

iv. Entlassungsschein

ALL ENTRIES WILL BE MADE IN BLOCK LATIN CAPITALS AND WILL BE MADE IN INK OR TYPE-SCRIPT.

PERSONAL PARTICULARS
Persönlichkeitsangaben

Diese Blatt muss in folgenden
weisen ausgefüllt werden:
1. In lateinischer Druckchrift
und in grossen Buchstaben.
2. Mit Tinte oder mit
Schreibmaschine.

SURNAM OF HOLDER / Familienname des Inhabers: **KASPEREIT**
 DATE OF BIRTH / Geburtsdatum (DAY/MONTH/YEAR): **30.4.20.**
 CHRISTIAN NAMES / Vorname des Inhabers: **WALTER**
 PLACE OF BIRTH / Geburtsort: **HASELBERG**

CIVIL OCCUPATION / Beruf oder Beschäftigung: **FABRISCHULEHRER**
 MARRIAGE STATUS / Familienstand: SINGLE (Verheiratet)
 HOME ADDRESS / Wohnanschrift: **LOLLA ST. 43 WESSELBÜREN N. DITTMARSEN**
 NUMBER OF CHILDREN WHO ARE ALIVE / Zahl der minderjährigen Kinder: **1**
 RESIDENCE / Wohnort: **SCHLESWIG-HOLST.**

I HEREBY CERTIFY THAT TO THE BEST OF MY KNOWLEDGE AND BELIEF THE PARTICULARS GIVEN ABOVE ARE TRUE AND UNDERSTOOD THE INSTRUCTIONS TO PERSONNEL ON DISCHARGE (LOCAL FORM 11).
 Ich erkläre hiermit, nach bestem Wissen und Gewissen, dass die obigen Angaben wahr sind, und dass ich die Anweisungen des Personalabteilers der "Organisation" U.S.A. (Rekrutierung D.1.) gelesen und verstanden habe.

SIGNATURE OF ENLISTEE / Unterschrift des Inhabers: *W. Kasperleit*

MEDICAL CERTIFICATE
Ärztlicher Befund

DISTINGUISHING MARKS / Besondere Kennzeichen: _____
 DISABILITY WITH DESCRIPTION / Dienstunfähigkeit, mit Beschreibung: _____
 MEDICAL CATEGORY / Krankheitskategorie: **U-1**
 I HEREBY CERTIFY THAT TO THE BEST OF MY KNOWLEDGE AND BELIEF THE ABOVE PARTICULARS RELATING TO THE HOLDER ARE TRUE AND THAT HE IS NOT VERMINOUS OR SUFFERING FROM ANY INFECTIOUS OR CONTAGIOUS DISEASE.
 Ich erkläre hiermit, nach bestem Wissen und Gewissen, dass die obigen Angaben wahr sind, dass der Inhaber verminfrei ist und dass er keine ansteckende oder übertragbare Krankheit hat.

SIGNATURE OF MEDICAL OFFICER / Unterschrift des Sanitätsoffiziers: *J. R...*
 NAME AND RANK OF MEDICAL OFFICER IN BLOCK LATIN CAPITALS / Name, Vorname, Dienstgrad des Sanitätsoffiziers: **DR. MED. REAR**

REGULATED BY THE U.S. GOVERNMENT

P.T.O.
W. H. WOOD

THE PERSON TO WHOM THE ABOVE PARTICULARS REFER
Die Person auf die sich obige Angaben beziehen
WAS DISCHARGED ON (Date) 25 JUL 1944 FROM THE
wurde am (Datum der Entlassung) 25 JUL 1944 (Ort/Postort)

10-1944

CERTIFIED BY
Beglaubigt durch
NAME, RANK AND
APPOINTMENT OF
AGENTS DISCHARGING
OFFICER IN
BLOCK CAPITALS S.M. CAPT. ONE

OFFICER
ENDORSED
SEAL

Amliche
Stempel und
Schriftzeichen

ORGANISATION: "P.A.D." N.S.F. (Name der Organisation)
Wohnort der Wohnung für die Karte: (Ort, Postort, Kreisname)
"Kübelstr." "Kübelstr." "Witten 55" etc. P.A.D. "N.S.F." N.S.W.

ON THIS card security
is being applied by
Name: Anrede:

10-1944
Name:
Vorname:

217/127
A. H. Meyer
30/7.46.

Folienlich Angeheftet
Gesellhausen, den 30. Juli 1944

v. Verlobungs- und Heiratsgesuch eines SS-Angehörigen

und Tauschgegenstände in die ersten sechs und vierzig nächsten Monate
des laufenden Jahres, und
wird die Länge jedes der sechs Monate nicht weniger, und nicht mehr, als
einem halben Jahr betragen.
Die Nichterfüllung der Bedingungen innerhalb der sechs ersten Monate des
Jahres ist als Verstoß zu betrachten.

Herrn Hofrat

Der Oberen Verwaltung
in Wien und Reichshofrat

J. J. J.

Der Oberen Verwaltung
in Wien und Reichshofrat

